

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الحق
علیه
السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

فقه و زندگی

۱۸

حجاب و عفاف

پارهنماهای حجیت اسلام محمد حسین فلاحتی
پدسفلرش سئاد اعدا امر و مهور و شعر از سئگر

طاهره جباری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فقه و زندگی ۱۸: احکام و آداب حجاب و عفاف

نویسنده:

طاهره جباری

ناشر چاپی:

نورالسجاد

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	فقه و زندگی ۱۸: احکام و آداب حجاب و عفاف
۱۰	مشخصات کتاب
۱۰	اشاره
۱۴	فهرست
۲۰	سخن ناشر
۲۲	مقدمه مؤلف
۲۸	فصل اول: جایگاه زن و آزادی او
۲۸	اشاره
۳۰	۱. نگاه غرب به زن، از دیروز تا امروز
۳۲	۲. زن در نظام شاهنشاهی
۳۴	۳. جایگاه زن در اسلام و انقلاب اسلامی
۳۸	۴. نسخه شفابخش
۴۲	فصل دوم: کلیات
۴۲	اشاره
۴۴	مفهوم پوشش و حجاب
۴۵	مفهوم عفاف
۴۶	رابطه عفاف با حجاب و پوشش
۴۸	تاریخچه حجاب
۴۹	پوشش در ادیان الهی
۴۹	اشاره
۴۹	۱. پوشش در آیین زرتشت
۴۹	۲. پوشش در آیین یهود
۵۰	۳. پوشش در آیین مسیح

۵۰	۴. پوشش در ایران باستان
۵۱	۵. پوشش در سایر ملل
۵۱	۶. پوشش زنان عرب
۵۲	۷. پوشش مسلمانان پیش از نزول آیه حجاب
۵۳	کشف حجاب در ایران
۵۵	ضرورت حفظ حریم میان زن و مرد
۵۵	دیدگاه استاد
۵۵	اشاره
۵۶	۱. آرامش روانی
۵۷	۲. استحکام پیوند خانوادگی
۵۹	۳. امنیت اجتماعی
۶۰	۴. ارزش و احترام زن
۶۱	دیدگاه روان شناسان و جامعه شناسان
۶۱	اشاره
۶۱	۱. حجاب و رشد شخصیت
۶۲	۲. حجاب و احساس ارزش و حرمت
۶۵	۳. حجاب و تأمین نیازهای خانواده
۶۶	۴. حجاب و مسئولیت اجتماعی
۶۶	فلسفه حجاب
۶۸	فلسفه حجاب کامل در نماز
۷۰	فصل سوم: نیاز انسان به لباس
۷۰	اشاره
۷۲	حجاب در قرآن و سنت
۷۲	لباس، محافظ بدن از سرما و گرما
۷۲	اشاره
۷۵	پیام ها

۷۵	حیاء و وقار
۷۹	حیا و وقار در روایات
۸۰	عفاف در روایات
۸۱	غیرت در روایات
۸۲	لباس عامل آراستگی و وقار
۸۲	اشاره
۸۸	پیام ها
۸۹	خودآرایی و آراستگی در روایات
۹۴	تجمل گرایی در پوشش
۹۶	استفاده نابجا از زینت و بوی خوش
۹۸	احکام خودآرایی و آراستگی
۱۰۲	حفظ حریم در قرآن
۱۰۲	اشاره
۱۰۴	پیام ها
۱۰۴	حفظ حریم در روایات
۱۰۵	اختلاط زن و مرد
۱۰۶	دست دادن با نامحرمان
۱۰۷	بوسیدن
۱۰۷	احکام حفظ حریم
۱۰۷	اختلاط زن و مرد
۱۰۸	دست دادن با نامحرم
۱۰۸	بوسیدن
۱۰۹	آداب ورود به خانه دیگران
۱۱۰	آداب ورود به خانه دیگران در روایات
۱۱۲	حدود پوشش و نگاه
۱۱۸	روایات حدود پوشش

۱۲۰	احکام حدود پوشش
۱۲۲	حد پوشش در نماز
۱۲۵	چادر، حجاب برتر
۱۲۶	پوشش زن از زن
۱۲۷	پوشش زن در مقابل کودکان
۱۲۸	روایات حدود نگاه
۱۳۲	نگاه و خواستگاری
۱۳۳	احکام حدود نگاه
۱۳۹	نگاه پزشک
۱۴۱	نگاه به عکس و فیلم
۱۴۴	نوع پوشش
۱۵۱	نوع پوشش در روایات
۱۵۴	لباس شهرت
۱۵۴	تشبه زن به مرد و برعکس
۱۵۵	احکام نوع پوشش
۱۵۷	پوشیدن لباس های نازک، تنگ و رنگی
۱۵۹	گفتگو با نامحرم
۱۵۹	اشاره
۱۵۹	پیام ها
۱۶۰	گفتگو با نامحرم در روایات
۱۶۱	احکام گفتگو با نامحرم
۱۶۴	ورود به حریم زن و شوهر
۱۶۴	اشاره
۱۶۷	پیام ها
۱۶۸	حکم رعایت عفت
۱۶۸	پوشش زنان سالخورده

۱۶۸	..... اشاره
۱۷۰	..... پیام ها
۱۷۱	..... روایت پوشش زنان سالخورده
۱۷۲	..... عاقبت بی حجاب
۱۷۲	..... کیفیت حجاب مورد نظر اسلام
۱۷۶	..... حضور زن در اجتماع
۱۸۰	..... نه حبس و نه اختلاط
۱۸۲	..... فصل چهارم: بدحجابی؛ مقابله، پیامدها و راه های درونی کردن
۱۸۲	..... اشاره
۱۸۴	..... راه های برخورد و مقابله با بدحجابی
۱۸۹	..... حجاب اقلیت ها
۱۹۰	..... پیامدهای بدحجابی
۱۹۰	..... الف) پیامدهای اجتماعی بدحجابی
۱۹۱	..... ب) پیامدهای فرهنگی - عقیدتی بدحجابی
۱۹۷	..... د) پیامدهای سیاسی بدحجابی
۱۹۷	..... ه) پیامدهای روانی بدحجابی
۱۹۸	..... راه های درونی کردن حجاب در افراد
۱۹۹	..... نقش خانواده در درونی کردن حجاب
۲۰۲	..... سیره عملی حضرت فاطمه علیهاالسلام و اهل بیت علیهم السلام در باب پوشش
۲۰۷	..... سخن آخر: حجاب حقّ الهی
۲۱۰	..... منابع
۲۱۴	..... مجموعه کتب فقه زندگی
۲۱۶	..... درباره مرکز

فقه و زندگی ۱۸: احکام و آداب حجاب و عفاف

مشخصات کتاب

سرشناسه: جباری، طاهره،

عنوان و نام پدیدآور: فقه و زندگی ۱۸: احکام و آداب حجاب و عفاف / تالیف طاهره جباری.

مشخصات نشر: قم: نورالسجاد، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۲۰۴ص.

شابک: ۶۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: برونسپاری

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: حجاب زن در اسلام.

موضوع: حجاب -- جنبه های قرآنی -- مسائل اجتماعی و اخلاقی

رده بندی کنگره: ۱۰۴BP/ح ۳۳ الف ۶ ۱۳۶۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

ص: ۱

اشاره

مقدمه ۱۱

فصل اوّل: جایگاه زن و آزادی او

۱. نگاه غرب به زن، از دیروز تا امروز ۱۹

۲. زن در نظام شاهنشاهی ۲۱

۲. جایگاه زن در اسلام و انقلاب اسلامی ۲۳

۴. نسخه شفابخش ۲۷

فصل دوّم: کلیات

مفهوم پوشش و حجاب ۳۳

مفهوم عفاف ۳۴

رابطه عفاف با حجاب و پوشش ۳۵

تاریخچه حجاب ۳۷

ص: ۵

پوشش در ادیان الهی	۳۸
پوشش در آیین زرتشت.....	۳۸
پوشش در آیین یهود.....	۳۸
پوشش در آیین مسیح.....	۳۹
پوشش در ایران باستان.....	۳۹
پوشش در سایر ملل.....	۴۰
پوشش زنان عرب.....	۴۰
پوشش مسلمانان پیش از نزول آیه حجاب.....	۴۱
کشف حجاب در ایران	۴۲
ضرورت حفظ حریم میان زن و مرد	۴۴
۱. آرامش روانی.....	۴۵
۲. استحکام پیوند خانوادگی.....	۴۶
۳. امنیت اجتماعی.....	۴۸
۴. ارزش و احترام زن	۴۹
فلسفه حجاب ...	۳۹
دیدگاه روان شناسان و جامعه شناسان	۵۰
۱. حجاب و رشد شخصیت	۵۰
۲. حجاب و احساس ارزش و حرمت.....	۵۱
۳. حجاب و تأمین نیازهای خانواده.....	۵۴
۴. حجاب و مسئولیت اجتماعی.....	۵۵

فلسفه حجاب.....۵۵

فلسفه حجاب کامل در نماز.....۵۷

فصل سوم: نیاز انسان به لباس

حجاب در قرآن و سنت.....۶۱

لباس، محافظ بدن.....۶۱

ص: ۶

- ۶۴..... حياء و وقار
- ۶۸..... حيا و وقار در روايات
- ۶۹..... عفاف در روايات
- ۷۰..... غيرت در روايات
- ۷۱..... خودآرايى آراستگى
- ۷۸..... خودآرايى و آراستگى در روايات
- ۸۳..... تجمل گرایی در پوشش
- ۸۵..... استفاده نابجا از زينت و بوى خوش
- ۸۱..... احكام خودآرايى و آراستگى
- ۹۱..... حفظ حريم در قرآن
- ۹۴..... اختلاط زن و مرد
- ۹۵..... دست دادن با نامحرمان
- ۹۶..... بوسيدن
- ۹۸..... آداب ورود به خانه ديگران
- ۱۰۱..... حدود پوشش و نگاه
- ۱۱۱..... حد پوشش در نماز
- ۱۱۴..... چادر، حجاب برتر
- ۱۱۶..... پوشش زن از زن
- ۱۱۷..... پوشش زن در مقابل کودکان
- ۱۲۱..... نگاه و خواستگارى

نگاه پزشکی ۱۲۹

نگاه به عکس و فیلم ۱۳۱

نوع پوشش ۱۳۳

لباس شهرت ۱۴۳

لباسهایی که بوسیدن آن ها برزن و مرد حرام است..... ۱۴۴

پوشیدن لباسهای نازک ، تنگ و رنگی..... ۱۴۶

همچبتهی بانامحرم ۱۴۸

ورود به حریم زن و شوهر ۱۵۳

ص: ۷

حکم رعایت عفت ۱۵۷

پوشش زنان سالخورده ۱۵۸

عاقبت بی حجاب ۱۶۱

کیفیت حجاب مورد نظر اسلام ۱۶۲

حضور زن در اجتماع ۱۶۵

نه حبس و نه اختلاط ۱۷۰

فصل چهارم: بدحجابی؛ مقابله، پیامدها و راه های درونی کردن حجاب

راه های برخورد و مقابله با بدحجابی ۱۷۳

حجاب اقلیت ها ۱۷۸

پیامدهای بدحجابی ۱۷۹

الف) پیامدهای اجتماعی، بدحجابی ۱۷۹

ب) پیامدهای فرهنگی عقیدتی بدحجابی ۱۸۰

د) پیامدهای سیاسی بدحجابی ۱۸۶

ه) پیامدهای روانی بدحجابی ۱۸۶

راه های درونی کردن حجاب در افراد ۱۸۷

نقش خانواده در درونی کردن حجاب ۱۸۸

سیره عملی حضرت فاطمه علیهاالسلام و اهل بیت علیهم السلام در باب پوشش ۱۹۱

سخن آخر: حجاب حق الهی ۱۹۶

منابع ۱۹۹

از دیدگاه اسلام، همان گونه که دین راهنمای اندیشه و اخلاق و عبادات است، راهنمای انتخاب ها و بایدها و نبایدها در همه شؤون زندگی است. طرح پژوهشی - فرهنگی «فقه و زندگی» با این عقیده شکل گرفت که اسلام پاسخ گوی نیازهای بشر در همه عرصه های زندگی است. رفتار و اعمال روزمره هر انسان صدها حکم واجب و مستحب و شرایط حقوقی و اخلاقی دارد که دانستن آن در سلامت روابط اجتماعی و تکامل اخلاقی و معنوی انسان اثر می گذارد، همچنین صدها حرام و مکروه دارد که انجام آن، فضای زندگی فردی و اجتماعی را تیره و تاریک می سازد.

از آنجا که بسیاری از مشکلات اجتماعی، ناشی از ندانستن احکام الهی و عمل نکردن به قوانین فقهی است، اگر دولت ها و ملت ها احکام و دستوره های حیات بخش الهی را بشناسند و به آن عمل کنند زندگی هر روز شیرین و شیرین تر می شود و زمینه برای رشد معنوی و سعادت جاودانی فراهم می گردد.

نویسنده محترم این اثر، همچون سایر نویسندگان مجموعه کتب

فقه و زندگی، با بهره گیری از قرآن، سنت، فقه اهل بیت، اخلاق اسلامی و اصول مسلم عقلی سعی کرده که وظیفه و تکلیف الهی و دینی بانوان محترم را، در رابطه با پوشش و حجاب تبیین کرده و آن ها را برای عمل به واجبات و مستحبات الهی راغب و نزدیک تر و از مکروهات و محرمات دور نماید؛ که جا دارد از قلم شیوا و تلاش محققانه ایشان تشکر و قدردانی شود.

همچنین از تمام مسئولان و دست اندرکاران، به ویژه حجج اسلام محمود مهدی پور و محمدحسین فلاح زاده که نظارت علمی این مجموعه را به عهده دارند، و «دبیر ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر»، جناب حجهالاسلام و المسلمین حاج سید احمد زرگر و تشکل های مردمی ستاد، که با راهنمایی و حمایت های مالی، ما را در چاپ و نشر این مجموعه یاری می دهند، تشکر و قدردانی می شود.

امید است که دیدگاه های علمی و تجربی خویش را برای تکمیل و اصلاح این مجموعه، به نشانی: قم، خیابان سمیه، کوچه ۱۲، پلاک ۳۵۵، پژوهشکده امر به معروف ارسال کنید و ما را در ارائه بیشتر و بهتر خدمات فرهنگی یاری فرمایید.

والله ولی التوفیق

قم - انتشارات نورالسجاد (علیه السلام)

ص: ۱۰

پوشش زن در برابر مرد بیگانه از مسائل مهم اسلامی است که قرآن کریم با صراحت بر وجوب آن تأکید نموده است. پوشش مناسب، پرهیز از نگاه حرام و عدم جواز خلوت، لازمه حفظ حریم میان مردان و زنان نامحرم است.

زن با رعایت حجاب اسلامی، علاوه بر این که روح خود را برای تزکیه، پالایش و قرب الهی آماده می نماید، زمینه رشد معنوی مردان و گسترش امنیت اجتماعی را فراهم می سازد، حفظ حریم میان مردان و زنان، روح و روان و اخلاق آنان را سامان دهی کرده، بر تحکیم نظام خانواده می افزاید. حال اگر کسانی با نگرش دینی-اسلامی یا با دید جامعه شناسانه و روان شناسانه به چنین تأثیرات مطلوب، به ویژه تأمین امنیت اجتماعی پی ببرند برای اندیشه ها و رفتارهایشان دست به گزینش می زنند تا به کمال انسانی دست یابند. از این رو به پوشش و عفاف نیز به عنوان یک حفاظ ظاهری و باطنی در برابر افراد

نامحرم، که مصونیت اخلاقی و خانوادگی و سعادت دنیا و آخرت را در پی دارد، می نگرند.

پوششی که اسلام آن را به عنوان یک حکم شرعی اعلام کرده، یک عمل ظاهری نیست، بلکه بر پایه های محکم عقیدتی استوار است. این پایه ها عبارتند از:

۱. ایمان به خدا و جهان آخرت: ایمان به خدای علیم و حکیم، علاوه بر ایجاد آرامش روحی و روانی، این اطمینان را در انسان به وجود می آورد که احکام و دستورات الهی، بدون نقص و دارای آثار مطلوبی است. بنابراین، احکام الهی را با تمام وجود پذیرفته و به آن ها عمل می نماید.

۲. تقوا و پرهیزکاری: این عامل، اعتقاد قلبی انسان را به شکلی که مطلوب خداوند متعال است، در عمل او ظاهر می سازد. کسی که درمان بیماری دل را تقوا بداند و آن را به کام جان خود بریزد، در برابر معبود، سراپا تسلیم و رضا می گردد و حفظ حریم را محدودیت نمی داند.

۳. آگاهی کامل: وقتی زن برای این پرسش درونی خود که «چرا باید پوشیده باشم؟» پاسخ قانع کننده پیدا کند، بی تردید با جان و دل این مسئولیت بزرگ فردی و اجتماعی را می پذیرد و دوام آن را تضمین می نماید. به طور کلی، شناخت کافی درباره آثار حیات بخش رعایت حجاب، باعث می شود که زن نه تنها از رعایت آن احساس سنگینی نکند، بلکه بی بندوباری و پوشش

نامناسب را برای روح و جسم خود و خانواده و اجتماع باری سنگین و غیرقابل تحمّل بداند.

بر این اساس و با توجه به آیات شریفه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا»^(۱)؛ ما اجر کسانی را که عملشان

نیکوست، ضایع نمی کنیم و «إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُضْلِحِينَ»^(۲)؛ ما اجر نیکوکاران را از بین نمی بریم، دست کم در میان پیروان دین مقدس اسلام، پدیده بی حجابی و بدحجابی بروز و ظهور نخواهد داشت، چراکه زنان پوشش اسلامی را عملی صالح و نیکو قلمداد می کنند که به وسیله آن می توانند عشق درونی و ایمان قلبی شان را به معبودشان بر سر هر کوی و برزن فریاد بزنند. و از آن جا که خداوند فرمود: «وَالْعَقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ»^(۳) فرجام نیک از آن پاکان پرهیزکار است. کسی که رفتارش مطابق دستورات الهی نیست، نباید انتظار داشته باشد که دیگران تقوا و ایمان قلبی او را باور کنند. او باید بداند که لاجرم این گونه اعمال به فرموده امام جعفر صادق علیه السلام باعث سیاهی قلب او و خارج شدن نور ایمان از دلش خواهد شد.^(۴)

اگر در قرآن کریم همواره ایمان و عمل صالح در کنار هم

ص: ۱۳

۱- سوره کهف، آیه ۳۰.

۲- سوره اعراف، آیه ۱۷۰.

۳- سوره قصص، آیه ۸۳.

۴- کافی، ج ۲، ص ۲۷۱.

ذکر شده، بدان معناست که خداوند دوست دارد زیبایی قلبی و درونی انسان‌ها به شکل عملی زیباتر جلوه‌گر شود تا او بتواند بانگ «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ» (۱) سر داده و به خلقت بشر در برابر مخلوقات دیگرش افتخار نماید.

تلاش این نوشتار بر آن است تا به اختصار، فلسفه، ضرورت و احکام پوشش و نگاه را از دیدگاه قرآن و روایات و فتاوی مراجع عظام تقلید بیان نماید، باشد که به لطف پروردگار این شناخت تبدیل به ایمان قلبی گردیده، عمل صالح به بار آورد تا در پرتو

آن، زنان و مردان جامعه مصداق آیه شریفه «يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ، ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً» (۲) شوند و در بهشت با اولیای خدا همنشین گردند.

چنان که به یاری حق روشن خواهد شد، حجاب مصداق بارز دستوره‌های حیات بخش خدا و رسولش است که بنابر بیان آیه شریفه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ»؛

«ای اهل ایمان وقتی که خدا و رسولش شما را به آن چه حیات بخش است دعوت می‌کنند، اجابت کنید و بدانید که خداوند بین فرد و قلبش واقع است و به سوی او محشور خواهید شد.» اجابت آن ضروری است.

ص: ۱۴

۱- سوره مؤمنون، آیه ۱۴.

۲- سوره فجر، آیات ۲۷ و ۲۸.

گفتنی است احکامی که در ادامه خواهد آمد مطابق با فتوای حضرت امام علیه السلام و رهبر معظم انقلاب جمع آوری گردیده و در مواردی که مراجع عالیقدر دیگر نظرشان با این دو بزرگوار یکی بوده، مقابل آن مسئله با کلمه «همه» به این مطلب اشاره شده و در غیر این صورت نظر مخالف بیان گردیده است.

به دلیل این که توجه اصلی این کتاب، زن و کرامت اوست؛ ناگزیر برای ایجاد بستری مناسب، دیدگاه های مختلف درباره زن را به اجمال طرح نموده، در صدر سخن از کلام حضرت امام رحمه الله و رهبر معظم انقلاب و شهید مطهری رحمه الله یاری می جوئیم، باشد که انفاس قدسیه این بزرگواران بر تأثیر کلام بیافزاید.

طاهره جباری

ص: ۱۵

فصل اول: جایگاه زن و آزادی او

اشاره

ص: ۱۷

۱. نگاه غرب به زن، از دیروز تا امروز

در امپراتوری روم که پایه تمدن امروزی اروپاست، زن‌ها را به بالا-ترین مقام و به آرایش‌ها می‌آراستند و احترامشان می‌کردند. برای اشیاع یکی از خاکی‌ترین و مادی‌ترین خصلت‌های بشری در مرد و این بزرگ‌ترین توهین و تحقیر نسبت به انسان و نسبت به جنس زن است! (۱)

زمانی که اروپایی‌ها تازه صنایع را به وجود آورده بودند و سرمایه‌داران غربی کارخانجات فراوان تأسیس کرده بودند احتیاج به نیروی کار ارزان، بی‌توقع و کم‌دردر داشتند و لذا زمزمه آزادی زن را بلند کردند؛ برای این که زن را از داخل خانواده به داخل کارخانه‌ها بکشانند و به عنوان یک کارگر ارزان از او استفاده نموده، جیب‌های خودشان را پر کنند. امروز آن چه به نام آزادی زن در غرب مطرح است، ادامه همان داستان

ص: ۱۹

۱- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۷۰/۱۰/۴.

و ماجراست. در گذشته تاریخ هم به زن ظلم شده، اما این ظلم عمومی و فراگیر و همه گیر مخصوص دوران اخیر و ناشی از تمدن غرب است که زن را وسیله التذاذ مرد معرفی کرده اند و اسمش را آزادی زن گذاشته اند. در حالی که در واقع آزادی مردان هرزه برای تمتع از زن است. غربی ها در عرصه هنر هم به زن ظلم کردند؛ اگر امروز در آثار هنری، داستان ها، رمان ها، نقاشی ها و انواع کارهای هنری نگاه کنید، خواهید دید با چه دیدی به زن می نگرند. آیا جنبه های مثبت و ارزش های والایی که در زن وجود دارد، مورد توجه قرار می گیرد؟ آیا عواطف رقیق و خوی مهرآمیزی که خدای متعال در زن به ودیعه گذاشته است، خوی مادری، روحیه نگهداری از فرزند و تربیت فرزند مورد توجه است یا جنبه های شهوت رانی و به تعبیر آن ها «عشقی»؟ که البته این تعبیر غلط و نادرستی است، حقیقت مسئله شهوت است نه عشق. آن ها خواستند زن را این طور پرورش و عادت بدهند. آن ها زن را به عنوان یک موجود مصرف کننده دست و دل باز و کارگر کم توقع و کم طلب و ارزان تلقی می کنند، لکن اسلام این ها را برای زن ارزش نمی داند. (۱)

در اروپا و غرب، جنس مرد اجازه پیدا می کند به هر شکلی از جنس زن التذاذ ببرد و این در فرهنگ روم قدیم به اشکال مختلف وجود داشته است. اگر دیده می شود، در جامعه غربی

ص: ۲۰

نسبت به زن به نحوی از آن‌ها، بعضی از تکریم‌ها می‌شود و ستاره‌های سینما و هنرپیشه‌ها و زن‌های زیبا را در مسابقات زیبایی مثلاً- احترام می‌کنند؛ این از آن نوع تکریم در مقام اهانت و اهانت به شکل تکریم است. (۱) اروپایی‌ها چون دیر از خواب بیدار شده‌اند، می‌خواهند عقب افتادگی از لحاظ زمان را با هیاهو و جنجال‌های دروغین جبران کنند؛ زیرا تا اواسط دهه‌های دوّم این قرن در هیچ‌جای اروپا هیچ‌زنی حق رأی و تصرف در مال خود را نداشت. (۲)

شگفت‌آور این‌که در غرب با همه ادعاها در مورد تکریم زن و با همه تشریفات دروغین و ظاهری که به عنوان تکریم انجام می‌گیرد، ارتباط زن و شوهرها در داخل خانه‌ها تأسّف‌بار است، مثل روابط زن و شوهر که در خانواده‌های بسیار ارتجاعی و متعصّب ما وجود دارد؛ مثل کتک‌زدن، سیاه کردن بدن زن، کشتن زن به خاطر چیزهای کوچک که معمول است. این‌ها موجب تأسّف است. (۳)

۲. زن در نظام شاهنشاهی

از حرّمسراهای پادشاهان خیرهایی شنیده‌اید. این حرّمسرداری یعنی چه؟ حرّمسرداری همان اهانت یک مرد

ص: ۲۱

۱- همان، ۷۱/۲/۱۵.

۲- همان، ۶۸/۱۰/۲۶.

۳- همان، ۷۱/۲/۱۵.

است که چون قدرت دارد، به خودش حق می دهد هزار نفر زن را در حرمسرای خود نگه دارد. اگر همه ملت هم این قدرت را داشتند، می خواستند به قدر خودشان هزار، چهارصد یا دویست زن داشته باشند. این حاکی از چه نگرشی نسبت به زن است. (۱) «زن در جامعه خودباخته نظام پلید پادشاهی حقیقتاً از همه جوانب مظلوم بود. اگر زن می خواست وارد مقوله علم بشود، باید قید دین و تقوا و عفاف را می زد، در میدان سیاست و در زمینه های اجتماعی هم همین طور. البته به این بستگی داشت که خود این زن جوهر و استعدادش چگونه باشد. اگر خیلی سست عنصر بود، تا آن اعماق می لغزید، اگر خویشان دار بود تا حدودی می توانست خودش را حفظ کند، با توجه به این که دائماً با فشارهای روزافزون از سوی محیط اجتماعی روبه رو بود.» (۲)

در رژیم گذشته با این که جمع کثیری از زن ها بی سواد بودند و از مسائل سیاسی، اجتماعی دور نگه داشته شده بودند و اصلاً نمی دانستند که زن می تواند در سرنوشت کشور دخالت داشته باشد، از لحاظ ظاهری شبیه زنان اروپایی، گاهی هم روی دست آن ها زده بودند، وقتی آدم با آن ها روبه رو می شد خیال می کرد این زن الان از یک کشور اروپایی وارد ایران شده است، ولی هرگاه با وی دو کلمه صحبت می کرد، معلوم می شد

ص: ۲۲

۱- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۷۰/۱۰/۴.

۲- همان، ۶۸/۱۰/۲۷.

یک خانم بی سواد یا کم سواد است؛ ضعف شخصیت، او را وادار کرده تا برای خود شخصیتی کاذب درست کند. جلوه گری می کرد تا چشم ها را به سوی خود جلب کند. این، برای زن انحطاط بود. این پیشرفت نبود که زن را با آرایش و با مد یا جلوه گری و لباس و طلا و زیورآلات سرگرم نموده، از او به عنوان یک ابزار و وسیله در راه رسیدن به مقاصد گوناگون استفاده کنند و نگذارند در میدان سیاست، اخلاق و تربیت وارد شود، آیا جنایتی از این بزرگ تر نسبت به زن ممکن است؟

(۱)

«زن ها را در این دوره های اخیر منحنط کردند. نیروهای بانوان ما را به عقب راندند، بانوان ما را منحنط کردند؛ خیانت کردند بر ملت ما. بانوان ما را ملعبه کردند؛ بانوان ما را مثل عروسک ها کردند. بانوان ما جنگ جو بودند، این ها خواستند ننگ جو باشند! و خدا نخواست. این ها اهانت به مقام زن کردند. این ها می خواستند زن را مثل شیء، مثل یک چیز، مثل یک متاع به این دست و آن دست بگردانند.»(۲)

۳. جایگاه زن در اسلام و انقلاب اسلامی

اسلام در وقتی که ظهور کرد (در جزیره العرب)، بانوان حیثیت خودشان را پیش مردان ازدست داده بودند؛ اسلام آن ها را سر بلند و سرفراز کرد، اسلام آن ها را با مردان مساوی کرد.

ص: ۲۳

۱- سخنرانی رهبری معظم انقلاب، ۶۸/۱۰/۲۷.

۲- صحیفه نور، ج ۶، ص ۳۰۰.

عنایتی که اسلام به بانوان دارد، بیشتر از عنایتی است که بر مردان دارد. مردان بر ملت‌ها حق دارند و زن‌ها حق بیشتر دارند. زن‌ها مردان شجاع را در دامن خود بزرگ می‌کنند. قرآن کریم انسان ساز است، و زن‌ها نیز انسان ساز. وظیفه زن‌ها انسان سازی است، اگر زن‌های انسان ساز از ملت‌ها گرفته بشود، ملت‌ها به شکست و انحطاط مبدل خواهند شد، شکست خواهند خورد، منحط خواهند شد. زن‌ها هستند که ملت‌ها را تقویت می‌کنند، شجاع می‌کنند. بانوان از صدر اسلام با مردان در جنگ‌ها هم شرکت داشته‌اند. مقام زن مقام والاست؛ عالی رتبه هستند. بانوان در اسلام بلندپایه هستند. ما می‌بینیم و دیدیم که زن‌ها، (بانوان محترمت) همدوش مردان بلکه جلو [تر از] مردان در صفِ قتال ایستادند. بیچه‌های خودشان را ازدست دادند، جوانان خودشان را ازدست دادند و شجاعانه مقاومت کردند. ما می‌خواهیم زن در مقام والای انسانیت خودش باشد نه ملعبه باشد؛ نه ملعبه در دست مردها باشد، در دست اراذل باشد. (۱)

بانوان محترم ایران ثابت کردند که در دژ محکم عفت و عصمت هستند و جوانان صحیح و نیرومند و دختران عفیف و متعهد به این کشور تسلیم خواهند کرد و هیچ‌گاه در آن راه‌هایی که قدرت‌های بزرگ برای تباه کردن این کشور پیش پای آن‌ها گذاشته بود، نخواهند رفت. (۲)

ص: ۲۴

-
- ۱- صحیفه نور، ج ۶، ص ۳۰۰.
  - ۲- همان، ج ۱۴، ص ۳۵۵ و ۳۵۶ و ۳۵۷.

هدف از آفرینش هر فرد انسان، همان هدف از آفرینش بشریت است؛ یعنی رسیدن به کمال بشری و بهره بردن از بیشترین فضائلی که یک انسان و یک فرد می تواند به آن فضائل آراسته شود. لذا فرقی بین زن و مرد نیست. نشانه اش هم در درجه اول فاطمه زهرا علیها السلام است که در قله بشریت قرار دارد و کسی از او بالاتر نیست و دیگر زنان بزرگ تاریخ در درجه بعد از ایشان. همان گونه که می بینیم آن بزرگوار به عنوان یک بانوی مسلمان این فرصت و این قدرت را یافت تا خود را به این اوج برساند. پس فرقی بین زن و مرد نباید باشد، شاید به همین جهت است که خدای متعال در قرآن کریم آن جا که راجع به نمونه انسان های خوب و نمونه انسان های بد مثال می زند، مثال را در هر دو مورد از زن انتخاب می کند که در یک مورد همسر فرعون و در مورد دیگر همسر نوح و لوط «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ» (۱) در مقابل وقتی می خواهد در مورد انسان بد و نگون بخت و انسانی که در جهت غلط حرکت می کند نمونه ارائه بدهد، به همسر نوح و لوط مثال می زند. شاید جای سؤال باشد که چرا زن و مرد، هر دو را نمی آورد. اسلام می خواهد در مقابل این برداشت و روش غلط و فهم نادرست که در طول تاریخ از مسئله زن وجود داشته، بایستد. شما از تعلیمات انبیا که بگذرید در همه برداشت های

ص: ۲۵

۱- سوره تحریم، آیه ۱۱.

بشری و در همه تحلیل‌ها و تفکراتی که بشر داشته جایگاه زن و مرد یک جایگاه نادرست است و نسبت زن و مرد یک نسبت غلط است. حتی در تمدن‌های بزرگ مثل ایران و روم. ادعای ما نسبت به مسئله زن در عالم این است و آن چیزی را که در تمدن‌های مادی نسبت به زن عمل می‌شود و امروز وجود دارد به هیچ وجه قبول نداریم و آن را به صرفه و صلاح زن و صرفه و صلاح کل جامعه نمی‌دانیم. (۱)

تبلیغات استکباری و صهیونیستی ما را متهم می‌کنند که به رشد علمی و فرهنگی زنان اهمیت نمی‌دهیم؛ آن‌ها می‌دانند که این اتهام دروغ است ولی تکرار می‌کنند؛ ما برای زن ارزش واقعی انسانی قائلیم، ما میان زن و مرد تفاوتی قائل نیستیم. معتقدیم زن و مرد هر دو انسانند و میدان تکامل در برابر آن‌ها باز است؛ راه حضور سیاسی هم باز است. در انقلاب هم ما مشاهده کردیم نقش زن‌ها از مردها اگر بیشتر نبود کمتر هم نبود. در جنگ هم همین‌طور بود. (۲)

نقش زنان در انقلاب ثابت کرد که زن در سایه ایمان و آگاهی و به دور از منجلاب فساد که دنیای غرب برای او درست کرده، می‌تواند نقش اول را در تحولات جهانی ایفا کند. ثابت کرد که افتخار و عظمت زن در چیزهایی که دست‌های آلوده صهیونیسم برای او در دنیای منحط کنونی

ص: ۲۶

۱- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۶۸/۱۰/۲۶.

۲- همان، ۶۸/۹/۱۵.

فراهم آورده نیست، بلکه در سایه طهارت و عفت و احساس مسئولیت است که زن می تواند همگام با مرد و در مواردی جلوتر از او گام بردارد. (۱)

امروز سرگرم شدن به زروزیور برای زن انقلابی مسلمان ایرانی عیب است. امروز سروسینه و دست را از زیورآلات پرکردن و زیور و آرایش و مد و لباس را بت خود قراردادن، برای زن انقلابی مسلمان ایرانی ننگ است. آن زنی که در پی این گونه چیزهاست، از ارزش پایینی برخوردار است، طلا برای زن ارزش آفرین نیست، بی اعتنایی به طلا ارزش آفرین است. مُید برای زن ارزش آفرین نیست، بی اعتنایی نسبت به مُدهای دام گونه ساخته و پرداخته دشمنان، برای زنان ارزش است. (۲) البته تجمل در حد معقول را اسلام هم رد نکرده،

اما در حد غیرمعقول به شکل مسابقه، چشم و هم چشمی، رقابت و وابسته کردن زن به تجملات، خلاف آن هدفی است که اسلام برای زن ها در نظر دارد. (۳)

۴. نسخه شفابخش

زن مسلمان باید در راه فرزاندگی، علم و خودسازی معنوی و اخلاقی تلاش کند و در میدان جهاد و مبارزه پیش قدم باشد،

ص: ۲۷

۱- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۶۸/۴/۲۳.

۲- همان، ۶۸/۱۰/۲۷.

۳- همان، ۸۱/۱۲/۱۵.

نسبت به زخارف دنیا و تجملات کم ارزش بی اعتنا باشد. عفت و عصمت و طهارتش در حدی باشد که چشم و نظر هرزه بیگانه را به خودی خود دفع کند. در محیط خانه، دل آرام شوهر و فرزندانش باشد. مایه آرامش زندگی و آسایش محیط خانواده باشد. در دامن پرمهر و عطوفت و با سخنان پرنکته و مهرآمیزش فرزندان سالمی را از لحاظ روانی تربیت کند. انسان های بی عقده، خوش روحیه و سالم از لحاظ روحی و اعصاب در دامن او پرورش پیدا کنند. مردان و زنان و شخصیت های جامعه را به وجود بیاورد. مادر از هر سازنده ای، سازنده تر و باارزش تر است.

بزرگترین دانشمندان ممکن است ابزار بسیار فوق پیچیده الکترونیکی یا موشک های قاره پیما و وسایل تسخیر فضا را به وجود آورند، ولی هیچ کدام از این ها اهمیت این را ندارد که کسی یک انسان والا را بسازد. چنین کاری فقط از مادر ساخته است. این، آن الگوی زن اسلامی است. دنیای استکباری سرشار از جاهلیت، اشتباه می کند که خیال می کند ارزش و اعتبار زن به این است که خود را در چشم مردان بیاراید تا چشم های هرزه به او نگاه کنند و از او تمتع بگیرند و او را تحسین کنند. زن را به عنوان یک انسان والا نگاه کنید تا معلوم شود تکامل و حق

آزادی او چیست؟ زن را به عنوان موجودی که می تواند خمیرمایه اصلاح جامعه برای پرورش انسان های والا- بشود، نگاه کنید تا معلوم شود زن کیست و آزادی او چگونه است؟ زن را به عنوان عنصر اصلی تشکیل خانواده در نظر بگیرید، اگرچه خانواده از زن و مرد تشکیل می شود و هر دو در تشکیل و موجودیت خانواده مؤثرند؛ اما آسایش فضای خانواده و آرامش و سکونی که در فضای خانواده وجود دارد، به برکت زن و طبیعت زنانه است؛ با این چشم به زن نگاه کنید تا معلوم شود زن چگونه کمال پیدا می کند و حقوق زن در چیست؟(۱)

اسلام می خواهد رشد فکری، علمی، اجتماعی، سیاسی و بالا-تر از همه رشد فضیلتی و معنوی زنان به حد اعلا- برسد و وجودشان برای خانواده بشری و جامعه بشری به عنوان یک عضو، حد اعلا-یی فایده و ثمره را داشته باشد ولذا همه تعالیم اسلام از جمله مسئله حجاب بر این اساس استوار است.(۲) غربی ها فشار و تکیه بیشتر را گذاشتند روی آن مسئله ای که درست نقطه مقابل مسائل ارزشی وقاعی است و در اسلام به آن اهتمام شده و لذاست که ما در باب حجاب این همه تأکید داریم و به نظر ما بحث هایی که در باب پوشش زن می شود خوب است که انجام

ص: ۲۹

۱- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۷۱/۱۹/۲۵.

۲- همان، ۶۸/۱۰/۲۶.

بگيرد. (۱)

ص: ۳۰

۱- همان، ۴/۱۰/۷۰.

فصل دوّم: کلیات

اشاره

ص: ۳۱

معنای لغوی حجاب: کلمه حجاب هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و حاجب؛ بیشتر استعمالش به معنی پرده است، این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می دهد که پرده وسیله پوشش (پوششی که مانع از دیدن شیء پوشانده شده می شود) است و شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت هر پوششی حجاب نیست، آن پوشش حجاب نامیده می شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد. حجاب به این معنا در قرآن هفت بار به کار رفته است. (۱)

معنای اصطلاحی حجاب: استعمال کلمه حجاب در مورد پوشش زن یک اصطلاح نسبتاً جدیدی است. در قدیم و مخصوصاً در اصطلاح فقها کلمه «ستر» که به معنی پوشش است به کار رفته است. فقها که در بحث «نماز» و «نکاح» این موضوع

ص: ۳۳

۱- سوره اعراف، آیه ۴۶؛ سوره اعراف، آیه ۴۵؛ سوره مریم، آیه ۱۷؛ سوره احزاب، آیه ۵۳؛ سوره ص، آیه ۳۲؛ سوره فصلت، آیه ۵؛ سوره شوری، آیه ۵۱.

را مطرح کرده اند کلمه ستر را به کار برده اند، نه کلمه حجاب را، بهتر این بود که این کلمه عوض نمی شد و ما همیشه همان کلمه پوشش را به کار می بردیم. زیرا چنان که گفتیم، معنی شایع لغت حجاب پرده است؛ و اگر در مورد پوشش به کار برده می شد، به اعتبار پشت پرده واقع شدن زن است و همین امر موجب شده که عده زیادی گمان کنند که اسلام خواسته است زن همیشه پشت پرده و در خانه محبوس (زندانی) باشد و بیرون نرود. پوششی که اسلام برای زنان مقرر کرده، بدین معنی نیست که از خانه بیرون نروند. زندانی کردن و حبس زن در اسلام مطرح نیست. در برخی از کشورهای قدیم مثل ایران قدیم و هند، چنین چیزهایی وجود داشته است. ولی در اسلام وجود ندارد.

پوشش زن در اسلام این است که زن در معاشرت خود با مردان بدن خود را بپوشاند و به جلوه گری و خودنمایی نپردازد. (۱)

مفهوم عفاف

عفاف از ریشه عَفَّت است. عَفَّت، یعنی پدید آمدن حالتی برای نفس، که به وسیله آن از فرونخواهی شهوت جلوگیری شود؛ عَفَّت، یعنی خویشتن داری از آن چه حلال و زیبا نیست.

ص: ۳۴

مفهوم اصطلاحی: عفاف در اصطلاح یعنی آن حالت نفسانی و رام بودن قوه شهوانی تحت حکومت عقل و ایمان. عفاف و پاکدامنی یعنی تحت تأثیر قوه شهوانی نبودن، یعنی جزو آن افرادی که تا در مقابل یک شهوتی قرار می گیرند، بی اختیار می شوند و محکوم این غریزه خود هستند، نبودن. (۱)

رابطه عفاف با حجاب و پوشش

عفت نمی تواند یک امر صرفاً درونی باشد و هیچ علامت بیرونی نداشته باشد. بخشی از تفاوت در نشانه های خویشتن داری زن و مرد از تفاوت در خلقت آن ها سرچشمه می گیرد و یکی از نشانه های عفاف پوشش است. عفاف بدون رعایت پوشش قابل تصور نیست؛ نمی توان به زن با مردی عفیف گفت در حالی که عریان یا نیمه عریان در انظار عمومی ظاهر می شود؛ گرچه تفاوت در رفتارهای انسانی و حیوانی، ریشه در تفاوت خلقت و فطرت، گرایش ها و مننش ها دارد. در اسلام از نشانه های برجسته عفاف می توان به پوشش اسلامی (حجاب) اشاره نمود.

وقتی زن پوشیده و سنگین از خانه بیرون رود و جانب عفاف و پاکدامنی را رعایت کند افراد فاسد و مزاحم جرأت نمی کنند به او تعرض کنند.

حیا و عفاف از ویژگی های درونی انسان است و حجاب به

ص: ۳۵

شکل و قالب و نوع و چگونگی پوشش برمی گردد و زن بدون عفت و پوشش به زیاله دان شهوت مردان بی اصول بدل می گردد.

نباید بگذارند عفت زن - که مهمترین عنصر برای شخصیت زن است - مورد بی اعتنای قرار گیرد. عفت در زن، وسیله ای برای تعالی و تکریم شخصیت زن در چشم دیگران، حتی در چشم خود مردان شهوتران و بی بند و باز است. عفت زن، مایه احترام و شخصیت اوست و مسئله حجاب و محرم و نامحرم و نگاه کردن و نگاه نکردن، همه به خاطر این است که قضیه عفاف در این بین سالم نگه داشته شود.

«امروز یکی از مشکلات زنان در دنیای غرب، به خصوص در کشور ایالات متحده امریکا، همین است که مردان با تکیه به زورمندی خودشان، به عفت زن تعدی و تجاوز می کنند. آمارهای رسمی آمریکا واقعاً وحشت انگیز است. در هر شش ثانیه، یک تجاوز به عنف در کشور امریکا صورت می گیرد! ببینید چقدر مسئله عفت مهم است و وقتی بی اعتنایی کردند، قضیه به کجا می رسد. هر شش ثانیه، یک تجاوز به عنف! برخلاف تمایل زن، مرد زورگو، ظالم، بی بندوبار و بی عفت بتواند به حریم عفت زن تعدی و تجاوز کند. اسلام این ها را ملاحظه می کند. مسئله حجاب که این همه مورد توجه اسلام

است، به خاطر این هاست.»(۱)

تاریخچه حجاب

تاریخچه حجاب (۲)

آثار به جامانده از انسان ها و تمدن های کهن نشانگر این است که پوشش به اسلام اختصاص ندارد و پیشینه تاریخی و دیرینه دارد. از سه هزار سال قبل از میلاد در تصاویری که نقاشی شده؛ دختران تمام بدن و پسران نیمه پایین بدنشان پوشیده است. چهارده قرن پیش در نقوش برجسته، فرعون و زن و دخترش پوشیده هستند.

نقش برجسته های مربوط به چهارده قرن پیش از میلاد در مصر، ملکه را با پوشش نمایش داده است. نقش برجسته های موجود در موزه های بریتانیا، برلین و نایل، نشان دهنده پوشش زنان آن دوره می باشد. زنان در این مجسمه ها از پوشش کامل برخوردارند که بعضی مربوط به سه هزار سال قبل از میلاد هستند. در یونان، روم، مصر و ایران باستان زنان شهرنشین و ثروتمند، خود را می پوشاندند و از نظرها دور نگه می داشتند. در یونان زن در بیرون خانه بدن و صورت خود را می پوشاند. زنان آشوری به حجاب بدن و صورت و سر عادت داشتند. در روم شرقی حجاب شدیدتری رواج داشت و در روسیه تا هنگام

ص: ۳۷

۱- سخنانی رهبر معظم انقلاب، ۷۶/۷/۳۰.

۲- برگرفته از تاریخ تمدن، ج ۴ و ۶ و ۱۲ و حجاب در ادیان الهی.

پوشش در ادیان الهی

اشاره

پوشش در ادیان الهی (۱)

۱. پوشش در آیین زرتشت

مرکز بعثت زرتشت ایران بود و زنان ایران زمین از زمان مادها - که نخستین ساکنان این دیار بودند - پوشش کامل شامل پیراهن بلند و چین دار، شلوار تا مچ پا و چادر و شنل بلند بر روی لباس ها داشتند و تا زمان بعثت پیامبر اسلام صلی الله وعلیه وآله ادامه داشته است. با توجه به متون تاریخی در زمان زرتشت اگرچه زن با آزادی در محیط بیرون از خانه رفت و آمد می کرده و همپای مردان به کار می پرداخته، ولی این امور با حجاب و پرهیز شدید از اختلاطهای فسادانگیز همراه بوده است. زنان شوهردار حق نداشتند هیچ مردی را ولو پدر با برادرشان باشد ببینند. در نقش هایی که از ایران باستان برجای مانده، هیچ صورتی از زن دیده نمی شود و نامی از ایشان به نظر نمی رسد...

۲. پوشش در آیین یهود

در تورات و کتاب فقهی «تلمود» به صراحت وجود پوشش سر از نامحرمان، نهی از تشبّه زن به مرد و مرد به زن در پوشش، منع لمس و تماس و اختلاط زن و مرد، پرهیز از آرایش و ناز و

ص: ۳۸

غمزه و به صدا درآوردن خلخال های پا که موجب عذاب الهی می گردد، بیان شده است و در صورت عدم رعایت این فرامین، مرد حق داشت بدون پرداخت مهریه زنش را طلاق دهد.

۳. پوشش در آیین مسیح

مسیحیت، نه تنها احکام سخت یهود را استمرار بخشیده، بلکه در برخی موارد آن را تشدید نموده و در برخی از آیات انجیل کوشش شده عفاف درون را پشتوانه حجاب بیرونی قرار دهد و در مورد لزوم عفت و آراستگی زن به وسیله حیا و پرهیز از آرایش و زیورآلات، داشتن وقار و دوری از نگاه نامحرم و وجوب پوشاندن موی سر به ویژه در مراسم عبادی آیاتی بیان شده است. کتاب های مصوّر مسیحیان و ارامنه بیانگر اهتمام زنان مسیحی و ارمنی به حجاب و عفاف است.

۴. پوشش در ایران باستان

در ایران در دوره مادها و هخامنشیان و اشکانیان، زنان علاوه بر لباس های بلند و گشاد و آستین دار روی آن چادری هم به سر می کرده اند و لباس بیرون از منزلشان از تجملات و تزئینات خاص دور بوده است و از اختلاط با نامحرمان به شدت پرهیز می کرده اند. آن چه در ایران ساسانی بوده است، تنها پوشیدگی زن نبوده، بلکه مخفی نگه داشتن زن بوده است.

۵. پوشش در سایر ملل

حجاب زنان از عادت قدیم تمدن های بشری بوده است و منشأ پیدایش حجاب حرمت زنان محترمه و ثروتمند بوده و بعداً صورت عفاف به خود گرفته است.

زنان یونانی صورت و اقدامشان را تا روی پامی پوشاندند. زن های فنیقی دارای پوشش های قرمز رنگ بودند. در لابه لای قدیمی ترین کتاب های یونانی سخن از حجاب به چشم می خورد. در بعضی شهرها صورتشان را با پارچه می پوشاندند و دو منفذ جلو چشمشان قرار می دادند. در بعضی شهرها موقع رفتن به بازار واجب بوده که زنان صورت هایشان را بپوشانند. در هند نیز حجاب سخت و شدیدی نظیر حجاب ایرانیان باستان حکمفرما بوده است.

بنابراین، در عهد باستان در میان همه ادیان و اقوام یونانی، رومی، آلمانی و خاور نزدیک و... پوشش زن به طور کامل رعایت می شده و از نیمه دوم قرن هجدهم آثاری مبنی بر کم شدن تدریجی حجاب به چشم می خورد.

۶. پوشش زنان عرب

زنان عرب پیش از اسلام پوشش مناسبی نداشتند؛ از این رو همسران پیامبر صلی الله علیه وآله از پیروی آن الگو منع شدند. آیات سوره احزاب (۱) بیانگر این نکته مهم است. از بررسی های تایخی نتیجه

ص: ۴۰

می‌گیریم که اصل پوشش، پیش از اسلام رواج داشته است و اسلام فقط حدّ و مرز آن را مشخص کرده است؛ به عبارت دیگر، اسلام این رسم یا عادت را که در برخی جوامع به گونه‌ای شدید و یا ضعیف بوده است، به حد اعتدال و حدود شرعی رسانده و آن را اصلاح و تعدیل کرده است و جزء فرائض دین قرار داده است تا ناهنجاری‌های اجتماعی و خانوادگی را که نتیجه افراطها و تفریطها در این زمینه بوده است، برطرف سازد. (۱)

۷. پوشش مسلمانان پیش از نزول آیه حجاب

به نظر می‌رسد حکم حجاب در سال ششم هجرت تشریح گردید. صاحب تفسیر کشاف، وضع زنان را در پیش از نزول آیات حجاب چنین شرح می‌دهد:

«زنان، گریبان‌هایشان گشاد و باز بود، گردن و سینه و اطراف سینه‌هاشان دیده می‌شد و داخل روسری‌ها را معمولاً از پشت سر برمی‌گرداندند (همان‌طور که الآن بین مردان عرب متداول است) و قسمت‌های گردن و بناگوش و سینه دیده می‌شد.» (۲)

باید خاطر نشان کرد که پیش از نزول این آیات، زنان مثل مردان با سرِ باز در معرض اجتماع رفت و آمد نمی‌کردند، اقامه

ص: ۴۱

۱- برگرفته از تاریخ تمدن، ج ۴ و ۶ و ۱۲ و حجاب در ادیان الهی.

۲- تفسیر کشاف، ذیل آیه ۳۱ سوره نور.

نماز و حضور زنان در مسجد به طور حتم با پوشش همراه بود، گرچه نحوه آن با آمدن آیات قرآن تغییر کرد و صورت جدیدتر و کامل تری به خود گرفت، از این رو نمی توان گفت که زنان قبل از نزول آیات فوق، هنگام نماز پوششی نداشتند، یا در اماکن مقدّس و معنوی با همان وضع و شرایطی که در داخل خانه حاضر می شدند حضور یافته، به سخنان پیامبر صلی الله و علیه وآله در کنار مردان در مساجد گوش فرامی دادند. بنابراین آن چه در جامعه رواج داشت و قرآن به مبارزه با آن برخاست، پدیده بدحجابی بود، نه بی حجابی.

کشف حجاب در ایران

گرچه حافظه مردم، هفدهم دیماه ۱۳۶۴ را آغاز کشف حجاب می داند؛ امّا تغییر شکل لباس زنان در ایران از حرمسرای ناصرالدین شاه پس از سفر او به اروپا آغاز شد. او دستور داد زن ها، به تقلید از «بالرین»های روسی، لباس های کوتاه با شلوارهای نازک چسبان بپوشند. این مدل لباس پوشیدن، به زودی به زنان اعیان و پس از آن به سایر خانم ها سرایت کرد. بدین ترتیب لباس های تا پشت پا به سر زانو رسید. بعد از مشروطه نیز به نام آزادی خواهی برای زن، حجاب را بزرگ ترین مانع ترقی او خواندند و به طور مبالغه آمیزی آن را تبلیغ نمودند. به این ترتیب نسخه کشف حجاب برای زن ایرانی،

پس از زنان ترکیه و افغانستان پیچیده شد. استعمار در پی شکست طرح حضور مستقیم در کشورهای اسلامی، راه تهاجم به فرهنگ غنی و انسان ساز اسلام و مقابله با گسترش تعالیم مقدس آن را درپیش گرفت و مبارزه ای جدی و پی گیر را با مظاهر اسلام و هرچه که رنگ و صیغه دین و دین باوری داشت، آغاز نمود. «امان الله خان» در افغانستان مأموریت یافت با فرهنگ اسلامی مبارزه و راه را برای ترویج و گسترش جلوه های مبتذل فرهنگ غرب هموار کند. در ترکیه این مأموریت استعماری به مصطفی کمال پاشا معروف به «آتاترک» سپرده شد و او با عزمی جزم ضمن مقابله مستقیم با اسلام، کشورش را متحوّل نمود؛ «رضاخان» نیز در ایران مأمور اسلام زدایی و آماده سازی زمینه ها و شرایط ترویج و رونق فرهنگ مبتذل غرب شد.

با مطرح شد کشف حجاب و از سر برداشتن چادر که نشانه عفاف و پاکی زن مسلمان به حساب می آمد، مخالفت مردم متدین آغاز شد. مخالفت ها و مبارزات مردم با دستگیری و کشتار مردم و روحانیون سرکوب گردید و بدین ترتیب زمینه های مناسب برای علنی نمودن منع حجاب آماده شد و این گونه حجاب و نجابت زن ایرانی به وسیله رضاشاه برداشته شد و غیرت و شرف مردان منکوب و ناموسشان در معرض دید و تماشای دیگران قرار گرفت.

اشاره

حکم پوشش از احکام ضروری اسلام است و هیچ مسلمانی نمی تواند در آن تردید کند؛ زیرا در قرآن و روایات به آن تصریح شده است. به همین جهت، فقهای شیعه و سنی به اتفاق به وجوب آن فتوا داده اند. همان طور که نماز و روزه به دورانی خاص اختصاص ندارد، دستور پوشش نیز مختص به زمان خاصی نیست.

قرآن کریم درباره ضرورت پوشش اسلامی می فرماید: «ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَنْ يُعْرَفَ فَلَآ يُؤْذَنَ»^(۱) این کار برای این که از (کنیزان و آلودگان) شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند، بهتر است. در آیه دیگر زنان بهشتی را به مروارید تشبیه می نماید که به سبب ارزشمندی در صدف پیچیده شده است. «كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ»^(۲) و بار دیگر می فرماید: زنان بهشتی در

سراپرده های خود مستورند «حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ»^(۳) در روایات نیز

زن، ریحانه یا گل ظریف معرفی گردیده است «الْمَرْأَةُ رِيحَانَةٌ»^(۴) بنابراین،

خالق این گل برای حفظ آن از آسیب حوادث، حجاب را واجب نموده است. «حقیقت آن است که

ص: ۴۴

۱- سوره احزاب، آیه ۵۹.

۲- سوره واقعه، آیه ۲۳.

۳- سوره الرحمن، آیه ۷۲.

۴- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲۰.

حرکات و سکنات انسان نیز زبان دار است. گاهی وضع لباس، راه رفتن و سخن گفتن زن معنادار است و به زبان بی‌زبانی می‌گوید: دلت را به من بده، در آرزوی من باش، مرا تعقیب کن و گاهی برعکس، با پوشش و وقارش اعلام می‌دارد: که دست تعرّض از این حریم کوتاه است.» (۱)

از طرف دیگر رعایت حجاب و پوشش، آثار ارزنده‌ای را به بار می‌آورد که ضرورت آن را دوچندان می‌نماید. برخی از آن آثار عبارتند از:

۱. آرامش روانی

روح بشر فوق‌العاده تحریک پذیر است. اشتباه است که گمان کنیم تحریک پذیری روح بشر محدود به حد خاصی است و از آن پس آرام می‌گیرد. هیچ مردی از تصاحب زیبارویان و هیچ زنی از متوجه کردن مردان و تصاحب قلب آنان و بالاخره هیچ دلی، از هوس سیر نمی‌شود. و از طرفی تقاضای نامحدود، خواه ناخواه انجام ناشدنی است و همیشه با نوعی احساس محرومیت همراه است. دست نیافتن به آرزوها به نوبه خود منجر به اختلالات روحی و بیماری‌های روانی می‌گردد؛ از این رو اسلام برای تعدیل و رام کردن این غریزه تدابیری اندیشیده است و در این زمینه هم برای زنان و هم برای مردان، تکلیف معین کرده است، وظیفه مشترک برای هر دو،

ص: ۴۵

۱- مرتضی مطهری، مسئله حجاب، ص ۱۶۳.

مربوط به نگاه کردن است خلاصه این دستور این است که چشم چرانی، نگاه های خیره و مملو از شهوت و به قصد لذت به یکدیگر ممنوع است. وظیفه خاص زنان هم این است که بدن خود را از مردان بیگانه بپوشانند و در اجتماع به جلوه گری و دلربایی نپردازند. به هیچ وجه و هیچ صورت و با هیچ شکل و رنگ و بهانه ای کاری نکنند که موجبات تحریک مردان بیگانه را فراهم سازند. بدیهی است که انجام این دستورها، باعث آرامش روحی و روانی زنان و مردان خواهد شد.

۲. استحکام پیوند خانوادگی

خانواده بااهمیت ترین نهاد اجتماع است، پس زن و مرد باید در انجام اموری که این بنا را مستحکم تر می کند، تا سرحدّ توان تلاش نمایند و عواملی را که باعث سست شدن بنیاد این نهاد مقدس می گردد، از آن دور نمایند.

عوامل استحکام خانواده عبارتند از:

الف) اختصاص دلربایی و دلباختگی به محیط خانه و خانواده در شکل ازدواج مشروع: فلسفه حجاب در اسلام این است که این مهم تحقق یابد و هریک از زن و مرد تنها عامل خوشبختی خود را همسر قانونی خود بدانند.

ب) ایجاد پاک ترین و صمیمی ترین عواطف بین زوجین و برقرار ساختن یگانگی و اتحاد کامل در کانون

خانواده: در کنار همه عوامل تأثیرگذار، تأمین این هدف وقتی ممکن است که مرد چشم به زنی غیر از همسرش نداشته باشد و زن نیز درصدد تحریک و جلب توجه کسی جز شوهر خود نباشد، و اصل ممنوعیت هر نوع کامیابی جنسی در غیر چارچوب خانواده حتی قبل از ازدواج هم رعایت گردد.

عوامل سستی بنیان خانواده عبارتند از:

الف) انجام اعمالی که باعث جلب توجه افرادی غیر از همسر می شود.

ب) معاشرت های آزاد و بی بندوبار همسران که ازدواج را به تکلیفی محدودیت آور و مزاحم برای کامیابی آزاد از غیر همسر قانونی تبدیل می سازد.

قرآن کریم همسران را «لباس» یکدیگر می داند: «هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ»^(۱)؛ زنانان لباس شما هستند و شما لباس زنانان هستید. لباس

از همه چیز به تن انسان نزدیک تر و محرم تر است و در عین حال، تن را از نگاه دیگران می پوشاند.

«زن و شوهر نیز به یکدیگر نزدیکند و هریک از آن دو موجب حفظ عفت دیگری است، آن چنان که لباس، انسان را از برهنگی و بی عفتی حفظ می کند.»^(۲)

و به همان ترتیب که لباس هرکس مایه وقار و آراستگی

ص: ۴۷

۱- سوره بقره، آیه ۱۸۷.

۲- المیزان، ج ۳، ذیل آیه ۱۸۷ سوره بقره.

اوست، همسر انسان نیز باید وقار و آراستگی را در اجتماع برای او فراهم سازد. (۱) بی قیدی نسبت به تعهدات خانوادگی مانع ایفای نقش مکملی زن و مرد می‌گردد و به تعبیر قرآن این لباس‌ها دیگر مایه حفظ عفت و وقار و رشد شخصیت نمی‌باشند. حجاب از لوازم سامان یافتن بنیان خانواده است و بی‌حجابی با آن تعارض آشکار دارد، زیرا بی‌بندوباری در پوشش، بی‌بندوباری در تحریک و احساس نیاز را در پی دارد و تأمین نیازهای شعله‌ور، بنیاد خانواده را نشانه می‌رود.

۳. امنیت اجتماعی

حجاب برخلاف نظر منتقدان آن باعث انجام صحیح مسئولیت‌های اجتماعی است. اسلام نه تنها بیرون رفتن زن، تحصیل علم و فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی او را منع نمی‌کند؛ بلکه آیات قرآن، احادیث اهل بیت علیهم السلام و سیره عملی حضرت فاطمه علیها السلام و حضرت زینب علیها السلام و زنان بزرگ تاریخ اسلام این مطلب را اثبات می‌نمایند. اسلام برای پیشگیری از آلوده شدن محیط کار و اجتماع به لذت‌جویی‌هایی که مختص به محیط خانواده است، حجاب را واجب نمود. چراکه عدم امتیّت، رکود فعالیت زنان و مردان را به بار می‌آورد. حضرت امام خمینی رحمه الله در این باره می‌فرمایند:

«اکثر شما خانم‌ها آن زمان را یاد ندارید و شاید در بین شما

ص: ۴۸

۱- فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، غلامعلی حداد عادل، ص ۷۲.

بسیار کم باشد که آن زمان اسفبار را یاد داشته باشد. در آن زمان به اسم این که می خواهیم نیمی از جمعیت ایران را فعال کنیم، دست به یک جنایت زدند و آن جنایت کشف حجاب بود که به جای این که نیمی از جمعیت ایران را فعال کند آن نیم دیگر را که مردان بودند هم از فعالیت انداخت. عروسک هایی که درست کردند، آن هایی که در ادارات بودند، سایر افراد را هم از کارهای خودشان بازداشتند و آن هایی که در خیابان ها رها بودند، جوان های ما را به فساد کشاندند و آن ها را از فعالیت انداختند.» (۱)

«ای زن! آگاه باش، دنیا خراب آبادی است که هر نقطه آن به مین های شیطان و نگاه های آلوده، ناامن گشته است. اما فرشته های باحجاب در محفل انس و یاد خدا در امتیتی بی نظیر به سر می برند که دیگران از طعم آن بی خبرند.» (۲)

۴. ارزش و احترام زن

در طول تاریخ یکی از راه هایی که زن برای حفظ مقام و ارزش خود از آن استفاده کرده، حفظ حریم در برابر مرد نامحرم بوده است. این همان روشی است که اسلام بر آن تأکید کرده است. زن هراندازه باوقار و عقیف تر ظاهر شود، از احترام و ارزش بالاتری در نزد مردان برخوردار می شود.

ص: ۴۹

۱- صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۳۵۹.

۲- تحلیلی نو و عملی از حجاب در عصر حاضر، ص ۱۶.

اشاره

بی تردید در زندگی اجتماعی، افراد جامعه ناگزیر هم از سنت های خوب و مفید و هم از آداب و رفتار بد و زیان آور تأثیر می پذیرند، در این بخش دیدگاه روان شناسان و جامعه شناسان، درباره اثرات رعایت حجاب و بی حجابی بر سلامت فرد، خانواده و اجتماع بیان می شود:

۱. حجاب و رشد شخصیت

مجموعه صفات و ویژگی های جسمی، روانی و رفتاری که هر انسان را از انسان های دیگر متمایز می سازد، «شخصیت» نام دارد. بر این اساس، هر کس شخصیتی دارد که خود را با آن معرفی می کند و دیگران نیز او را با همان ویژگی ها می شناسند. انسانی که پیوسته نگران زیبایی خود است و بیشتر در جهت معرفی پیکر خود می کوشد، زندگی اش تحت فرمان و اراده اش نیست، او چنان زندگی می کند که دیگران می پسندند، نه آن گونه که خود می خواهد. چنین فردی در حس هویت یابی خود، دچار شکست شده است و قادر نیست هویتش را به کمال برساند.

زن هم مانند مرد یک انسان است و باید در بعد انسانی رشد و تکامل یابد. کسی که با نمایش زیبایی خود و گزینش پوششی ویژه، در اندیشه جلب نظر دیگران به سر می برد، در حقیقت

می خواهد با تکیه بر جذابیت های ظاهری خویش و نه اصالت ها و ارزش های متعالی خود جایی در جامعه بیابد. در واقع او از این طریق اعلام می دارد، آن چه برایش اصل است و اهمیت دارد، «زن بودن» است، نه انسانیت، اندیشه، لیاقت و کارآیی اش. چنین فردی قبل از همه، اسیر خویش است و به مغازه داری شبیه است که پیوسته در اندیشه تزئین ظاهر اجناس خود و تغییر دکور فروشگاهش به سر می برد و فرصت پرداختن به آرزوهای بزرگتر را نمی یابد. (۱)

۲. حجاب و احساس ارزش و حرمت

روان شناسان، میزان ارزش و احترامی که هر انسانی برای خود قائل است را «حرمت خود» می نامند و آن را اساسی ترین عامل رشد و کمال انسان، قلمداد می کنند. انسان با رفتار و گفتارش نشان می دهد که تا چه حد برای خود ارزش و احترام قائل است. براساس نتیجه این قضاوت است که فرد خود را توانا، مهم، موفق و ارزش و یا ضعیف، ناموفق و بی ارزش می داند.

هرچقدر فرد خود را با ارزش تر بداند، در راه رسیدن به یک زندگی عاطفی متعادل توانمندتر خواهد بود. انسانی که همواره از آشکار شدن ناتوانیش هراسناک است، در نمایش

ص: ۵۱

۱- برگرفته از: روان شناسی شخصیت؛ یوسف کریمی، فلسفه حجاب؛ علی محمدی و روان شناسی حرمت خود؛ ناتانیل براندل، ترجمه هاشمی جمال.

هیجان‌ات و عواطفش ابتکار عمل ندارد و دیگران برای او تصمیم می‌گیرند، بی‌تردید خود را ارزشمند نمی‌داند. (۱)

خلاقیت نیز با سطح حرمت خود رابطه‌ای کاملاً مستقیم دارد. در جامعه‌ای که برهنگی تمام شریان‌های آن را پر کرده و زن و مرد همواره در حال مقایسه داشته‌ها و نداشته‌های خویش هستند، انسان‌ها در تشویش مستمر و دلهره همیشگی فرومی‌روند زیرا رقابت و مقایسه در میدانی رخ می‌نماید که ظرفیت رقابت ندارد و بدین سبب، آدمی به تنوع طلبی حریصانه کشیده می‌شود. بی‌تردید تا وقتی این اندیشه، فضای ذهن آدمی را اشغال کرده است، فرصتی برای بروز خلاقیت و ابتکار باقی نمی‌ماند. ذهن مشغول به تصاحب دل و جلب نظر دیگران هرگز اندیشه علمی را بر نمی‌تابد و نمی‌تواند یافته‌ای تازه عرضه کند. او در پی آن است که در وضعیت موجود پسندیده شود نه آن که با ابتکار و خلاقیت، وضعیت را تغییر دهد و طرحی نو دراندازد. از سوی دیگر، از آن جا که با تمام وجود خود را بی‌ارزش می‌پندارد، برای جبران این کمبود از طریق عرضه پیکر آراسته خود، آسان‌ترین راه را برای مقبولیت در نزد دیگران، برمی‌گزیند. چنین فردی هم ارزشمندی را از کف داده و هم برای جبران آن به بیراهه رفته است. در حالی که زن با احساس

ص: ۵۲

۱- با استفاده از مجله روان‌شناسی، شماره ۲، بررسی حرمت خود در نوجوانان؛ سید حسن سلیمی؛ مسئله حجاب و نظام حقوق زن در اسلام؛ مرتضی مطهری.

ارزشمندی، خود را از دسترس بیگانگان دور نگه می‌دارد تا آن‌جا که مرد، نیازمندان به آستان وی روی آورد. او باور دارد که راه رسیدن به احساس ارزشمندی پایدار، کسب صفات باارزش و پابرجا است. از همین رو است که ویل دورانت می‌گوید: زنان دریافته‌اند که دست و دل بازی مایه طعن و تحقیر است.

اگر زنان این مفهوم را به طور کامل درک کنند، بی‌تردید به پوشیدگی و مخفی ساختن پیکر خویش بیشتر گرایش نشان می‌دهند چرا که راه احساس ارزشمندی، در دسترس و مقبول بودن لحظه به لحظه نیست. راسل می‌گوید:

از لحاظ هنری، مایه تأسف است که بتوان به آسانی به زنان دست یافت.

ویل دورانت نیز می‌گوید: آن‌چه می‌جوییم و نمی‌یابیم، عزیز و گران بها می‌گردد.

«ویلیام جیمز» به صراحت توصیه می‌کند: زنان عزت و احترام شان به این است که به دنبال مردان نروند، خود را مبتذل نکنند و خود را از دسترس مردان، دور نگه دارند.

پس حجاب پدیدآورنده و تثبیت‌کننده احساس ارزشمندی و احترام برای زنان و محدودیت و محرومیت برای مردان است؛ چون راه چشم را که نافذترین کانال حسی مردان است نمی‌توان

سد کرد. به زنان گفته می شود: پوشیده بیرون بیاید ولی در واقع مخاطب اصلی مرد است که به او گفته می شود: بهره برداری آزاد جنسی در همه جا ممنوع است. (۱)

۳. حجاب و تأمین نیازهای خانواده

خانواده کانون عشق و امید و تحقق آرزوهای آدمی و مرکز تولد و پرورش نسل بشر است به گونه ای که هیچ جامعه ای نمی تواند بدون خانواده پایدار بماند. گزینه جنسی یکی از علل مهم ازدواج و به وجود آمدن خانواده است اما برای پایداری آن کافی نیست. بعد از ازدواج به تدریج، اهداف جدیدی شکل می گیرد خواسته های غریزی اندک اندک جای خود را به نیازهای روانی، امنیتی، عاطفی و شناختی می دهد و دیگر سرمایه عشق ورزی به تنهایی برای تأمین اهداف خانواده کافی نیست. نخستین شرط تأمین نیازهای جدید، آن است که زن و شوهر از تمایلات و هویت فردی دست برداشته، برای ایجاد هویتی جمعی، تلاش نمایند. چنان چه هریک فقط خواهش خویش را دنبال کند، یعنی زن در جهت تجمل و خودنمایی و مورد پسند واقع شدن در اجتماع و جلب توجه مردان بیگانه گام بردارد، در دغدغه مقبولیت خویش فرورود و نقش مادری را به فراموشی سپارد و از سوی دیگر مرد در اندیشه رسیدن به تمکین های نوتر و پررونق تر به سر برد و نقش پدری را فراموش کند، بنیان

ص: ۵۴

خانواده بر باد می رود. بی تردید پرداختن به اموری چون توجه به لباس، بدن، روی، موی و انگشت نداشتن و مشخص تر معرفی کردن خود و فراموش کردن اهداف خانواده و نیازهای برتر، پایه های خانواده را متزلزل می سازد.

۴. حجاب و مسئولیت اجتماعی

هر کس در برابر خود و دیگران مسئول است. توفیق در انجام مسئولیت، نیازمند استعداد و توانمندی کافی است. پوشش مناسب زن در اجتماع توانمندی او را در ایفای نقش اجتماعی بالا می برد، چراکه هم خود او بدون دغدغه دل ربایی و جلب نظر دیگران به انجام وظیفه می پردازد، هم محیط را برای ایفای نقش مردان، آلوده نمی سازد.

فلسفه حجاب

«در مسئله پوشش، روح سخن آن است که آیا بهره بردن مرد از زن باید رایگان باشد؟ آیا مرد حق دارد که از هر زنی در هر محفلی حداکثر استفاده را ببرد؟ اسلام که به روح مسائل می نگرد به این سؤال جواب منفی می دهد، مردان فقط در محیط خانوادگی و در چارچوب قانون ازدواج و همراه با یک سلسله تعهدات سنگین می توانند از زنان به عنوان همسران قانونی کام جوئی کنند، اما در محیط اجتماع استفاده از زنان بیگانه ممنوع است. برای زنان نیز کامیاب ساختن مردان در خارج از

کانون خانوادگی به هر صورت و به هر شکل، ممنوع می باشد چون آن کسی که در این مسئله بهره مند می گردد مرد است نه زن، لاقلاً مرد از زن بیش تر بهره می برد.

بنابراین، حجاب در اسلام از یک مسئله کلی و اساسی ریشه می گیرد و آن این است که اسلام می خواهد انواع لذت جویی های جنسی، چه از طریق نگاه چه لمس و چه نوع دیگر به محیط خانواده و در شکل ازدواج قانونی اختصاص یابد و انسان در اجتماع منحصرأً برای انجام کار و فعالیت حاضر شود.» (۱)

خلاصه این که حجاب از دیدگاه اسلام اعلان انزوای زن و برکناری او از فعالیت اجتماعی نیست، بلکه جان پناهی است که در هجوم تیرهای مسموم نگاه به آن پناه می برد. اگرچه زن با حفظ پوشش اسلامی ممکن است خود را محدود ببیند، اما او در صورتی می تواند به عنوان یک انسان ارزشمند با حفظ امنیت در اجتماع ظاهر شود که با سپری مطمئن، بلا را از خود دور نماید. به همین دلیل حتی اگر کسی از مچ تا سرانگشتان دو دست و گردی صورت زن را با لذت نگاه کند، آن مواضع نیز باید پوشیده شوند.

ص: ۵۶

«همان طور که قبلاً بیان گردید، از دیدگاه یکتاپرستان، همه دستورهای خداوند براساس علم و حکمت بی حد اوست، روشن است که بشر توانایی آگاهی از همه آن اسرار را ندارد. آن چه مسلم است این که خالق مهربان با صدور این احکام، درجه تعیّد و بندگی مخلوقات را اندازه گیری می نماید، البته اگر انسان تا حدودی با فلسفه احکام آشنا شود، انگیزه او برای انجام آن دستورات تقویت می گردد. در این مجال به بعضی از علل وجوب رعایت حجاب کامل در نماز اشاره می شود:

الف) پوشیدگی در نماز تمرین مداوم برای رعایت حجاب در اجتماع است که مانند واکنس یادآور، زن را در برابر آسیب هایی که ممکن است اعتقاد او را به انجام این حکم الهی تهدید نماید، مصونیت می بخشد.

ب) وجود پوششی مخصوص، انسان را از توجه به تجملات و زینت های دنیوی دور می کند و باعث حضور قلب بیشتر در نماز می شود.

ج) از آن جایی که در برداشتن عبا و پوشاندن سر در نماز برای مردان نیز مستحب است، پوشیدگی را می توان نوعی ادب و احترام در برابر خداوند به شمار آورد.»^(۱)

ص: ۵۷

۱- برگرفته از کتاب پرسش ها و پاسخ ها، نهاد نمایندگی ولی فقیه در دانشگاه ها، ص ۳۱۲.

حدود پوشش در نماز با حجاب زن در برابر نامحرم تفاوت هایی دارد که توضیح آن خواهد آمد.

ص: ۵۸

آن چه از آیات و روایات برداشت می شود، این است که لباس به سه نیاز انسان پاسخ می دهد:

۱. لباس محافظ بدن در مقابل سرما، گرما و خطرات است؛(۱)

۲. لباس مایه آراستگی، زیبایی و وقار است؛(۲)

۳. لباس حافظ عفت و حیا است.(۳)

لباس، محافظ بدن از سرما و گرما

اشاره

در آیه ۸۱ سوره نحل آمده است: (۴)

«وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَ جَعَلَ لَكُمْ سَرَائِلَ تَقِيكُمْ الْحَرَّ وَ سَرَائِلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذَلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ»؛

خداوند از آن چه آفریده سایه هایی برای شما قرار داده، و از کوه ها پناهگاه هایی، و برای شما پیراهن هایی آفریده که شما را از گرما (و سرما) حفظ می کند، و پیراهن هایی که حافظ شما به هنگام جنگ است، این گونه او نعمت هایش را بر شما کامل می کند تا تسلیم فرمان

ص: ۶۱

۱- سوره نحل، آیه ۸۱.

۲- سوره اعراف، آیه ۲۶.

۳- سوره نور، آیات ۵۹ و ۳۱ و ۳۰ و سوره احزاب، آیه ۶۰ و ۵۹.

۴- برگرفته از تفسیر نمونه، ج ۱۱، ص ۳۴۶ و تفسیر نور، ج ۶، ص ۴۳۴ و ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۲، ص ۴۵۱.

در این آیه سایه ها اعم از سایه درختان و اشیاء دیگر و یا سایه غارها و پناهگاه های کوهستانی به عنوان نعمت الهی معرفی شده اند، زیرا همان گونه که انسان در زندگی نیاز به تابش نور دارد، در بسیاری از اوقات نیاز به سایه دارد، چراکه اگر نور یک نواخت بتابد، زندگی غیرممکن خواهد بود. بزرگترین سایه برای ساکنان زمین، سایه کره زمین است که شب نام دارد و نیمی از سطح زمین را می پوشاند. نقش این سایه بزرگ و سایه های کوچک تر به هنگام روز بر کسی پوشیده نیست.

ممکن است اهمیت غارها و پناهگاه های کوهستانی برای شهرنشینان آسوده خاطر هرگز روشن نباشد، ولی بیابانگردها، مسافران بی دفاع، چوپان ها و خلاصه همه کسانی که از نعمت خانه های ثابت و سیار محرومند و در آفتاب داغ تابستان و یا سوز سرمای زمستان گرفتار می شوند، می دانند تا چه اندازه وجود یک پناهگاه کوهستانی، اهمیت حیاتی دارد.

در ادامه آیه، به دنبال بیان سایبان های طبیعی و مصنوعی به سراغ پوشش های بدن انسان می رود و می فرماید:

خداوند پیراهن هایی که شما را از گرما حفظ می کند و پیراهن های مخصوص پرمقاومتی که به هنگام جنگ حافظ شما است؛ برای شما قرار داد.

البته فایده پوشش و لباس تنها این نیست که انسان را از گرما

و سرما حفظ کند، بلکه هم باعث شکوه انسان است و هم در برابر بسیاری از خطرات، لباس می تواند از جسم او دفاع کند.

این که در آیه فوق تنها دفاع در مقابل گرما ذکر شده، شاید به خاطر آن است که عرب در بسیاری از موارد، از دو کلمه ضد، یکی را به عنوان اختصار ذکر می کند و دومی به قرینه اولی روشن می شود و یا به این جهت است که در آن مناطق که قرآن نازل گردید، دفاع در برابر گرما از اهمیت بیشتری برخوردار بود. این احتمال نیز وجود دارد که گرمزدگی و سوختگی در برابر آفتاب خطرناک تر است و تحمل انسان در مقابل گرما و تابش شدید آفتاب

کمتر از مقاومت او در برابر سرما است، چراکه انرژی درونی انسان در سرما تا حد زیادی می تواند او را حفظ کند، ولی دفاع بدن در مقابل گرما کمتر است.

در پایان آیه به عنوان یک تذکر و هشدار می فرماید:

خداوند این گونه نعمتش را بر شما تمام می کند شاید در برابر فرمان او تسلیم شوید.

این طبیعی است که انسان با بررسی نعمت های مختلفی که وجودش را احاطه کرده بی اختیار به یاد آفریننده نعمت می افتد و اگر کمترین حس قدردانی و شکرگزاری در درونش باشد بیدار می گردد و به سراغ بخشنده نعمت می رود.

۱. فوائد سایه کمتر از نور و روشنایی نیست.

۲. لباس و زره که بدن را از سرما و گرما و جنگ حفظ می‌کنند، نعمت‌های خداوند هستند.

۳. غرق شدن در نعمت‌ها نباید انسان را از یاد خالق آن‌ها غافل نماید.

۴. یاد نعمت‌ها عشق به آفریدگار و تسلیم در برابر او را در انسان زنده نگه می‌دارد.

حیاء و وقار

آیات ۲۳ تا ۲۵ سوره قصص ضمن بیان داستان حضرت موسی علیه السلام و دختران شعیب علیه السلام، برای حیا و وقار زن و مرد در برابر نامحرم و در اجتماع مثالی ارائه می‌نماید. (۱)

«وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ»

و هنگامی که به (چاه) آب مدین رسید، گروهی از مردم را در آن جا دید که چهارپایان خود را سیراب می‌کنند، و در کنار آن‌ها دو زن را دید که مراقب گوسفندان خویشند (و

ص: ۶۴

۱- برگرفته از تفسیر نور، ج ۹، ص ۳۷ و تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۵۵ و ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۲۰.

به چاه نزدیک نمی شوند، موسی) به آن ها گفت کار شما چیست؟ (چرا گوسفندان خود را آب نمی دهید؟) گفتند: ما آن ها را آب نمی دهیم تا چوپان ها همگی خارج شوند، و پدر ما پیرمرد مُسنی است.

«فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ»

موسی به (گوسفندان) آن ها آب داد، سپس روبه سوی سایه آورد و عرض کرد پروردگارا! هر خیر و نیکی بر من فرستی من به آن نیازمندم!

«فَجَاءَتْهُ إِخِذَاهُمَا تَمَشَّى عَلَى اسْتِخْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»

ناگهان یکی از آن دو به سراغ او آمد. در حالی که با نهایت حیا گام برمی داشت و گفت: پدرم از تو دعوت می کند تا مزد سیراب کردن گوسفندان را برای ما به تو پردازد. هنگامی که موسی نزد او (شعیب) آمد و سرگذشت خود را شرح داد گفت: نترس از قوم ظالم نجات یافتی! [\(۱\)](#)

هنگامی که موسی علیه السلام در کنار چاه آب مدین قرار گرفت، گروهی از مردم را در آن جا دید که چارپایان خود را از آب چاه سیراب می کنند و در کنار آن ها دو زن را دید که

ص: ۶۵

گوسفندان خود را مراقبت می کنند، امّا به چاه نزدیک نمی شوند. وضع این دختران باعفت که در گوشه ای ایستاده اند و کسی به داد آن ها نمی رسد و مردان چوپان، تنها در فکر گوسفندان خویشند و نوبت به آن ها نمی دهند، نظر موسی را جلب کرد. نزدیک آن دو آمد و گفت: کار شما چیست؟ چرا پیش نمی روید و گوسفندان را سیراب نمی کنید. دختران در پاسخ او گفتند: ما گوسفندان خود را سیراب نمی کنیم تا چوپانان همگی حیوانات خود را آب دهند و خارج شوند و ما از باقیمانده آب استفاده می کنیم و برای این که این سؤال برای موسی بی جواب نماند که چرا پدر این دختران عقیف آن ها را به دنبال این کار فرستاده؟ افزودند: پدر ما پیرمرد مُسِنّی است. پیرمردی شکسته و سالخورده، نه خود او قادر است گوسفندان را آب دهد و نه برادری داریم که این کار را انجام دهد و برای این که سربار مردم نباشیم، چاره ای جز این نیست که ما به پدرمان کمک کنیم. موسی از شنیدن این سخن سخت ناراحت شد، چه بی انصاف مردمی هستند که فقط در فکر خویشند و کمترین حمایتی از مظلوم نمی کنند؟ جلو آمد دلو سنگین را گرفت و در چاه افکند، دلولی که می گویند چندین نفر می بایست آن را از چاه بیرون بکشند، با قدرت بازوان نیرومندش یک تنه آن را از چاه بیرون آورد، و گوسفندان آن دو را سیراب کرد.

سپس به سایه روی آورد و به درگاه خدا عرض کرد: خدایا هر خیر و نیکی بر من فرستی من به آن نیازمندم.

پس از مدتی یکی از آن دو دختر که با نهایت حیا گام برمی داشت و پیدا بود از سخن گفتن با یک جوان بیگانه شرم دارد به سراغ او آمد و تنها این جمله را گفت: پدرم از تو دعوت می کند تا پاداش و مزد آبی را که از چاه برای گوسفندان ما کشیدی به تو بدهد. موسی علیه السلام به سوی خانه شعیب علیه السلام آمد. طبق بعضی از روایات دختر برای راهنمایی از پیش رو حرکت می کرد و موسی علیه السلام از پشت سرش، باد بر لباس دختر می وزید و ممکن بود لباس را از اندام او کنار زند، حیا و عفت موسی علیه السلام اجازه نمی داد چنین شود، به دختر گفت: من از جلو می روم بر سر دوراهی ها و چندراهی ها مرا راهنمایی کن....

از آیات فوق چنین استنباط می شود که:

۱. از دیدگاه قرآن، حیا از برجسته ترین کمالات زن است؛
۲. رفت و آمد زن در بیرون خانه باید براساس حیا و عفت باشد؛
۳. حفظ حریم میان زن و مرد یک ارزش است که دختران شعیب آن را مراعات می کردند؛
۴. گفت و گوی مرد با زن در صورت اضطرار مانعی ندارد، ولی تا حد امکان باید خلاصه سخن گفت؛

۵. کار زن در خارج از منزل اشکالی ندارد؛ به شرط آن که:

الف) زن در محیط کار تنها نباشد.

ب) با مردان اختلاطی نداشته باشد.

۶. دختران پیامبر خدا چوپانی می کنند، ولی هرگز تن به ذلت و گدایی نمی دهند؛

۷. در اجتماع از حیا و ضعف زنان نباید سوءاستفاده شود و اگر قانون و حمایتی در کار نباشد، بسیاری از مردان، حقوق زنان را نادیده می گیرند.

حیا و وقار در روایات

از امام باقر یا امام صادق علیه السلام نقل است که:

حیا و ایمان همراه همند، هرگاه یکی از آن ها (از بین) برود دیگری نیز با او خواهد رفت. (۱)

امیرمؤمنان علیه السلام شرم و حیا را زیبا، (۲) کلید خوبی ها، (۳) نتیجه ایمان (۴) و پوشاننده عیوب (۵) می شمارند. ایشان می فرمایند:

«نتیجه شرم و حیا، پاکدامنی است؛ (۶) کسی که شرم و حیا ندارد، خیری در او نیست (۷) و هر که از مردم شرم نکند از

ص: ۶۸

۱- بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۳۱؛ کافی، ج ۲، ص ۱۰۶.

۲- غررالحکم، ص ۹.

۳- همان، ص ۱۶.

۴- همان، ص ۳۸۶.

۵- نهج البلاغه (فیض الاسلام)، ص ۱۱۷۵؛ بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۳۷.

۶- غررالحکم، ص ۳۵۹.

۷- همان، ص ۶۴۶.

خداوند سبحان شرم نخواهد کرد» (۱).

و در جای دیگر می فرمایند:

کسی که خطایش فراوان باشد، حیایش کم است و کسی که حیایش کم باشد، کمتر از گناهان خودداری می کند و کسی که کمتر از گناهان خودداری کند، دلش می میرد و کسی که دلش بمیرد وارد آتش خواهد شد (۲) و آخرین درجه شرم و حیا آن است که انسان از خودش حیا کند (۳).

از رسول خدا صلی الله و علیه و آله نقل است که:

وقتی حیا نکردی، هر کاری می خواهی بکن؛ (۴) کسی که پرده حیا را بدرد، غیبتش جایز است؛ (۵) حیا نیکوست، ولی در زنان نیکوتر است (۶).

و قیامت برپا نمی شود تا این که حیا (از میان) زنان و کودکان برود (۷).

عفاف در روایات

پیامبر صلی الله و علیه و آله می فرمایند: عفاف زینت زنان است (۸).

و علی علیه السلام فرموده اند: زکات زیبایی، عفت و پاکدامنی است (۹).

ص: ۶۹

۱- همان، ص ۷۱۱.

۲- نهج البلاغه (فیض الاسلام)، ص ۱۲۳۹.

۳- غررالحکم، ص ۵۰۴.

۴- تفسیر ابی التفوح، ج ۴، ص ۵۵۰؛ مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۲۶.

۵- مشکوهای الانوار، ص ۲۳۴.

۶- نهج الفصاحه، حدیث ۲۰۰۶.

۷- بحار الانوار، ج ۶، ص ۳۱۵.

۸- نهج الفصاحه، حدیث ۲۰۰۸.

۹- غررالحکم، ص ۴۲۵.

از امام صادق علیه السلام نقل است که:

در روز قیامت زنی زیبا آورده می شود که به سبب زیبایی اش دچار گناه شده و می گوید خدایا تو مرا زیبا آفریدی و من گناه کردم. پس حضرت مریم علیها السلام را آورده، می گویند: آیا تو زیباتری یا این، او را زیبا آفریدیم، ولی دچار گناه نشد. مردی زیبا را می آورند که به سبب زیبایی اش دچار گناه شده و می گوید: خدایا تو مرا زیبا آفریدی و من با زنان گناه کردم. پس حضرت یوسف علیه السلام را می آورند و می گویند: تو زیباتری یا این؛ او زیبا بود اما گناه نکرد. (۱)

غیرت در روایات

نقل شده که رسول خدا صلی الله و علیه و آله فرمودند:

ابراهیم علیه السلام مردی غیرتمند بود و من از او غیرتمندترم. خدا قطع کند بینی مؤمن و مسلمانی را که غیرت ندارد. (۲)

امام صادق علیه السلام فرموده اند:

خدا غیرتمند است و هر غیرتمندی را دوست دارد، و چون غیرت دارد کارهای زشت آشکار و پنهان را حرام کرده است. (۳)

علی علیه السلام فرمودند:

ص: ۷۰

۱- بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۸۵؛ کافی، ج ۸، ص ۲۲۸.

۲- کافی، ج ۵، ص ۵۳۶.

۳- تفسیر نورالثقلین، ج ۱، ص ۷۷۷؛ کافی، ج ۵، ص ۵۳۵.

آیا حیا و شرم نمی‌کنید و غیرت ندارید که زنانان به سوی بازارها بیرون می‌روند و مزاحم مردان بدخو و بیمار دل می‌گردند. (۱)

و در جای دیگر می‌فرمایند:

ای مردم عراق! به من خبر رسیده که زنان شما، در بین راه با مردان برخورد کرده، آنان را کنار می‌زنند، آیا شرم نمی‌کنید؟
و فرمود: خدا لعنت کند کسی را که غیرت ندارد. (۲)

لباس عامل آراستگی و وقار

اشاره

آیات ۲۶ تا ۲۸ سوره اعراف، لباس را عامل آراستگی و زیبایی و وقار معرفی می‌کند. (۳)

«يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْءَاتِكُمْ وَرِيشًا وَ لِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ»؛

ای فرزندان آدم! لباسی برای شما فر فرستادیم که اندام شما را می‌پوشاند و مایه زینت شماس است و لباس پرهیزگاری بهتر است، این‌ها (همه) از آیات خدا است شاید متذکر (نعمت‌های او) شوند.

«يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ

ص: ۷۱

۱- فروع کافی، ج ۵، ص ۵۳۷؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۷۶.

۲- مشکاها لاناوار، ص ۲۳۷؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۷۴.

۳- تفسیر نمونه، ج ۶، ص ۱۳۱؛ تفسیر نور، ج ۴، ص ۴۵؛ ترجمه المیزان، ج ۸، ص ۸۴.

الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَ اتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ»؛

ای فرزندان آدم! شیطان شما را نفریید آن چنان که پدر و مادر شما را از بهشت بیرون کرد و لباسشان را از تنشان بیرون ساخت تا عورتشان را به آن ها نشان دهد، چه این که او و همکارانش شما را می بینند و شما آن ها را نمی بینید (اما بدانید) ما شیاطین را اولیای کسانی قرار دادیم که ایمان نمی آورند.

«وَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ»؛

و هنگامی که کار زشتی انجام می دهند می گویند: پدران خود را بر این عمل دیدیم، و خداوند به ما دستور داده است! بگو خداوند (هرگز) دستور به عمل زشت نمی دهد آیا چیزی بر خدا می بندید که نمی دانید؟

از آیات قرآن چنین برمی آید که کلیه مقدرات انسان اعم از سعادت و شقاوت و امثال آن همه به این داستان منتهی می شود. سرگذشت آدم و درگیری او با شیطان دورنمایی از زندگی همه انسان ها است، به همین جهت خداوند در این آیات برنامه هایی سازنده، برای همه فرزندان آدم، بیان می کند که در حقیقت دنباله برنامه های آدم در بهشت است.

در آیات مورد بحث به مسئله لباس و پوشانیدن بدن که در

سرگذشت آدم نقش مهمی داشت، اشاره کرده می فرماید: ای فرزندان آدم، ما لباسی بر شما فرستادیم، که (اندام شما را می پوشاند و) زشتی های بدنتان را پنهان می سازد. ولی این لباس تنها برای پوشانیدن تن و مستورساختن زشتی ها نیست بلکه زینتی است که اندام شما را زیباتر از آن چه هست نشان می دهد. کلمه لباس در اصل مصدر است و در این جا به معنای چیزی است که برای پوشیدن و پوشانیدن بدن صلاحیت داشته باشد. ریش، در اصل واژه عربی، به معنی پرهای پرندگان است و از آن جا که پرهای پرندگان لباس طبیعی در اندام آن ها است، به هرگونه لباس نیز گفته می شود، ولی چون پرهای پرندگان غالباً به رنگ های مختلف و زیبا است، یک نوع مفهوم زینت در معنی کلمه ریش نهفته است. همچنین به پارچه هایی که روی زین اسب و یا جهاز شتر می اندازند ریش گفته می شود. در آیه فوق همان معنی لباس های زینتی و جالب از همه مناسب تر است. جمله «يُورِي سَوْءَ تَكُمُ» که وصف برای لباس است، دلالت دارد بر این که لباس پوشش واجب و لازمی است که کسی از آن بی نیاز نیست، یعنی پوشش عضوی است که برهنه بودنش زشت و مایه رسوایی آدمی است، به خلاف «ریش» که به معنای پوشش زاید بر مقدار حاجت و باعث زینت و جمال است. خدای تعالی در این جمله بر آدمیان منت می گذارد که با پوشیدن لباس و آرایش خود هدایت شان کرده است.

در این جا پس از ذکر لباس ظاهر و پوشاندن عورت ظاهری به ذکر لباس باطن و چیزی که زشتی های باطن را می پوشاند، و آدمی را از شرک و گناه که باعث رسوایی او است بازمی دارد نقل شده است. آری، آن احساس ناخوشایند که از کشف عورت به آدمی دست می دهد در عورت ظاهری و باطنی یکسان است، با این تفاوت که تأثر از بروز معایب باطنی بیش تر و ناگوارتر و بادوام تر است، زیرا در این جا حسابگر مردم نیستند، بلکه خدای تعالی است و نتیجه اش هم اعراض مردم نیست، بلکه شقاوت و بدبختی دائمی و آتشی است که به دل ها سرایت می کند.

تشبیه تقوی و پرهیزگاری به لباس، تشبیه بسیار رسا و گویایی است، زیرا همان طور که لباس بدن انسان را از سرما و گرما حفظ می کند، سپری در برابر بسیاری از خطرها است، عیوب جسمانی را می پوشاند و برای انسان زینت است، روح تقوی و پرهیزگاری نیز علاوه بر پوشانیدن بشر از زشتی گناهان و حفاظت از بسیاری از خطرات فردی و اجتماعی، زینت چشمگیر و بسیار بزرگی برای او محسوب می شود که بر شخصیت او می افزاید.

در جمله بعد لباسی را که انسان به استفاده از آن هدایت شده آیتی الهی شمرده شده، که اگر انسان به دقت در آن بنگرد خواهد فهمید که در باطن او معایب و نواقصی است که آشکار

شدنش باعث رسوایی او است. آن معایب عبارت است از رذایل نفس که اهمیّتش به مراتب بیشتر از معایب ظاهری و پوشاندنش واجب تر از پوشاندن عیب و عورت ظاهری است، و نیز خواهد فهمید، همان طوری که برای پوشاندن معایب ظاهری لباسی است، برای پوشاندن معایب درونی نیز لباسی است، و آن همان لباس تقوا است که خداوند به آن امر فرموده و به زبان انبیای بزرگوار آن را برای بشر بیان کرده است.

در آیه قبل، از لباس به عنوان نعمت یاد شد، در این آیه خداوند به همه افراد بشر و فرزندان آدم، هشدار می دهد که مواظب فریب کاری شیطان باشند. او می خواهد این لباس را که نعمت است از آن ها سلب کند، مراقب شیطان باشند زیرا شیطان سابقه دشمنی خود را با پدر آن ها نشان داده، همان طور که لباس بهشتی را بر اثر وسوسه ها از اندام او بیرون کرد، ممکن است لباس تقوا را از اندام ایشان بیرون نماید، لذا می فرماید:

ای فرزندان آدم! شیطان شما را نفریبد، آن چنان که پدر و مادر شما را از بهشت بیرون ساخت و لباس آنان را از اندامشان بیرون کرد، تا عورتشان را به آن ها نشان دهد.

مفهوم آن این است که ای بنی آدم! بدانید که برای شما معایبی است که جز لباس تقوا چیزی آن را نمی پوشاند، و لباس تقوا همان لباسی است که ما از راه فطرت به شما پوشانده ایم پس مواظب باشید که شیطان فریبتان ندهد و این جامه خدادادی

را از تن شما بیرون ننماید. آری، ما شیطان ها را اولیای کسانی قرار دادیم که به آیات ما ایمان نیاورده با پای خود دنبال آن ها به راه بیفتند. از این جا معلوم می شود آن کاری که ابلیس در بهشت با آدم و حوا کرده (کندن لباس برای نمایاندن عورت هایشان) تمثیلی است که کندن لباس تقوا را از تن همه آدمیان به سبب فریفتن ایشان، نشان می دهد و هر انسانی تا فریب شیطان را نخورده در بهشت سعادت است و....

سپس تأکید می کند! که در حقیقت آن جا که تصور می کنید تنها خودتان هستید و خودتان، ممکن است شیطان و همکارانش حضور داشته باشند، و به راستی باید در برابر چنین دشمن ناپیدایی که لحظات حمله او را با دقت نمی توان پیش بینی کرد، همیشه آماده دفاع بود. درست است که ما شیطان و همکارانش را نمی بینیم، ولی ردپای آن ها را می توانیم مشاهده کنیم، هر جا مجلس گناه است، در هر نقطه ای که وسائل معصیت آماده است، و در هر موقع پای زرق و برق دنیا و تجلیل پرستی به میان می آید، به هنگام طغیان غرائز و در موقع برافروخته شدن آتش خشم و غضب، حضور شیطان قطعی است، گویا در چنین مواردی انسان صدای وسوسه او را با گوش دل می شنود و ردپای او را با چشم خود می بیند.

آیه ی بعد به دو عذر ساختگی و ناموجه، یعنی تقلید کورکورانه از نیاکان و تهمت به ساحت مقدس پروردگار،

اشاره دارد و در پاسخ می فرماید:

خداوند هرگز به کارهای زشت و قبیح فرمان نمی دهد، زیرا حکم او از فرمان عقل جدا نیست، دستور به فحشا طبق صریح آیات قرآن کار شیطان است نه کار خداوند، خداوند تنها به نیکی ها و خوبی ها فرمان می دهد. (۱) سپس آیه با این جمله ختم می شود که: آیا به خدا نسبت هایی می دهید که نمی دانید؟

پیام ها

۱. توجه به نشانه ها و نعمت های الهی انسان را از غفلت دور می کند.
۲. لباسی نعمت الهی است که بدن و زشتی های آن را بپوشاند.
۳. گرچه در تهیه لباس همه عوامل طبیعی و خود انسان دخالت دارند، اما خالق اصلی آن خداوند است.
۴. پوشش و پوشاندن کار خداست، ولی برهنگی و ظاهر ساختن زشتی ها کار شیطان است.
۵. لباس نعمت الهی و برهنگی و خلع لباس، کیفر گناه است.
۶. پوشش و آراستگی با لباس های زیبا (تا آن جا که به

ص: ۷۷

اسراف کشیده نشود)، مطلوب و محبوب خداوند است.

۷. همراه با آراستن ظاهر با لباس و زینت، باید باطن را با لباس تقوا آراست، در غیر این صورت لباس می تواند وسیله ای برای اسراف، تکبر، فساد، خودنمایی، مدپرستی، شهوترانی، فخرفروشی و امثال آن شود.

۸. با عبرت از سرگذشت پدر و مادرمان (آدم و حوا) که در اثر فریب شیطان از بهشتِ خداوند رانده شدند، بدانیم که هیچ انسانی بیمه شده و از وسوسه شیطان در امان نیست.

۹. خروج از جایگاه قرب الهی عامل برهنگی و کشف حجاب است.

۱۰. هرگونه برنامه و تبلیغاتی که به برهنگی می انجامد، شیطانی است.

خودآرایی و آراستگی در روایات

میل به آرایش امری فطری و طبیعی است، این گرایش طبیعی، علاوه بر تأثیر مثبت روانی بر دیگران باعث آرامش روانی شخص آراسته می گردد. آراستن خود و پرهیز از آشفتگی و پریشانی، در نظام فکری و ذوق سلیم انسان ریشه دارد. پرهیز از خودآرایی، نه دلیل وارستگی از قید نفس است و نه علامت بی اعتنایی به دنیا. وضع ژولیده و آشفته و عدم مراعات تمیزی و نظافت ظاهری، خودبه خود شخصیت افراد را

در نگاه دیگران خوار می سازد و زبان طعن و توهین دشمن را می گشاید. اسلام به نضافت تشویق کرده و «النِّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ»^(۱) فرموده پیامبر صلی الله وعلیه وآله

است. ایشان به شخصی که موهایش ژولیده و جامه هایش چرکین بود و بد حال می نمود، فرمودند:

«مَنْ الدِّينَ الْمُنْتَعَهُ»^(۲) یعنی تمتع و بهره بردن از نعمت های خدا جزو دین است.

و هم آن حضرت فرمود:

«بَسَّسَ الْعَبْدُ الْقَادُورَهُ»^(۳) یعنی بدترین بنده شخص چرکین و کثیف است.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

«إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَ يُحِبُّ الْجَمَالَ»^(۴) خداوند زیبا است و زیبایی را دوست می دارد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

خداوند زیبا است و دوست می دارد که بنده اش خود را بیاراید و زیبا نماید و برعکس، فقر و تظاهر به فقر را دشمن می دارد. اگر خداوند نعمتی به شما عنایت کرد باید اثر آن نعمت در زندگی شما نمایان گردد. به آن حضرت گفتند: چگونه اثر نعمت خدا نمایان می گردد؟ فرمود: به این که جامه شخص نظیف باشد، بوی خوش استعمال کند، خانه

ص: ۷۹

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۳۱۹. قال النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: تَخَلَّلُوا فَمَائِنَهُ مِنَ النَّظَافَةِ وَ النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ وَ صَاحِبُهُ فِي الْجَنَّةِ.

۲- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۶؛ کافی، ج ۶، ص ۴۳۹.

۳- همان.

۴- همان.

خود را با گچ سفید کند، بیرون خانه را جارو کند، حتی پیش از غروب چراغ‌ها را روشن کند که بر وسعت رزق می‌افزاید. (۱)

در کتاب کافی که یادگار هزار سال پیش است، بحثی تحت عنوان *الزُّیِّ وَ التَّجَمُّلِ* (۲) وجود دارد. اسلام به کوتاه کردن و شانه کردن مو و به کاربردن بوی خوش و روغن زدن به سر سفارش‌های اکید کرده است.

درباره پیامبر اکرم صلی الله وعلیه وآله الگوی مسلمانان، نقل شده که: پیامبر صلی الله وعلیه وآله نرم خو، خوش ظاهر و خوش باطن بود، درباره پوشیدن لباس تمیز و زیبا می‌فرمود:

هر کس لباس می‌پوشد، باید آن را پاکیزه نگاه دارد.

پیامبر عظیم الشان از اصحاب و یاران خود آراستگی را تا بالاترین درجه درخواست می‌کرد. می‌فرمود:

أَحْسِنُوا لِبَاسِكُمْ وَ أَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ، حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ؛ لباس‌های خود را نیکو و زین مرکب خود را درست کنید تا همچون خال سیاه، در میان مردم نمایان باشید. (۳)

خود آن حضرت از جامه سبز خوشش می‌آمد. بیشتر جامه‌هایش سفید بود و می‌فرمود: به زنده‌هایشان سفید

ص: ۸۰

۱- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۶.

۲- کافی، ج ۶، ص ۴۳۹.

۳- امالی شیخ طوسی، ج ۱، ص ۲۷۵.

بپوشانید و مرده هایتان را در آن کفن کنید. (۱)

بر این اساس، پوشیدن جامه زیبا، بهره‌گیری از مسواک و شانه، روغن زدن به مو و گیسوان، معطر بودن، انگشتر فاخر به دست کردن و سرانجام آراستن خویش هنگام عبادت و معاشرت با مردم، از مستحبات مؤکد و برنامه‌های روزانه مسلمانان است. (۲)

امام حسن مجتبی علیه السلام بهترین جامه‌های خود را در نماز می‌پوشد و در پاسخ کسانی که سبب این کار را می‌پرسیدند، می‌فرمود:

«إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَيُحِبُّ الْجَمَالَ فَاتَجَمَّلُ لِرَبِّي»؛ خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، پس خود را برای پروردگارم زیبا می‌سازم. (۳)

بنابراین، خداوند زینت و خودآرایی را نهی نمی‌کند بلکه آن چه در شرع مقدس ممنوع شده است، تبرج و خودنمایی و تحریک و تهییج به وسیله آشکار ساختن زینت در محافل اجتماعی است چنان که می‌فرماید:

«وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى» (۴) و «لَا يَضْرِبَنَّ بَأْرُجْلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ» (۵)

ص: ۸۱

- ۱- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۷؛ بحارالانوار، ج ۸۷، ص ۳۲۹.
- ۲- حلیه‌المتقین، ص ۳۵.
- ۳- وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۴۵۵؛ بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۱۷۵.
- ۴- سوره احزاب، آیه ۳۳.
- ۵- سوره نور، آیه ۳۱.

این آیه زنان عرب را که معمولاً خلخال به پا می کردند و برای این که بفهمانند خلخال گران بها دارند، پای خود را محکم به زمین می کوبیدند، از این کار نهی می کند. از این دستور می توان فهمید هر چیزی که موجب جلب توجه مردان می گردد، مانند استعمال عطرهای تند و هم چنین آرایش های جلب نظر کننده در چهره، ممنوع است. به طور کلی زن در معاشرت، نباید کاری بکند که موجب تحریک و تهییج و جلب توجه مردان نامحرم گردد.

از مجموعه آیات و روایات در مورد آراستگی ظاهر مرد و زن مسلمان می توان فهمید که موارد نهی شده در واقع با فلسفه آراستگی که ایجاد نشاط و سلامت و استحکام روابط خانوادگی و اجتماعی است، سازگاری ندارد.

دارد متاع عفت، از چارسو خریدار

بازار خودفروشی، این چارسو ندارد(۱)

گرچه اسلام بدون در نظر گرفتن جنسیت با توجه به تمایل فطری انسان به زیبایی و خودآرائی، به آراستگی و نظافت تن و لباس و آداب و سنن آن توصیه نموده است اما در مورد زنان به طور ویژه سفارش نموده که همواره آراسته و دارای زینت باشند تا برای همسر خویش جاذبه داشته باشند.

زنی خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله آمد و گفت: حق شوهر بر زن

ص: ۸۲

چیست؟ فرمود: زیاد است. عرض کرد اندکی از آن را برای من بگویید، فرمودند: زن باید خود را به بهترین بوهای خوش معطر کند و بهترین لباسش را بپوشد و خود را به بهترین زینتی که دارد بیاراید و همواره در خدمت همسرش باشد. (۱)

از سوی دیگر به مردان نیز توصیه شده برای آن که همسرانشان در معرض اندیشه یا انجام گناه قرار نگیرند، آراستگی و خودآرائی و پاکیزگی را رعایت نمایند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مردان می فرمود: لباس های خود را تمیز کنید و موهای خود را مرتب سازید و مسواک بزنید و آراسته و پاکیزه باشید که برخی از بنی اسرائیل چنین نکردند و زانانشان به گناه آلوده شدند. (۲)

تجمل گرایی در پوشش

از تاریخ زندگی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سایر پیشوایان بزرگ استفاده می شود که آن ها با مسئله تجمل گرایی در لباس سخت مخالف بودند، تا آن جا که در روایتی می خوانیم: هیئتی از مسیحیان نجران به خدمت

ص: ۸۳

۱- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۵۸؛ کافی، ج ۵، ص ۵۰

۲- نهج الفصاحه، ص ۱۸۸.

پیامبر اسلام صلی الله وعلیه وآله رسیدند در حالی که لباس های ابریشمین بسیار زیبا که تا آن زمان در اندام عرب ها دیده نشده بود در تن داشتند، هنگامی که به خدمت پیامبر صلی الله وعلیه وآله رسیدند و سلام کردند، پیامبر صلی الله وعلیه وآله پاسخ سلام آن ها را نگفت، حتی حاضر نشد یک کلمه با آن ها سخن گوید، از علی علیه السلام در این باره چاره خواستند، و علت روی گردانی پیامبر صلی الله وعلیه وآله از آن ها را، جویا شدند، علی علیه السلام فرمودند: من چنین فکر می کنم که این ها باید این لباس های زیبا و انگشترهای گران قیمت را از تن بیرون کنند، سپس خدمت پیامبر صلی الله وعلیه وآله برسند آن ها چنین کردند، پیامبر صلی الله وعلیه وآله سلام آن ها را پاسخ داد و با آن ها سخن گفت، سپس فرمود:

وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ لَقَدْ أَتُونِي الْمَرْءَ الْأُولَىٰ وَ أَنَّ ابْلِسَ لَمَعَهُمْ؛ سوگند به خدایی که مرا به حق فرستاده است، نخستین بار که این ها بر من وارد شدند دیدم شیطان نیز به همراه آن ها است. (۱)

امام صادق علیه السلام به روایت از پدرانش می فرمود:

کار این امت به خیر است تا آن زمان که به روش بیگانگان لباس نپوشند و به سبک آن ها غذا نخورند و چون چنین کنند، خدا آنان را خوار می کند. (۲)

مسلمانان در صدر اسلام زندگی ساده ای داشتند، و ایمان اسلامی (از راه برانگیختن آنان به ساده زیستی و بی نیازی و ترک پرمصرفی) از آنان امتی استوار و نیرومند و متکی به خود، ساخته بود، و به سبب همین صفت های ارزشمند بود که بر هر

ص: ۸۴

۱- سفینه البحار، ج ۲، ص ۵۰۴.

۲- الحیاه، ترجمه احمد آرام، ج ۴، ص ۳۱۵.

کس که با آنان می جنگید پیروز می شدند، لیکن از آن به بعد در نعمت های رنگارنگ غرق شدند، و به زندگی های اشرافی و اسراف روی آوردند، و آن روحیات والا را که با آن ها خو گرفته بودند از دست دادند. پس راز ماندگاری جامعه انقلابی ساده زیستی و دوری از تجمل است. (۱)

پیامبر صلی الله و علیه و آله به ابن مسعود می فرمود:

پس از من مردمانی خواهند آمد که خوراک های لذیذ و رنگارنگ می خورند، و بر مرکب ها سوار می شوند، مردانشان هم چون زنی که خود را برای شوهرش می آراید، آرایش می کنند و زینت های خود را هم چون زنان در معرض دید دیگران قرار می دهند و زندگیشان (از نظر تنوع و تجمل) مانند پادشاهان ستمگر است اینان منافقان این امت در آخر الزمان هستند... مساجد را تزئین می کنند، جز رسیدن به (مال و مقام) دنیا، هم و غمی ندارند، بنده دنیا بند و دل بسته به آن. (۲)

استفاده نابجا از زینت و بوی خوش

در کنار این توصیه های مؤکد به آراستگی، هشدارهای حضرات معصومین علیهم السلام نیز باید مورد عنایت قرار گیرد. پیامبر صلی الله و علیه و آله می فرمودند:

ص: ۸۵

۱- همان.

۲- همان.

زنی که زینت کرده و معطر از خانه خارج شود، چون ظلمت قیامت است که روشنائی بخشی ندارد؛^(۱) اگر شوهرش به این کار راضی باشد، در هر قدمی برای همسرش یک خانه در جهنم می سازند؛^(۲) و خود او تا زمانی که به خانه برگردد مورد نفرین (فرشتگان) است^(۳) و سرانجام

زنی که خود را برای غیر شوهرش خوشبو کند؛ (در آخرت) آتش و (در دنیا) ننگ خواهد بود.^(۴)

ایشان با نگرانی می فرمودند:

فته سخت را دیدید و صبر کردید و من از فتنه ای سخت تر بر شما بیم دارم، و آن هنگامی است که زنان النگوی طلا به دست و پارچه های فاخر به تن کنند و (به این وسیله شوهر) توانگر را به زحمت اندازند و از (شوهر) فقیر چیزی که بدان دسترسی ندارد بخواهند^(۵) و وقتی لباس زن فراوان و زینتش خیره کننده شد، تمایل او

به بیرون رفتن (برای خودنمایی) زیاد می شود؛ پس از کم لباسی برای حراست از زنان کمک جوئید.^(۶)

امیرمؤمنان علیه السلام زنان را از سه کار، که موجب هلاکت زنان بنی اسرائیل شد، نهی فرمودند:

ص: ۸۶

۱- نهج الفصاحه، ص ۷۱۶.

۲- جامع الاخبار، ص ۱۵۸؛ بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۹.

۳- کافی، ج ۵، ص ۵۱۸.

۴- نهج الفصاحه، ص ۱۹۰؛ کنز العمال، ج ۱۶، ص ۳۸۳.

۵- همان، ص ۲۱۵.

۶- همان، ص ۲۰۹.

ریختن موها روی پیشانی، درست کردن کاکل جلو سر و رنگین کردن دست هنگام خروج از خانه. (۱)

امام صادق علیه السلام نیز زنان را از سرمه کشیدن با رنگ سیاه (در برابر مرد نامحرم) که زینت می باشد، نهی نمودند. (۲)

احکام خودآرایی و آراستگی

مراد از زینت هر چیزی است که عرفاً زینت محسوب شود و مردم به آن زینت بگویند. بنابراین داشتن النگو، دستبند، بلند کردن ناخن، لاک زدن، حنا گرفتن، بعضی ساعت های مچی که برای زینت استفاده می شود و پوشیدن دستکش های نوری برای زینت، از زینت های دست هستند و باید آن ها را از نامحرم پوشانند. (حضرت امام و آیت الله بهجت قدس سره). (۳)

هم چنین سرمه کشیدن، برداشتن ابرو، گذاشتن مژه مصنوعی، استفاده از هر نوع لوازم آرایشی و گذاشتن حلقه برای بینی، همگی از زینت های صورت محسوب می گردند و باید از نامحرم پوشانده شوند. (حضرت امام و آیت الله بهجت قدس سره).

آنچه برای زن زینت محسوب می شود واجب است از

ص: ۸۷

۱- بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۷۳.

۲- همان، ج ۹۹، ص ۱۶۸؛ علل الشرایع، ج ۲، ص ۴۵۶.

۳- احکام بانوان، ص ۱۹، م ۸ و ۹؛ مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۲، ص ۷۲ و ۷۱ و ج ۳، ص ۶۵ و ۶۶.

نامحرم پوشانده شود.

آیت الله تبریزی: اگر سرمه کشیدن و اصلاح صورت به گونه ای باشد که پیرزنان از آن استفاده می کنند، لازم نیست از نامحرم پوشانده شود.

آیات عظام اراکی، خامنه ای و فاضل: اصلاح صورت و ابرو و ناخن بلند اگر عرفاً زینت محسوب شود، پوشاندن آن لازم است.

آیات عظام سیستانی، نور همدانی و مکارم: پوشاندن اصلاح صورت و ابرو و ناخن بلند بدون رنگ، از نامحرم لازم نیست، مگر آن که منشأ مفسده خاصی گردد.

آیت الله گلپایگانی: به طور کلی وجه و کفین بنا بر احتیاط واجب باید از نامحرم پوشانده شود، چه زینت داشته باشد چه نداشته باشد. (۱)

بین نامحرم از فامیل و غیرفامیل از نظر فقهی فرقی نیست. (همه). (۲)

سؤال: خانم ها حلقه ازدواج را (که بسیار ساده است) نه برای زینت بلکه برای یادگاری و وفاداری به شوهر به دست می کنند، آیا پوشیدن آن از نامحرم واجب است؟

جواب: به دست کردن هرگونه حلقه ای که زینت محسوب

ص: ۸۸

۱- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۲۲ و ۱۲۳ و ۱۲۴ و ۱۲۵.

۲- همان، ص ۱۲۲.

می شود، پوشیدن آن از نامحرم واجب است. حضرت آیات امام، اراکی و گلپایگانی. (۱)

آیت الله بهجت: اگر مهیج و محرک باشد باید بپوشاند و در غیر این صورت احتیاط است.

آیت الله تبریزی: پوشانیدن انگشتری که به طور متعارف زنان به دست می کنند از نامحرم واجب نیست.

آیت الله خامنه ای: اگر عرفاً زینت محسوب می شود باید از نگاه نامحرم پوشیده باشد اما چنانچه از آن هایی است که چشم گیر نیست و صدق زینت نمی کند اشکال ندارد.

آیت الله سیستانی: انگشتر و حلقه در دست داشتن و سرمه کشیدن در مقابل نامحرم چنانچه به هدف خودنمایی در مقابل نامحرم نباشد و نیز تحریک کننده نباشد و از واقع شدن در حرام نیز ایمن باشد اشکالی ندارد.

آیت الله فاضل: در صورتی که عرفاً زینت محسوب شود پوشاندن آن لازم است.

آیت الله مکارم: اشکالی ندارد.

بنابراین، با توجه به مورد سؤال در استفتاء که حلقه نامزدی است و برای زینت هم نیست و صرفاً برای یادگاری و وفاداری به شوهر است آرا و نظرات فقها همان است که نقل شد. از این کلام فقهاء می توان نتیجه گرفت که اگر عرفاً زینت محسوب

ص: ۸۹

شود اگرچه خودش چنین قصدی نداشته باشد پوشاندن آن لازم است و اگر جلب توجه هم نماید که به طریق اولی پوشاندن آن واجب خواهد بود و فرقی هم نمی کند که چه نوع انگشتری باشد.

زینت کردن به زشتی و زیبایی نیست، هرچه عرفاً زینت محسوب شود باید پوشیده گردد. (همه به جز آیات عظام نوری همدانی، تبریزی و سیستانی که قبلاً ذکر شد). (۱)

عطرزدن و خوشبو کردن بدن اشکال ندارد، ولی اگر عطر زدن بانوان موجب مفسده و تحریک باشد جایز نیست. (همه). (۲)

آرایش مردان و زنان اگر عرفاً مختص به جنس مخالف باشد، جایز نیست. (همه). (۳)

اجتناب از پوشیدن کفش هایی که صدا دار است و صدای آن ها را نامحرم می شنود در صورتی که مفسده ای بر آن مترتب شود، لازم است. (حضرت امام علیه السلام و آیت الله خامنه ای). (۴)

ص: ۹۰

۱- همان، ص ۱۲۵.

۲- همان، ص ۱۲۶.

۳- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۵، ص ۱۷۱ و ۱۷۲.

۴- استفتائات امام قدس سره، ج ۳، ص ۲۷۴، س ۶۶؛ اجوبه‌الاستفتائات، ج ۲، س ۲۷۶.

آیات ۵۴ و ۵۳ سوره احزاب چگونگی حفظ حریم در برابر نامحرم را برای زنان پیامبر صلی الله علیه و آله بیان می نماید. (۱)

«وَ إِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسِئَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقَابِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَ لَمَا أَنْ تَنْكِحُوا أَرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا»؛

و هنگامی که چیزی از وسائل زندگی (به عنوان عاریت) از آن ها (همسران پیامبر) می خواهید از پشت پرده بخواید، این کار دل های شما و آن ها را پاک تر می دارد، و شما حق ندارید رسول خدا را آزار دهید و نه هرگز همسران او را بعد از او به همسری خود در آورید که این کار نزد خدا عظیم است!

«إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا»؛

اگر چیزی را آشکار کنید یا پنهان دارید خداوند از همه چیز آگاه است.

از بعضی قرائن استفاده می شود که گاهی همسایگان و سایر مردم طبق معمول برای عاریت گرفتن اشیایی نزد بعضی از زنان پیامبر صلی الله علیه و آله می آمدند؛ هر چند آن ها طبق سادگی زندگی آن زمان کار خلافی مرتکب نمی شدند، ولی برای حفظ حیثیت همسران پیامبر صلی الله علیه و آله آیه فوق نازل شد و به مؤمنان دستور داد که هر گاه می خواهند چیزی از آن ها بگیرند، از پشت پرده بگیرند.

ص: ۹۱

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۷، ص ۴۰۲؛ تفسیر نور، ج ۹، ص ۳۹۳؛ ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۵۰۰.

روی سخن در این آیه به مؤمنان است و بخشی دیگر از احکام اسلام را مخصوصاً آن چه مربوط به آداب معاشرت با پیامبر صلی الله علیه و آله و خانواده نبوت بوده است ضمن جمله های کوتاه و گویا و صریح بیان می کند. ولی مسلماً این حکم اختصاص به ایشان ندارد. در هیچ موردی نباید بدون اجازه وارد خانه کسی شد (چنان که در سوره نور آیه ۲۷ نیز آمده است). حتی در حالات پیامبر صلی الله علیه و آله می خوانیم که وقتی می خواستند وارد خانه دخترشان فاطمه علیها السلام شوند بیرون در می ایستادند و اجازه می گرفتند؛ یک روز هم که جابر بن عبدالله با ایشان بود، پس از آن که برای خود اجازه گرفتند برای جابر نیز اجازه گرفتند.

نکته ای که در این جا باید مورد توجه قرار گیرد این است که منظور از حجاب در این آیه پوشش زنان نیست، بلکه حکمی اضافه بر آن است که مخصوص همسران پیامبر صلی الله علیه و آله بوده و آن این که مردم مواظب بودند به خاطر شرائط خاص همسران پیامبر صلی الله علیه و آله هر گاه می خواهند چیزی از آنان بگیرند از پشت پرده باشد، و آن ها حتی با پوشش اسلامی در برابر مردم در این گونه موارد ظاهر نشوند، البته این حکم درباره زنان دیگر وارد نشده، و برای آن ها تنها رعایت پوشش کافی است، بنابراین اسلام به زنان مسلمان دستور پرده نشینی نداده است.

۱. دادوستد زنان، با حفظ حریم مانعی ندارد؛
۲. زنان پیامبر صلی الله علیه وآله محصور نبوده و با بیرون از منزل در ارتباط بودند؛ قرآن می‌فرماید: با رعایت حریم از زنان پیامبر صلی الله علیه وآله نیز می‌توان چیزی درخواست نمود.
۳. در نحوه ارتباط زنان و مردان، باید محور کارها تقوا و پاکدلی باشد؛
۴. نگاه نامحرمان به یکدیگر، در دل آنان تأثیرگذار است؛
۵. رعایت حریم بین زن و مرد به نفع هر دو است؛
۶. رابطه با نامحرم بدون حفظ حریم، سبب رنجاندن رسول اکرم صلی الله علیه وآله می‌گردد.

حفظ حریم در روایات

امام صادق علیه السلام فرمودند:

رسول خدا صلی الله علیه وآله از ورود مردان به حریم زنان، بدون اجازه آن‌ها نهی می‌فرمود. (۱)

ایشان زنی را که برای شوهرش آرایش و خودنمایی کند، امّیا از غیر او (نامحرمان)، خود را حفظ نماید بهترین زنان می‌دانستند (۲) و می‌فرمودند:

زن مانند خانه‌ای بی حصار، آسیب‌پذیر است، (اگر حریم

ص: ۹۳

۱- کافی، ج ۵، ص ۵۳۸.

۲- همان، ص ۳۲۴؛ بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۵.

با نامحرم را حفظ نکند) همین که از خانه خارج شود، شیطان او را احاطه می کند(۱).

و هر زنی برای غیر شوهرش روسری را کنار بگذارد؛ حریم خود را شکسته(۲) و خداوند پرده خویش را از او برمی گیرد.(۳)

امیرمؤمنان علیه السلام فرمودند:

از آن جا که خداوند زن را زیبا و ظریف آفریده است، (و مورد رغبت واقع می شود) هر کس با او ازدواج کند، باید از حریمش حمایت کند؛(۴) حفاظت از حریم زن و حراست از او (با توجه به موقعیت روحی و جسمی اش) برای او بهتر است و زیبایی اش را پایدارتر می سازد.(۵)

اختلاط زن و مرد

رسول خداصلی الله وعلیه وآله در جریان بیعت با زنان، از آن ها پیمان گرفت که:

«لَا يَقْعَدَنَّ مَعَ الرِّجَالِ فِي الْخَلَاءِ»؛

با مردان اجنبی خلوت نکنند.(۶)

ایشان دستور دادند که شب هنگامی که نماز تمام می شود، اول زن ها از مسجد بیرون بروند، بعد مردها؛ پیامبرصلی الله وعلیه وآله خوش

ص: ۹۴

۱- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۱۴؛ مجموعه ورام، ج ۲، ص ۱۱۹.

۲- مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۸۰.

۳- جامع الأخبار، ص ۱۵۸؛ نهج الفصاحه، ص ۳۵۹.

۴- غررالحکم، ص ۴۰۸؛ کافی، ج ۵، ص ۵۱۰.

۵- همان، ص ۴۰۵؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۵۵.

۶- کافی، ج ۵، ص ۵۱۹.

نمی داشت که زن و مرد با هم و به طور مختلط از مسجد بیرون روند. زیرا فتنه ها از همین اختلاطها برمی خیزد. رسول خدا صلی الله و علیه و آله برای این که برخورد و اصطکاک رخ ندهد، دستور می داد مردان از وسط، و زنان از کنار کوچه یا خیابان بروند. (۱) روزی که شاهد بیرون رفتن مردان و زنان باهم از مسجد بودند، خطاب به زن ها فرمودند: بهتر است شما صبر کنید آن ها بروند. شما از کنار بروید و آن ها از وسط. (۲)

دست دادن با نامحرمان

پیامبر صلی الله و علیه و آله فرمودند:

هر که با زنی نامحرم دست بدهد به خشم خدا گرفتار می شود (۳) و روز قیامت دست بسته وارد می شود. سپس او را به سوی دوزخ می برند. (۴)

امام صادق علیه السلام فرمودند:

برای مردان جایز نیست که با زن (نامحرم) دست بدهند؛ مگر از زیر پارچه (بین دو دست پارچه ای حائل باشد)، و دست یکدیگر را نفشارند. (۵)

ص: ۹۵

۱- همان، ص ۵۱۸.

۲- سنن ابی داود، ج ۲، ص ۶۵۸.

۳- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۹۵؛ بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۲.

۴- بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۳۶۳؛ وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۹۸.

۵- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۰۷؛ کافی، ج ۵، ص ۵۲۵.

رسول خداصلی الله وعلیه وآله فرمودند:

اگر کسی خواست محرم خود را که بالغ شده ببوسد، خواهر باشد یا عمه یا خاله، میان دو چشم (پیشانی) و سر او را ببوسد و از بوسیدن گونه و دهان او خودداری نماید. (۱)

احکام حفظ حریم

اختلاط زن و مرد

اختلاط زن و مرد نامحرم مکروه است، مگر آن که پیرمرد با پیرزن باشند. این مکروه بودن در صورتی است که در مجلس هیچ وجه حرامی نباشد و الا اختلاط حرام می شود. (همه). (۲)

رفتن به مجالسی که انسان می داند در آن مجلس مرتکب حرام می شود جایز نیست. (همه). (۳)

اگر مرد و زن نامحرم در محل خلوتی باشند که کسی آن جا نباشد و دیگری نتواند وارد شود، چنانچه بترسند که به حرام بیفتند باید از آن جا بیرون بروند و ماندن در آن مکان حرام است. (همه به استثنای آیت الله مکارم که فرموده اند: مطلقاً حرام

ص: ۹۶

۱- مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۷۳؛ بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۸.

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۷۴.

۳- همان، ص ۱۷۵.

است). (۱)

خودنمایی کردن به قصد به گناه انداختن دیگری حرام است. (همه). (۲)

حضور زنان در کوچه و بازار و ارتباط با نامحرم بدون ضرورت، خلاف عفت خانم هاست و در صورت ارتکاب حرام، جایز نیست. (۳)

دست دادن با نامحرم

هر کسی که نگاه کردن به او جایز نیست تماس بدنی با او نیز جایز نیست و هرگونه تماس بدن با او حرام است و باید از آن اجتناب کرد، مگر از روی لباس و بدون قصد لذت و ریبه؛ اما اگر تلذذ و ریبه در کار باشد قطعاً حرام است. (همه). (۴)

دست دادن با نامحرم جایز نیست مگر از روی لباس و در این صورت بنابر احتیاط واجب نباید دست یکدیگر را بفشارند. (همه). (۵)

بوسیدن

بوسیدن محارم اشکال ندارد مشروط به آن که به قصد

ص: ۹۷

-
- ۱- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۵، ص ۵۱ و ۵۲؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۷۶.
  - ۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۷۸.
  - ۳- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۲، ص ۷۹ و ۸۰.
  - ۴- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۶۱.
  - ۵- همان، ص ۱۶.

لذت و ریه نباشد (مگر همسر که مطلقاً جایز است). (همه). (۱)

اگر کسی بداند که اگر بچه یا محارم را ببوسد به گناه آلوده می شود نباید ببوسد. (همه). (۲)

آداب ورود به خانه دیگران

آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور، آداب ورود به خانه دیگران را بیان می نماید. (۳)

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَ تَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ»؛

ای کسانی که ایمان آورده اید در خانه هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید، این برای شما بهتر است، شاید متذکر شوید.

«فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ اذْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ»؛

و اگر کسی در آن نیافتید، داخل آن نشوید تا به شما اجازه داده شود، و اگر گفته شود بازگردید، بازگردید، که برای شما پاکیزه تر است و خداوند به آن چه انجام می دهید آگاه

ص: ۹۸

۱- همان، ص ۱۶۷.

۲- همان، ص ۱۶۷.

۳- تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۲۸؛ تفسیر نور، ج ۸، ص ۱۷۲؛ ترجمه المیزان، ج ۱۵، ص ۱۵۴.

است.

در این آیات، بخشی از آداب معاشرت و دستورهای اجتماعی اسلام که ارتباط نزدیکی با مسائل مربوط به حفظ عفت عمومی و رعایت حریم خانواده دارد بیان شده است، و آن طرز ورود به خانه های مردم و چگونگی گرفتن اجازه برای ورود است.

انسان به ناچار در محیط اجتماعی قیود زیادی را از نظر لباس و طرز حرکت و رفت و آمد تحمل می کند، ولی ادامه این وضع در تمام مدت شبانه روز خسته کننده و دردسرافرین است، او می خواهد مدتی از شبانه روز را آزاد باشد، قیدوبندها را دور کند و به استراحت پردازد؛ با خانواده و فرزندان خود به گفت و گوی خصوصی بنشیند و تا آن جا که ممکن است از این آزادی بهره گیرد. اگر بنا باشد هرکس سرزده وارد این محیط گردد و به حریم امن آن تجاوز کند دیگر آن آزادی و آرامش وجود نخواهد داشت. نزول این آیات بیانگر آن است که از نظر اسلام برای حفظ حجاب اهل خانه و مصونیت از نگاه واردین، ورود به خانه مردم نیاز به اذن و اجازه دارد.

آداب ورود به خانه دیگران در روایات

در حدیثی آمده که: ابوسعید از یاران پیامبر صلی الله علیه و آله اجازه ورود به منزل گرفت در حالی که روبه روی در خانه

ص: ۹۹

پیامبر صلی الله وعلیه وآله ایستاده بود، پیامبر صلی الله وعلیه وآله فرمود: به هنگام اجازه گرفتن روبه روی در نایست!

در روایت دیگری می خوانیم که خود آن حضرت هنگامی که به در خانه کسی می آمد روبه روی در نمی ایستاد بلکه در طرف راست یا چپ قرار می گرفت و می فرمود: السلام علیکم (و به این وسیله اجازه ورود می گرفت) زیرا آن روز هنوز معمول نشده بود که در برابر در خانه پرده بیاویزند. (۱)

بنابر روایات، انسان حتی به هنگامی که می خواهد وارد خانه مادر یا پدر و یا فرزند خود شود، باید اجازه بگیرد. مردی از پیامبر صلی الله وعلیه وآله پرسید: آیا به هنگامی که می خواهم وارد خانه مادرم شوم باید اجازه بگیرم؟ فرمود: آری، عرض کرد مادرم غیر از من خدمتگزاری ندارد. باز هم باید اجازه بگیرم؟! فرمود: أَتُحِبُّ أَنْ تَرَاهَا عُریَانَةً؟ آیا دوست داری مادرت را برهنه ببینی؟ عرض کرد: نه، فرمود: فَاسْتَاذِنِ عَلَیْهَا! پس از او اجازه بگیر! (۲)

روزی پیامبر صلی الله وعلیه وآله می خواست وارد خانه دخترش فاطمه علیها السلام شود، نخست بر در خانه آمد دست به روی در گذاشت و در را کمی عقب زد، سپس فرمود: أَلَسَیْلام عَلَیْکُمْ، فاطمه علیها السلام پاسخ سلام پدر را داد، بعد پیامبر صلی الله وعلیه وآله فرمود: اجازه دارم وارد شوم؟ عرض کرد وارد شو ای رسول خدا! پیامبر صلی الله وعلیه وآله فرمود: کسی که همراه من است نیز

ص: ۱۰۰

۱- تفسیر فخر رازی، ج ۲۳، ص ۱۹۸ ذیل آیه مورد بحث.

۲- تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۵۸۶.

اجازه دارد وارد شود؟ فاطمه عرض کرد: مقنعه بر سر من نیست، و هنگامی که خود را به حجاب اسلامی محجّب ساخت پیامبر صلی الله وعلیه وآله مجدداً سلام کرد و فاطمه علیهاالسلام جواب داد، مجدداً اجازه ورود برای خودش گرفت و بعد از پاسخ موافق فاطمه علیهاالسلام اجازه ورود برای همراهش جابر بن عبدالله گرفت. (۱)

این حدیث به خوبی نشان می دهد که تا چه اندازه پیامبر صلی الله وعلیه وآله که يك الكو و سرمشق برای عموم مسلمانان است این نکات را دقیقاً رعایت می فرمود. حتّی در بعضی از روایات نقل است که: باید سه بار اجازه گرفت، اجازه اول را بشنوند و به هنگام اجازه دوم خود را آماده سازند، و به هنگام اجازه سوم اگر خواستند اجازه دهند و اگر نخواستند اجازه ندهند! (۲)

حدود پوشش و نگاه

آیات ۳۰ و ۳۱ سوره نور وظیفه مردان و زنان را در مورد نحوه نگاه و پوشش بیان می نماید. (۳)

«قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يُغْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَرْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ»؛

ص: ۱۰۱

۱- تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۵۸۷.

۲- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۱۹.

۳- تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۳۴؛ تفسیر نور، ج ۸، ص ۱۷۵؛ ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۱۵۲.

به مردان باایمان بگو چشم های خود را (از نگاه به نامحرمان) فروگیرند، و دامن های خود را حفظ کنند این برای آن ها پاکیزه تر است، خداوند به آن چه انجام می دهید آگاه است.

«وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُّنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»؛

و به زنان باایمان بگو چشم های خود را (از نگاه هوس آلود) فروگیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را جز آن مقدار که ظاهر است آشکار نمایند و (اطراف) روسری های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود) و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پسرانشان یا پسرانشان یا همسرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان یا پسران خواهرانشان یا زنان هم کیشانشان یا کودکانشان یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند

یا

کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند، آن‌ها هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانی‌شان دانسته شود. (و صدای خلخال که برپادارند به گوش رسد) و همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان تا رستگار شوید.

در کتاب کافی در شأن نزول نخستین آیه از آیات فوق از امام باقر علیه السلام چنین نقل شده است که جوانی از انصار در مسیر خود با زنی روبه‌رو شد (در آن روز زنان مقنعه خود را در پشت گوش‌ها قرار می‌دادند و طبعاً گردن و مقداری از سینه آن‌ها نمایان می‌شد) چهره آن زن نظر آن جوان را به خود جلب کرد و چشم خود را به او دوخت هنگامی که زن گذشت جوان هم چنان با چشمان خود او را بدرقه می‌کرد در حالی که راه خود را ادامه می‌داد تا این که وارد کوچه تنگی شد و باز هم چنان به پشت سر خود نگاه می‌کرد؛ ناگهان صورتش به دیوار خورد و تیزی استخوان یا قطعه شیشه‌ای که در دیوار بود صورتش را شکافت! هنگامی که زن گذشت جوان به خود آمد و دید خون از صورتش جاری است و به لباس و سینه‌اش ریخته! (سخت ناراحت شد) با خود گفت به خدا سوگند من خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله می‌روم و این ماجرا را بازگو می‌کنم، هنگامی که چشم رسول خدا صلی الله علیه و آله به او افتاد فرمود چه شده است؟

ص: ۱۰۳

چون ماجرا را نقل کرد، در این هنگام جبرئیل، پیک وحی خدا، نازل شد و آیه فوق را آورد. (۱)

این سوره در حقیقت سوره عَفَّت و پاکدامنی و پاکسازی از انحرافات جنسی است و آیات مورد بحث که احکام نگاه و حجاب را بیان می دارد نیز کاملاً به این امر مربوط است.

احکام و وظایف ویژه بانوان که در این آیات مطرح شده عبارتند از:

۱. آن ها نباید زینت خود را آشکار سازند جز آن مقدار که طبیعتاً ظاهر است. بنابراین زنان حق ندارند زینت هایی که معمولاً پنهانی است آشکار سازند هرچند اندامشان نمایان نشود و به این ترتیب آشکار کردن لباس های زینتی مخصوصی را که در زیر لباس عادی یا چادر می پوشند مجاز نیست، چراکه قرآن از ظاهر ساختن چنین زینت هایی نهی کرده است. در روایات متعددی که از اهل بیت علیهم السلام نقل شده نیز همین معنی دیده می شود که زینت باطن به گردنبند، بازوبند، خلخال (همان زینتی که زنان عرب در مچ پاها می بستند) تفسیر شده است. (۲)

۲. دومین حکمی که در آیه بیان شده این است که: آن ها باید خمارهای خود را بر سینه های خود بیفکنند. خُمر جمع

ص: ۱۰۴

۱- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۳۹؛ تفسیر نورالثقلین و المیزان و روح المعانی (با تفاوت مختصری) ذیل آیه مورد بحث.

۲- تفسیر علی بن ابراهیم، ذیل آیه مورد بحث.

خِمار در اصل به معنی پوشش است، ولی معمولاً به چیزی گفته می‌شود که زنان با آن سر خود را می‌پوشانند (روسری)، جُبوب جمع جیب به معنی یقه پیراهن است که از آن تعبیر به گریبان می‌شود و گاه به قسمت بالای سینه به تناسب مجاورت با آن نیز اطلاق می‌گردد.

۳. در سؤمین حکم مواردی را که زنان می‌توانند حجاب خود را برگیرند و زینت پنهان خود را آشکار سازند با این عبارت شرح می‌دهد: آن‌ها نباید زینت خود را آشکار سازند، مگر برای شوهران، پدران، پدران شوهران و غیر آن که در متن آیه ذکر شده است.

۴. و بالاخره چهارمین حکم را چنین بیان می‌کنند: آن‌ها به هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان معلوم گردد و صدای خلخالی که بر پا دارند به گوش رسد. آن‌ها در رعایت عفت و دوری از اموری که آتش شهوت را در دل مردان شعله‌ور می‌سازد و ممکن است منتهی به انحراف از جاده عفت شود، آن‌چنان باید دقیق و سختگیر باشند که حتی از رساندن صدای خلخالی که در پای دارند به گوش مردان بیگانه خودداری کنند، و این گواه باریک بینی اسلام در این زمینه است.

با دقت در تفاسیر این آیات درمی‌یابیم که:

ص: ۱۰۵

۱. حفظ نگاه از حرام نشانه ایمان است؛
۲. جاذبه های جنسی را باید از دید نامحرم پنهان کرد؛
۳. گاه باید از سرچشمه جلوگیری شود پس تقوا را از چشم شروع کنیم؛
۴. پاکی چشم مقدمه پاکدامنی است؛
۵. مردان نیز باید حدودی را برای پوشش خود رعایت نمایند؛
۶. دوری از چشم چرانی و بی عفتی باعث رشد معنوی انسان است؛
۷. خداوند از چشم چرانی ما آگاه است، در محضر خدا، معصیت نکنیم؛
۸. در لزوم ترک نگاه حرام و حفظ عفاف و پاکدامنی بین زن و مرد، فرقی نیست؛
۹. دل ربایی و جلوه گری زنان، در جامعه ممنوع است؛
۱۰. پوشاندن قسمت هایی از بدن که به طور طبیعی آشکار است (صورت و دست از میچ تا سر انگشتان) لزومی ندارد؛
۱۱. اسلام به نیاز فطری زن به آراستگی، در خانه و برای همسر پاسخ می دهد؛
۱۲. هرگونه راه رفتنی که سبب آشکار شدن زیورهای مخفی زن شود ممنوع است؛
۱۳. حجاب و پوشش، واجب است و هر کاری که زینت

زن را آشکار کند یا دیگران را از آن آگاه سازد ممنوع است؛

۱۴. مقدار واجب برای پوشش سر و صورت، به سر انداختن روسری و مقنعه ای است که گردن و سینه را بپوشاند؛

۱۵. همه مردم نسبت به مسئله نگاه و حجاب مسئولند و برای نگاه های حرام خود باید توبه کنند.

روایات حدود پوشش

از امام صادق علیه السلام درباره زینتی که زن (با توجه به، آیه ۳۱، سوره نور) می تواند آشکار سازد؛ سؤال شد، فرمودند:

أَلْوَجْهُ وَ الْكَفَّيْنِ؛ صورت و از سر انگشتان تا مچ دو دست. (۱)

از ایشان پرسیده شد: آیا ساق دست زن (الذَّرَاعَيْنِ) هم جزء زینتی است که به فرموده خداوند، زنان آن را نباید آشکار کند؟
فرمودند:

نَعَمْ، وَ مَا دُونَ الْخِمَارِ مِنَ الزَّيْنَةِ وَ مَا دُونَ السَّوَارِينِ؛

بله؛ ساق دست زن و سر و گردن و موضع دستبند، جزء زینت است. (۲)

پیامبر صلی الله و علیه و آله به حولاء فرمودند:

لَا تُبَدِي زَيْنَتَكَ لِغَيْرِ زَوْجِكَ، زینت خود را برای غیر شوهرت آشکار مکن؛ یا حولاء! لَا يَجِلُّ لَامْرَأَةٍ أَنْ تُظَهِّرَ

ص: ۱۰۷

۱- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۰۲.

۲- همان، ص ۳۰۰؛ کافی، ج ۵، ص ۵۲۰.

مَعْصِيَهُمْهَا وَقَدَمَهَا لِرَجُلٍ غَيْرِ بَعْلِهَا، اِي حَوْلَاءِ! بَرَايَ زَنِّ جَائِزِ نَيْسْت مِچ دَسْت وَ قَدَمِ هَايش رَا بَرَايِ غَيْرِ شُوهرش آشكار سازد؛ وَ إِذَا فَعَلْتِ ذَلِكَ لَمْ تَزَلِي فِي لَعْنَةِ اللَّهِ وَ سَيِّئِ خَطِيئِهِ وَ غَضَبِ اللَّهِ عَلَيْهَا وَ لَعْنَتِهَا مَلَائِكَةُ اللَّهِ وَ أُعَدَّ لَهَا عَذَابًا أَلِيمًا، اِگر چنين كرد؛ تا ابد مورد لعنت، خشم و غضب خدا و ملائكه او خواهد بود و در قيامت عذابي دردناك براي او آماده شده است. (۱)

و در جاي ديگر فرمودند:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ نِسَائِكُمْ؟؛ مِي خَوَاهِيد، بَهْتَرين زَنان رَا بَه شَمَا مَعْرِفِي كُنْم؟

اصحاب عرض كردند: بَله. ايشان فرمودند:

إِنَّ خَيْرَ نِسَائِكُمُ الْوَدُودُ، أَلَسْتَيَّرُهُ، أَلْعَفِيفَةُ، أَلْعَزِيزَةُ فِي أَهْلِهَا، أَلذَّلِيلَةُ مَعَ بَعْلِهَا، أَلْمُتَّبِرَةُ مَعَ زَوْجِهَا، أَلْحِصَانُ عَنِ غَيْرِهِ؛ زَنانِي كِه فرزند آور، مهربان، محبتيه و عفيف، در ميان اهل و خانواده عزيز و در برابر شوهرشان متواضع هستند؛ زينت هایشان را براي همسرانشان آشكار و در برابر غير همسر (نامحرمان) عفت و پاكدامني را حفظ مِي كُنند. (۲)

رسول خداصلي الله عليه وآله حد پوشش و نوع لباس زن در برابر محرم و نامحرم را نيز مشخص مِي فرمايند:

لِلزَّوْجِ مَا تَحْتَ الدَّرْعِ وَ لِلْبَيْنِ وَ الْأَخِ مَا فَوْقَ الدَّرْعِ وَ لِغَيْرِ ذِي مَحْرَمٍ أَرْبَعَةٌ (دَرْعٌ وَ خِمَارٌ وَ جِلْبَابٌ وَ إِزَارٌ)؛

ص: ۱۰۸

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۴۲.

۲- همان، ص ۱۶۱؛ مكارم الاخلاق، ص ۲۰۰.

پوشش زن برای همسرش لباس زیرین است و برای پسر و برادرش بیشتر از لباس زیر است و برای نامحرم چهار لباس باید بپوشد؛ پیراهن، رسوری، عبا یا چادر و ازار (روپوش بلند تا پایین پا). (۱)

مردی از رسول خداصلی الله وعلیه وآله سؤال کرد: آیا خواهرم می تواند موی سر خود را پیش من برهنه کند؟ ایشان در جواب فرمودند:

نه، من بیم دارم که اگر خواهر تو، موی خویش و زیبایی های خود را برهنه گرداند، موجب لغزش تو گردد.

همان گونه که از مفهوم روایت آشکار است، رعایت این موارد توسط محارم موجبات سلامت روابط بین افراد خانواده را فراهم می سازد. (۲)

احکام حدود پوشش

در کتب فقهی و رساله های عملیه، مسئله حجاب مفصلاً مورد بررسی قرار گرفته است. فقها پوشش را به دو دسته تقسیم می کنند:

پوششی که در نماز باید به کار برده شود که البته شرائطی دارد؛ از قبیل پاک بودن، غصبی نبودن و... و پوششی که در مقابل مردان بیگانه باید رعایت شود و شرائط خاص نماز را

ص: ۱۰۹

۱- مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۴۳؛ تفسیر صافی، ج ۳، ص ۴۳۰.

۲- بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۸؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۳۰۳.

ندارد ولی شرایط خاصی دارد، که خواهد آمد.

اصل حکم حجاب از نظر فقهای عظام از ضروریات است یعنی بی‌اعتنایی به اصل حجاب و عدم رعایت آن معصیت و گناه است.

بر زنان واجب است تمام بدن خود به استثنای وجه (قسمتی از صورت که در وضو، شستن آن واجب است) و کفین (دو دست از میچ تا سرانگشتان) را از نامحرم بپوشانند مشروط به آن که:

الف) وجه و کفین آن‌ها زینت نداشته باشد. (همه).

ب) کسی به قصد لذت و ریه به وجود و کفین آن‌ها نگاه نکند. (۱)

تذکر: تلذذ یعنی لذت بردن و نگاه از روی تلذذ یعنی نگاهی که به قصد لذت بردن باشد، و اما ریه یعنی نگاه به خاطر تلذذ و چشم چرانی نیست، ولی خصوصیت دو طرف طوری است که خطرناک است و دنبال این نگاه بیم لغزش و افتادن در فساد می‌رود. این دو نوع نگاه مطلقاً حرام است، حتی در مورد محارم. تنها موردی که استثناء شده، نگاهی است که مقدمه خواستگاری است.

جایز نیست کف پا، روی پا، قوزک پا و پاشنه پا در برابر نامحرم نمایان باشد. بنابراین اگر خانمی در حال نماز این

ص: ۱۱۰

قسمت ها را نپوشاند در حضور نامحرم معصیت کرده ولی نمازش صحیح است. (همه). (۱)

نمایان بودن زیر چانه، گردن، گوش، سینه و دست ها تا بازو برای خانم ها جایز نیست و باید این مواضع را هم از نامحرم بپوشاند. در نماز هم این مقدار باید پوشیده باشد. (همه). (۲)

بنابر احتیاط واجب خانم ها باید موهای مصنوعی (که به موهای خود وصل کرده اند) یا کلاه گیس را از نامحرم بپوشانند. (همه به جز آیات عظام بهجت، سیستانی، مکارم) (۳)

آیات عظام بهجت و سیستانی: بر زن واجب است از نامحرم بپوشاند.

آیت الله مکارم: اگر این کار زینت محسوب می شود، واجب است آن را از نامحرم بپوشاند.

حد پوشش در نماز

زن باید در حال نماز، تمام بدن حتی سر و موی خود را به جز صورت (به مقداری که شستن آن در وضو واجب است) و دست ها تا مچ و پاها (آیت الله سیستانی: روی پا) تا مچ را

ص: ۱۱۱

-
- ۱- العروها لوثقی، ج ۱۲، فی الستر و الساتر، قبل از م ۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۰۹.
  - ۲- همان؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۱۰.
  - ۳- همان؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۲۶.

بپوشاند اما برای آن که یقین کند که مقدار واجب را پوشانده است، باید مقداری از اطراف صورت و پایین تر از مچ را نیز بپوشاند. (همه). (۱)

در نماز باید زیر چانه پوشانده شود. (همه). (۲)

هنگام نماز اگر مرد نامحرم او را می بیند، روی پا باید پوشانده شود. (همه به جز آیات عظام تبریزی و مکارم). (۳)

آیت الله مکارم: واجب نیست ولی بهتر آن است که بپوشاند.

آیت الله تبریزی: بنا بر احتیاط، واجب است.

تذکر: لازم نیست پشت و روی پا به وسیله جوراب پوشانده شود بلکه اگر به وسیله چادر و مانند آن نیز پوشانده شود، کافی است.

نمازخواندن زن با ماتو و شلوار، اگر جاهایی از بدن که باید پوشیده شود را بپوشاند اشکال ندارد. (همه). (۴)

برجستگی های بدن هنگام نماز در برابر نامحرم اگر

ص: ۱۱۲

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۷۸۹؛ آیت الله وحید؛ توضیح المسائل، م ۷۹۵؛ اجوبه الاستفتاءات، ص ۴۳۷.

۲- العروه الوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، م ۶.

۳- آیت الله سیستانی sistani.org (حجاب)، س ۳ و آیت الله تبریزی، صراط النجاه، ج ۵، س ۱۲۷۵ و استفتائات، س ۱۶۱۴ و آیت الله فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۷۰۶ و آیت الله صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۶۹۶ و آیت الله خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۴۳۸.

۴- العروه الوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، الثانی؛ آیت الله تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، س ۴۴۶؛ آیت الله فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۴۴.

باعث جلب توجه مرد نامحرم گردد، باید پوشانده شود و اگر پوشانده نشود، زن گناه کرده است، ولی نماز او صحیح است. (همه). (۱) در هنگام نماز، پوشاندن زیورآلات، واجب نیست ولی پوشاندن بدن (قسمتی که آن زیورآلات روی آن قرار گرفته) واجب است. (همه). (۲)

در موقع نماز اگر مرد نامحرم زن را نمی بیند، پوشاندن چهره آرایش کرده برای زن در نماز واجب نیست. (همه). (۳)

اگر زن در بین نماز بفهمد که موهای او از چادر بیرون آمده، باید آن را بلافاصله بپوشاند و نمازش صحیح است به شرط آن که پوشاندن زیاد طول نکشد ولی اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است. (همه به جز آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید خراسانی) (۴)

آیت الله تبریزی: اگر در بین نماز بفهمد، نمازش باطل است و اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است.

آیات عظام بهجت و وحید خراسانی: اگر در بین نماز

ص: ۱۱۳

۱- العروها لوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، م ۵.

۲- همان، م ۴.

۳- . همان، م ۵.

۴- با استفاده از توضیح المسائل مراجع، م ۷۹۲؛ آیت الله خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۴۳۲؛ آیت الله نوری، توضیح المسائل، م ۷۹۳؛ آیت الله وحید، توضیح المسائل، م ۷۹۸.

بفهمد، باید آن را بلافاصله بپوشاند ولی بنا بر احتیاط (مستحب) نماز را تمام کند و دوباره بخواند. و اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است.

پوشاندن روی پا و کف آن در سجده واجب نیست. (همه). (۱)

چادر، حجاب برتر

واجب است تمام بدن زن به جز قرص صورت و دست‌ها تا میچ از نامحرم پوشانده شود. هر لباسی که این مقدار واجب را پوشاند مانع ندارد ولی پوشیدن چادر بهتر است (آیت الله خامنه‌ای: چادر بهترین نوع حجاب و نشانه ملی ماست) و از لباس‌هایی که توجه نامحرم را جلب کند باید اجتناب شود. (همه). (۲)

خانم مرضیه حدیده چی (دباغ) نقل می‌کند:

من وقتی همراه امام از فرانسه آمدم، مانتو و شلوار تنم بود. در مهران پایم صدمه خورده بود و هنوز عصایی زیر دستم بود. با آن مانتو شلوار، خدمتشان رسیدم تا گزارش بدهم. فرمودند: «شما چادر ندارید؟ بگویم احمد برایتان یک چادر بخرد؟» گفتم: نه حاج آقا، چادر دارم، اما چون به کوه می‌رفتم و اسلحه روی دوشم و فشنگ به کمرم و

ص: ۱۱۴

۱- توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۷۸۹.

۲- مسائل جدید از دیدگاه مراجع، ج ۱، ص ۳۵ و ۳۶ و ۳۷ و ۳۸.

قمقمه به پهلویم آویزان بود و گاهی هم سه پایه تیربار را روی دوشم می گرفتم و از کوه بالا می رفتم، این بود که اگر چادر هم به سر می کردم، دیگر خیلی مشکل بود. فرمودند: «چادر برای زن بهتر است.» من هم از همان جا آمدم و چادر را سرم کردم و دیگر برنداشتم. (۱)

پوشیدن چادرهایی که موها و یا سایر نقاط بدن از پشت آن نمایان است کفایت نمی کند و خانم ها خصوصاً در منزل اگر نامحرمی هست باید از پوشیدن این گونه چادرها خودداری کنند. (همه). (۲)

خانم ها نمی توانند آستین خود را برای آمپول زدن و یا فشار خون و یا نبض گرفتن و غیره در مقابل نامحرم بالا ببرند مگر در حال اضطرار. (همه). (۳)

پوشی زن از زن

خانم ها باید عورت خود را از زن های دیگر بپوشانند ولی

ص: ۱۱۵

۱- مجله حدیث زندگی، ص ۶۱.

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۱۷؛ امام خمینی، آیت الله نوری و آیت الله سیستانی، التعليقات علی العروه فی الستر و الساتر، م ۱؛ العروه الوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، م ۱۶؛ آیت الله صافی، جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۶۹۲؛ آیت الله فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۷۱۲؛ آیت الله مکارم، استفتاءات، ج ۲، ص ۱۵۴ دفتر آیات عظام وحید، بهجت و تبریزی.

۳- العروه الوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، قبل از م ۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۱۲.

پوشانیدن بقیه بدن واجب نیست؛ مگر آن که در معرض نگاه با ریه باشد. (همه). (۱)

اگر خانمی بداند که خانم دیگری به قصد لذت به بدن یا به دست و صورت او نگاه می کند، واجب است بدن و دست و صورت را از آن خانم بپوشاند. (همه به استثنای آیت الله بهجت) (۲)

آیت الله بهجت: پوشاندن بدن و دست و صورت لازم نیست.

پوشاندن عورت زن از زنان دیگر واجب است اگرچه بدون قصد لذت نگاه کنند مگر در حال اضطرار. بنابراین راه های جلوگیری از حاملگی مستلزم نگاه زن به عورت زن باشد و بعضی عکس های رادیولوژی از رحم یا قرار دادن دستگاه داخل رحم که مستلزم کشف عورت است غیر از حالت اضطرار جایز نیست و باید اجتناب شود. (همه). (۳)

پوشش زن در مقابل کودکان

اگر بچه ها (اعم از دختر یا پسر محرم یا نامحرم) به سن

ص: ۱۱۶

۱- العروها لوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، قبل از م ۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۲۹.

۲- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۶؛ العروها لوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، قبل از م ۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۲۹.

۳- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۶؛ العروها لوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، قبل از مسئله ۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۶۳.

تمیز نرسیده باشند، پوشاندن بدن حتی عورت از آن‌ها واجب نیست. اما اگر به سنی رسیده اند که خوب و بد را تشخیص می دهند، اگر دختر است و یا پسر است و محرم، فقط عورت را باید بپوشانند اگر پسر است و نامحرم واجب است عورت را بپوشاند و بنابر احتیاط واجب به استثنای وجه و کفین بقیه بدن را باید از او بپوشانند. (همه). (۱)

روایات حدود نگاه

در حدیثی از امام باقر علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله و علیه و آله آمده است که:

كُلُّ عَيْنٍ بَاكِئَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا ثَلَاثَ عَيْنٍ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ غَضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ سَاهِرَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛

تمام چشم‌ها در قیامت گریانند مگر سه چشم: چشمی که از ترس خدا بگرید و چشمی که بر روی گناه بسته شود و چشمی که در راه خدا بیدار بماند. (۲)

حضرت علی علیه السلام فرمودند:

الْعَيْنُ رَائِدُ الْقَلْبِ الْفِتْنِ؛ چشم، دل را به فتنه‌ها می کشاند. (۳)

ص: ۱۱۷

۱- همان، م ۲۴۳۵؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۳۱.

۲- بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۵.

۳- غرر الحکم، ص ۶۰.

و الْعُيُونُ مَصَائِدُ الشَّيْطَانِ؛ شيطان به وسیله چشم ها انسان را به دام می اندازد. (۱)

و كَمْ مِنْ نَظْرَةٍ جَلَبَتْ حَسْرَةً؛ چه بسا نگاهی که مایه حسرت می گردد. (۲)

وَ لَعَنَ اللَّهُ النَّاطِرَ وَ الْمَنْظُورَ إِلَيْهِ؛ کسی که نگاه (حرام) می کند و کسی که به او نگاه می شود هر دو مورد لعنت خداوند هستند. (۳)

مِنْ غَضُّ طَرْفِهِ أَرَاخَ قَلْبِهِ؛ هر که نگاه خویش را از حرام برگیرد؛ قلبش آرام می گیرد. (۴)

امام صادق علیه السلام فرمودند:

النَّظْرَةُ بَعْدَ النَّظْرَةِ تَزْرَعُ فِي الْقَلْبِ الشَّهْوَةَ وَ كَفَى بِهَا لِصَاحِبِهَا فِتْنَةً؛ نگاه در پی نگاه شهوت را در دل می رویاند و این برای گمراهی صاحب آن کافی است. (۵)

و باز می فرمایند:

مَنْ مَلَأَ عَيْنَيْهِ مِنْ حَرَامٍ مَلَأَ عَيْنَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّارِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ وَ يَرْجِعُ؛ هر کس چشم خود را از نگاه حرام آکنده سازد (یعنی به نامحرم نگاه مستمر داشته باشد که لذت ببرد نه نگاه گذرا) خداوند در روز قیامت چشم او را از آتش پرمی گرداند مگر این که

ص: ۱۱۸

۱- همان، ص ۲۶۰؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۷۱.

۲- مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۷۱.

۳- همان.

۴- همان؛ غررالحکم، ص ۲۶۰.

۵- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۹۲.

توبه کند و از عمل خود دست بردارد. (۱)

از جمله سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله در این باره این که:

إِشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَىٰ إِمْرَأَةٍ ذَاتِ بَعْلِ مَلَأَتْ عَيْنَهَا مِنْ غَيْرِ زَوْجِهَا؛ غضب خداوند بر زنی که به مردی غیر از شوهرش (یعنی مرد نامحرم) نگاه می کند؛ شدید است. (۲)

در جای دیگر می فرماید:

النَّظْرَةُ سَيِّئَةٌ مَسْمُومٌ مِنْ سَهَامِ إبْلِيسَ فَمَنْ تَرَكَهَا خَوْفًا مِنَ اللَّهِ أَعْطَاهُ اللَّهُ إِيْمَانًا يَجِدُ حَلَامَتَهُ فِي قَلْبِهِ؛ نگاه، تیری مسموم از تیرهای شیطان است، هر که از ترس خدا آن را ترک کند خداوند به او ایمانی عطا می فرماید که شیرینی آن را در دل خود احساس می کند، (۳) و این که النَّظْرُ إِلَىٰ مُحَاسِنِ النِّسَاءِ، نگاه کردن به زیبایی های زنان نیز تیری از تیرهای شیطان است، هر کس آن را ترک کند، أَذَاقَهُ اللَّهُ طَعْمَ عِبَادِهِ تَسْرَةً، خداوند مزه عبادتی سرور آفرین را به او خواهد چشاند. (۴)

امام صادق علیه السلام فرمودند:

حضرت شعیب از دخترش پرسید: چگونه امانت داری این جوان (حضرت موسی) را فهمیدی که او را امین

ص: ۱۱۹

۱- میزان الحکمه، ج ۱۳، ص ۶۳۲۳؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۷۱؛ بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۲.

۲- بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۹؛ وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۳۲.

۳- مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۶۸.

۴- همان، ص ۲۷۱.

می خوانی؟ دختر گفت: وقتی دعوت شما را به او ابلاغ کردم، به من گفت: از پشت سر، مرا راهنمایی کن؛ تا مبادا به قامت من چشم بدوزد. (۱)

از امام رضا علیه السلام نقل شده است که:

نگاه مردان به موهای زنان از آن جهت حرام است که باعث تهییج آنان و کشیده شدنشان به فساد و آن چه نه حلال است و نه پسندیده، می گردد. (۲)

در حجّهالوداع زنی نزد پیامبر صلی الله و آله آمد و از آن حضرت، احکام شرعی مربوط به حج را پرسید. فضل بن عباس که کنار پیامبر صلی الله و آله بود، به آن زن نگاه کرد و زن نیز به فضل نگاه کرد. پیامبر صلی الله و آله روی فضل را از جانب آن زن برگرداند و فرمود: مرد جوان و زن جوان، می ترسم که شیطان بین آن دو قرار گیرد. (۳)

پیامبر صلی الله و آله زنان را از معاشرت با زنانی که وصف آن ها را برای شوهرانشان طوری بازگو می کنند، مثل این که خودشان او را دیده اند، نهی فرمودند. (۴) همچنین امام صادق علیه السلام فرمودند:

سزاوار نیست که زن (زیبایی های خود را) نزد زنان یهودی و نصرانی آشکار کند، زیرا آن ها وصف او را نزد شوهرانشان بازگو می کنند. (۵)

ص: ۱۲۰

۱- همان، ج ۱۴، ص ۲۷۴.

۲- بحار الانوار، ج ۱۰۴، ص ۳۳.

۳- صحیح بخاری، ج ۸، ص ۶۳.

۴- تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۳۸۴.

۵- کافی، ج ۵، ص ۵۱۹؛ وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۸۴.

از امام صادق علیه السلام روایت شده است:

لَا بَأْسَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى وَجْهِهَا وَ مَعَاصِمِهَا إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا؛ وَ قَتَى شَخْصَ بَخَوَاهِدِ بَا زَنَى اَزْدَوَاجِ كُنْدَ، بَا كَى نِيسْتِ كِه بِه چِهْرِه وَ مَحَلِ دَسْتَبِنْدَهَا نِگَاهِ كُنْدَ. (۱)

مفهوم این حدیث آن است که اگر قصد ازدواج در کار نباشد نگاه کردن جایز نیست. چون اولاً نگاه خواستگار با نگاه غیرخواستگار فرق می کند. خواستگار به دیده خریداری نگاه می کند و معمولاً خالی از تلذذ نیست. بنابراین، فقها می گویند: نگاه خواستگار با علم به این که تلذذ حاصل می شود مانعی ندارد. البته هدف او باید تحقیق باشد نه تلذذ، ولی کسی که قصد خواستگاری ندارد، نباید با چشمان خیره و نگاه های خریداری، زن را ورنه انداز کند و این منافات ندارد که نظر به چهره زن به اندازه ای که لازمه هم صحبتی است جایز باشد. ثانیاً در مورد نگاهی که مقدمه خواستگاری است، چنان که روایات دیگر دلالت دارد و فقها هم فتوا می دهند، جواز نظر اختصاص به چهره و دو دست ندارد بلکه نسبت به مطلق زیبایی های زن نیز جایز است. برای نمونه دو روایت را ذکر می کنیم:

از امام صادق علیه السلام پرسیده شد: الرَّجُلُ يُرِيدُ أَنْ يَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ أَيَنْظُرُ

ص: ۱۲۱

إلى شعرها؟ شخصی می خواهد با زنی ازدواج کند، آیا جایز است به موی او نگاه کند؟ فرمودند: نَعَمْ، إِنَّمَا يُرِيدُ أَنْ يَشْتَرِيهَا بِأَعْلَى الثَّمَنِ، آری زیرا به گرانبهاترین قیمت، خریدار اوست. (۱)

یعنی آن چه انسان در زندگی زناشویی مایه می گذارد از هر چیز گرانبهاتر است. و در جای دیگر در جواب به این سؤال که: أَيْنَظُرُ الرَّجُلُ إِلَى الْمَرَأَةِ يُرِيدُ تَزْوِجَهَا فَيَنْظُرُ إِلَى شَعْرِهَا وَمَحَاسِنِهَا؟ آیا مردی که قصد ازدواج دارد حق دارد به مو و زیبایی های زن مورد نظرش نگاه کند؟ می فرمایند: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَتَلَمِّذًا، اشکالی ندارد مشروط بر این که مقصودش التذاذ نباشد. (۲) پس معلوم شد جواز نظر برای خواستگار، اختصاص به چهره و دو دست ندارد.

احکام حدود نگاه

قانون کلی: نگاه کردن به هر چیزی یا هر کسی (خودش یا عکسش) به قصد لذت یا با خوف به فساد افتادن (غیر از همسر) حرام است، اگرچه نگاه به محرم باشد. خواه نگاه به زن یا به مرد یا به حیوان یا به جماد، به عکس، فیلم، مجسمه یا هر چیز دیگر باشد، حتی نگاه کردن به بدن خود در آینه یا هر جای دیگر به قصد شهوت رانی حرام است. (همه).

ص: ۱۲۲

۱- همان، ص ۸۹؛ تهذیب، ج ۷، ص ۴۳۵.

۲- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۸۸؛ کافی، ج ۵، ص ۳۶۵

آیت الله خامنه ای: هر نگاهی که باعث تحریک غریزه جنسی بشود مگر بین زن و شوهر حرام است. (۱)

نگاه کردن مرد به بدن زن نامحرم چه با قصد لذت و چه بدون آن حرام است: نگاه کردن به صورت و دست ها اگر به قصد لذت باشد حرام است ولی اگر بدون قصد لذت باشد مانعی ندارد (به شرط این که صورت و دست ها زینت نشده باشد). نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم حرام می باشد و نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم حرام می باشد و نگاه کردن به صورت و بدن و موی دختر نابالغ اگر به قصد لذت نباشد و به واسطه آن بیم گرفتاری در گناه نباشد اشکال ندارد، ولی بنابر احتیاط باید جاهایی را که مثل ران و شکم معمولاً می پوشانند نگاه نکند. (همه به جز آیات عظام گلپایگانی، سیستانی، تبریزی)

آیت الله گلپایگانی: نگاه کردن به صورت و دست های زن نامحرم، چه با زینت چه بدون زینت، بنابر احتیاط واجب جایز نیست.

آیت الله سیستانی: بنابر احتیاط مستحب بهتر است از نگاه به صورت و دست ها پرهیز کرد.

آیت الله تبریزی: اگر زینت در صورت و دست ها از قبیل

ص: ۱۲۳

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۶.

انگشتر ساده و اصلاح صورت و سرمه ای باشد که حتی در پیرزن ها معمول است، پوشاندن آن بر زن واجب نیست و نگاه کردن مرد به آن هم اگر به قصد لذت نباشد، مانع ندارد. (۱)

تذکر: فرقی بین نامحرمی که فامیل و دوست است و نامحرم غریبه نیست.

نگاه کردن مرد به کف پا، روی پا، پاشنه پا و ساق پای خانم های نامحرم حتی بدون قصد لذت جایز نیست و خانم ها باید آن ها را بپوشانند. (همه به جز آیات عظام گلپایگانی، سیستانی، تبریزی) (۲)

آیت الله گلپایگانی: به طور کلی نگاه کردن به بدن نامحرم حرام است و نگاه به صورت و دست ها بنابر احتیاط واجب جایز نیست.

آیت الله سیستانی: اگر زن اهل رعایت حجاب باشد و یا اگر امر به حجاب شود قبول کند، نگاه کردن به این مواضع جایز نیست، و الا اشکال ندارد.

آیت الله تبریزی: نگاه کردن مرد به کف پا و روی پا تا قوزک پا، بنابر احتیاط جایز نیست.

ص: ۱۲۴

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۲.

۲- استفتائات امام قدس سره، ج ۳، ص ۲۵۸؛ توضیح المسائل، آیات عظام، گلپایگانی و تبریزی، م ۲۴۴۲، سیستانی، م ۲۴۴۳؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۴ و ۴۵.

زن و مرد می توانند به استثنای عورتین به تمام بدن محارم نگاه کنند، مشروط به آن که قصد لذت و ریه نباشد (به استثنای همسر که مشروط به این شرط نیست) در صورت قصد لذت و ریه باید از نگاه به بدن محارم اجتناب کرد. بنابر احتیاط مستحب، بهتر است که نگاه کردن مردان به محارم خود از زانو تا ناف ترک گردد). (همه به جز آیت الله سیستانی) (۱)

آیت الله سیستانی: بدون قصد لذت نگاه به بدن محارم غیر از عورتین اشکال ندارد.

نگاه به نامحرم حرام است اما اگر اتفاقی نگاه انسان به نامحرم بیفتد به شرط این که بلافاصله نگاه را برگرداند که حکم نگاه کردن را پیدا نکند اشکال ندارد. (همه). (۲)

نگاه مرد به بدن مرد (به جز عورتین) و نگاه زن به بدن زن (به جز عورتین) به شرط آن که به قصد لذت نباشد جایز است. (همه). (۳)

مرد می تواند به صورت و دست های زن نامحرمی که کاملاً حجابش را رعایت کرده به شرط این که زینت نشده باشد

ص: ۱۲۵

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۷؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۰ و ۶۶.

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۹ و ۵۰.

۳- العروها لوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، النکاح، م ۳۸؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۸؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۳۷ و ۶۲.

و نگاه به قصد لذت و ریبه نباشد نگاه کند. (همه به جز آیات عظام گلپایگانی، سیستانی، تبریزی که در مسئله ۱ این بخش بیان شد).^(۱)

اگر زن بداند که مرد با قصد لذت به دست و صورت او نگاه می کند، اگرچه دست و صورت او زینت نداشته باشد، باید آن ها را نیز بپوشاند. (همه به جز آیت الله بهجت: اگر کمک به حرام باشد پوشاندن، واجب است).^(۲)

مرد نمی تواند به موضعی که زنان مسلمان بدحجاب نپوشانده اند و یا زینت کرده اند نگاه کند اما نگاه کردن به موضعی که زنان غیرمسلمان عادتاً نمی پوشانند بدون قصد لذت اشکال ندارد. (همه به جز آیات عظام اراکی، گلپایگانی، سیستانی)^(۳)

آیت الله اراکی: نگاه کرن، به مو و سر و صورت زنان اهل کتاب و کفار اشکال ندارد و احتیاط واجب آن است که به غیر این ها نگاه نکند.

آیت الله گلپایگانی: احتیاط واجب آن است که به غیر از

ص: ۱۲۶

-
- ۱- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۷ و ۲۴۳۶؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۲.
  - ۲- العروها للوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، قبل از م ۱؛ مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۲، ص ۸۳ و ۸۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۲۷.
  - ۳- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۳ و ۴۵.

صورت و دست او نگاه نکند.

آیت الله سیستانی: نگاه کردن به بدن زن های مبتدله که اگر امر به حجاب کنند اعتنا نمی کنند بدون قصد لذت اشکال ندارد و در این حکم فرقی بین زنان کفار و زنان دیگر نیست و نیز فرقی بین دست و صورت و دیگر جاهای بدن که عادتاً نمی پوشانند نیست.

نگاه کردن زن ها به بدن مرد نامحرم به استثنای صورت و دست ها و مقداری که مردان عادتاً نمی پوشانند حرام است. (همه به جز آیات عظام بهجت و فاضل) (۱)

آیت الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب حرام است. نگاه به قسمت هایی که عادتاً نمی پوشانند، جایز است؛ مگر این که کمک به گناه باشد.

آیت الله فاضل: نگاه کردن زن ها به بدن مرد نامحرم، به استثنای صورت و دست ها حرام است.

نگاه کردن به باز و یا سینه یا جایی دیگر از بدن مرد نامحرمی که لباس نامناسب پوشیده (مانند آن که لباس آستین کوتاه و با یقه باز و یا نازک و بدن نما پوشیده باشد) حتی اگر بدون قصد لذت و ریبه باشد حرام است. (همه به جز آیت الله

ص: ۱۲۷

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۶۷.

بِهَجْت). (۱)

آیت اللہ بهجت: بنا بر احتیاط واجب حرام است.

اگرچه بر مرد لازم نیست خود را بپوشاند ولی خانم ها واجب است نگاه نکنند. (همه). (۲)

زن می تواند به تمام بدن پسر یا دختر غیر ممیز نگاه کند اما بعد از سن تمیز نباید به عورت آن ها نگاه کند. (همه به جز آیات عظام اراکی، بهجت، تبریزی، گلپایگانی که می فرمایند: نگاه به عورتین بیچه ممیز حرام است). (۳)

در صورتی که انسان شک کند که این شخص از کسانی است که نباید به او نگاه کرد، نباید به او نگاه کند. (همه به جز آیت اللہ بهجت: احتیاط در اجتناب است). (۴)

نگاه پزشکی

تاکنون از مفهوم آیات و روایات، عدم جواز نگاه و لمس بدن نامحرم معلوم گردید؛ اما نگاه و لمس قسمتی از بدن بیمار توسط پزشک، جهت معالجه، در حال اضطرار، استثناء گردیده است. از امام صادق علیه السلام درباره زن مسلمانی که شکستگی یا زخم

ص: ۱۲۸

-
- ۱- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۶۸.
  - ۲- همان؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۷۰.
  - ۳- همان؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۷۱ و ۷۰.
  - ۴- العروها للوثقی، ج ۲، النکاح، م ۵۰؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۷۲.

یا جراحی در جایی از بدنش به وجود آمده است که مرد نامحرم نباید آن را نگاه کند، سؤال شد؛ امام علیه السلام فرمودند: إِذَا اضْطَرَّتْ إِلَيْهِ فَيَعَالِجُهَا إِنْ شَاءَتْ، در حال اضطرار (پزشک مرد) می تواند او را معالجه کند. (۱) این موارد اضطرار در فتاوی مراجع عظام روشن گردیده است.

جایز نیست خانم ها بدون تحقیق کردن از وجود دکتر زن به دکتر مرد مراجعه کنند. مگر در صورتی که دکتر زن نتواند مداوا کند و یا مداوا توسط دکتر مرد بدون نگاه و لمس بدن زن امکان پذیر باشد. (همه). (۲)

دکتر محرم نیست اگر در حال اضطرار مجبور شد به بدن نامحرم نگاه کند باید به همان مقدار اکتفا کند، تا می تواند از روی لباس معاینه نماید. (همه). (۳)

آپول زدن به نامحرم چون مستلزم نگاه و لمس است جایز نیست مگر در حال اضطرار. (همه). (۴)

گرفتن عکس در رادیولوژی، تزریق یا گرفتن خون و

ص: ۱۲۹

۱- کافی، ج ۵، ص ۵۳۴؛ وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۳۳.

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۱۳؛ مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۱، ص ۱۸۳.

۳- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۴۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۷ و ۴۸.

۴- العروها للوثقی، ج ۲، النکاح، م ۳۵؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۸.

انجام سونوگرافی، اگر مستلزم نگاه به بدن نامحرم و کشف عورت در مقابل دیگران باشد، در حالی که بتواند به متخصص محرم مراجعه کند، توسط نامحرم حرام است. (همه). (۱)

زایمان و سرازین باید توسط پزشک زن انجام شود، مگر در حال اضطرار. (همه). (۲)

جلوگیری از حاملگی اگر مستلزم فعل حرامی باشد، جایز نیست. بعضی از روش ها، مستلزم سه فعل حرام است:

الف) نگاه کردن به عورت دیگری در غیر اضطرار.

ب) کشف عورت برای دکتر در غیر اضطرار.

ج) لمس عورت در غیر اضطرار (غیر اضطرار به این دلیل که راه های دیگری وجود دارد). (همه). (۳)

نگاه به عکس و فیلم

زنان در ورزشگاه هایی که مردان پوشش کافی ندارند برای دیدن مسابقه نمی توانند بروند، اما دیدن فیلم غیرمستقیم مسابقات اگر به قصد ریه و لذت نباشد و ترس از افتادن در فتنه و فساد نباشد، اشکالی ندارد. (همه به جز آیات عظام خامنه ای و گلپایگانی) (۴)

ص: ۱۳۰

۱- همان؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۴۹.

۲- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، سید محسن محمودی، ج ۵، ص ۸۸ و ۸۷.

۳- العروها لوثقی، ج ۱، فی الستر و الساتر، قبل از م ۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۶۵ و ۶۳.

۴- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۸۴.

آیت الله خامنه ای: اگر به صورت مستقیم پخش شود، بنا بر احتیاط واجب نگاه نکنند و اگر به صورت غیر مستقیم و با قصد لذت و موجب ریه و فساد باشد، حرام است.

آیت الله گلپایگانی: زن ها نمی توانند عمداً به این گونه فیلم ها نگاه کنند.

خرید و فروش و نگهداری عکس های مبتذل حرام است و باید آن ها را از بین برد. (همه). (۱)

زنان می توانند به عکس مردان، نگاه کنند مشروط به آن که به قصد لذت و ریه نباشد و موجب فتنه و فساد نشود خواه بشناسند و یا نشناسند، محرم باشد یا نامحرم. (همه به جز آیت الله سیستانی) (۲)

آیت الله سیستانی: اگر بیش از معمول برهنه باشد بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.

مرد به عکس زنانی که حجاب کامل ندارند اگر آن ها را بشناسد نمی تواند نگاه کند. (همه، به جز آیات عظام اراکی، سیستانی، گلپایگانی و مکارم) (۳)

ص: ۱۳۱

۱- همان، ص ۷۹.

۲- همان، ص ۸۰؛ امام خمینی رحمه الله، استفتائات، ج ۳، س ۱۴، ص ۲۶۱؛ مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۱، ص ۱۳۱ (آیت الله خامنه ای).

۳- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۹؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۷۶ و ۷۵.

آیت الله اراکی: اگر به قصد لذت نباشد مانعی ندارد.

آیت الله سیستانی: در صورتی که از زنان مبتدله نباشد، بنا بر احتیاط واجب نباید نگاه کند.

آیت الله گلپایگانی: در صورتی که او را می شناسد، بنا بر احتیاط واجب و اگر او را نمی شناسد، بنا بر احتیاط مستحب، نباید نگاه کند.

آیت الله مکارم: اگر زن مقید به حفظ حجاب است، نگاه کردن اشکال دارد.

نگاه کردن به تصویر زن نامحرم، حکم نگاه کردن به خود زن نامحرم را ندارد، بنابراین اگر نگاه از روی لذت نبوده و خوف افتادن به گناه نباشد و تصویر هم متعلق به زن مسلمانی که بیننده آن را می شناسد نباشد، اشکال ندارد و بنا بر احتیاط واجب نباید به تصویر زن نامحرم که به طور مستقیم از تلویزیون پخش می شود، نگاه کرد ولی در پخش غیرمستقیم تلویزیونی اگر ریه و خوف افتادن به گناه نباشد، نگاه کردن اشکال ندارد (آیت الله خامنه ای)

آیات عظام اراکی، فاضل، گلپایگانی، مکارم می فرمایند: فیلم اعم از مستقیم یا غیرمستقیم حکم عکس را دارد.

آیت الله بهجت: دیدن نامحرم و شنیدن صدای او از طریق تلویزیون اگر همراه با فساد و ریه باشد، اشکال دارد. (۱)

ص: ۱۳۲

۱- اجوبه‌الاستفتائات، ص ۱۱۸۳؛ احکام بانوان، س ۴۲، ص ۳۲؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۸۳.

دیدن زنان غیرمسلمان در تلویزیون و یا فیلم، اگر با قصد لذت و یا ترس از وقوع در مفسده نباشد، اشکال ندارد. (همه). (۱)

عکس برداشتن مرد از زنان نامحرم حرام نیست، به شرط آن که همراه با نگاه به نامحرم و لمس بدن او نباشد. (همه). (۲)

نوع پوشش

آیات ۵۹ و ۶۰ سوره احزاب علاوه بر معرفی نوعی پوشش مناسب برای زنان، فلسفه و جوب آن را نیز بیان می نماید، ضمن این که اشد مجازات مزاحمین را تعیین می فرماید. (۳)

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا»؛

ای پیامبر! به همسران و دختران و زنان مؤمنان بگو جلباب‌ها (روسری‌های بلند) خود را به خویش نزدیک کنند، این کار برای این است که (از کنیزان و آلودگان) تشخیص داده شوند و مورد آزار قرار نگیرند بهتر است و (اگر تاکنون خطا و کوتاهی از آن‌ها سرزده) خداوند همواره غفور و رحیم است.

ص: ۱۳۳

۱- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۸۵.

۲- توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۹.

۳- تفسیر نمونه، ج ۱۷، ص ۴۲۸؛ تفسیر نور، ج ۹، ص ۳۹۹؛ ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۵۰۶؛ مسئله حجاب، مرتضی مطهری، ص ۱۷۵ و ۱۷۷ و ۱۷۸.

«لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا»؛

اگر منافقین و آن‌ها که در دل‌هایشان بیماری است، و (همچنین) آن‌ها که اخبار دروغ و شایعات بی‌اساس در مدینه پخش می‌کنند دست از کار خود برندارند تو را بر ضد آنان می‌شورانیم سپس جز مدت کوتاهی نمی‌توانند در کنار تو در این شهر بمانند.

در تفسیر علی بن ابراهیم در شأن نزول آیه نخست چنین آمده است: آن آیات زنان مسلمان به مسجد می‌رفتند و پشت سر پیامبر صلی الله علیه و آله نماز می‌گزاردند، هنگام شب موقعی که برای نماز مغرب و عشا می‌رفتند بعضی از جوانان هرزه و اوباش بر سر راه آن‌ها می‌نشستند و با مزاح و سخنان ناروا آن‌ها را آزار می‌دادند و مزاحم آنان می‌شدند، آیه فوق نازل شد و به آن‌ها دستور داد حجاب خود را به طور کامل رعایت کنند تا به خوبی شناخته شوند و کسی بهانه برای مزاحمت پیدا نکند.

در این آیه نخست به زنان باایمان دستور داده می‌شود که هرگونه بهانه و مستمسکی را از دست مفسده‌جویان بگیرند، سپس با شدیدترین تهدیدی - که در آیات قرآن کم‌نظیر است - منافقان و مزاحمان و شایعه‌پراکنان را مورد حمله قرار می‌دهد.

این که منظور از جلباب چیست، مفسران و ارباب لغت چند

معنی برای آن ذکر کرده اند:

۱. ملحفه (چادر) و پارچه بزرگی که از روسری بلندتر است و سر و گردن و سینه ها را می پوشاند. ۲. مقنعه و خمار (روسری).
۳. پیراهن گشاد. (۱)

گرچه این معانی با هم متفاوتند ولی قدر مشترک همه آن ها این است که بدن به وسیله آن پوشانده شود. اما آن چه صحیح تر به نظر می رسد این است که در اصل لغت، کلمه جلباب شامل هر جامه وسیع می شده است، ولی غالباً در مورد روسری هایی که از چارقد بلندتر و از رداع (عبا یا چادر) کوتاه تر بوده به کار می رفته است. ضمناً معلوم می شود دو نوع روسری برای زنان معمول بوده است: یک نوع روسری های کوچک که آن ها را خمار یا مقنعه می نامیده اند و معمولاً در داخل خانه از آن ها استفاده می کرده اند. نوع دیگر روسری های بزرگ که مخصوص خارج منزل بوده است.

منظور از *يُدْنِيْنَ* (نزدیک کنند) این است که زنان جلباب را به بدن خویش نزدیک سازند تا درست آن ها را محفوظ دارد، نه این که آن را آزاد بگذارند به طوری که گاه و بیگاه کنار رود و بدن آشکار گردد، و به تعبیر دیگر، لباس خود را جمع و جور کنند. البته معنی لغوی نزدیک ساختن چیزی،

ص: ۱۳۵

۱- لسان العرب، مجمع البحرين، مفردات راغب، بحرال محیط و تاج العروس.

پوشانیدن با آن نیست بلکه وقتی که به زن بگویند جامه ات را به خود نزدیک کن مقصود این است که آن را رها نکن، آن را جمع و جور کن، آن را بی اثر و بی خاصیت رها نکن و خود را با آن بپوشان. استفاده زنان از روپوش های بزرگ که بر سر می افکنده اند دوجور بوده است: یک نوع صرفاً جنبه تشریفاتی و اسمی داشته است هم چنان که امروزه بعضی بانوان چادری را می بینیم که چادرداشتن آن ها صرفاً جنبه تشریفاتی دارد. با چادر هیچ جای بدن خود را نمی پوشانند، آن را رها می کنند. وضع چادر سرکردنشان نشان می دهد که اهل پرهیز از معاشرت با مردان بیگانه نیستند و از این که مورد بهره برداری چشم ها قرار می گیرند اِبا و امتناعی ندارند. نوع دیگر برعکس بوده و هست؛ زن چنان با مراقبت جامه های خود را به خود می گیرد و آن را رها نمی کند که نشان می دهد اهل عفاف و حفاظ است. با این عمل خودبه خود دور باشی ایجاد می کند و ناپاک دلان را مأیوس می سازد.

احتمال دیگری که در معنای این جمله داده شده این است که وقتی زن پوشیده و سنگین از خانه بیرون رود و جانب عفاف و پاکدامنی را رعایت کند، افراد فاسد و مزاحم، جرأت نمی کنند متعرض آن ها شوند بنا به این احتمال معنی جمله این است که بدین وسیله شناخته می شوند که زنان نجیب و عفیف می باشند. و بیمار دلان از این که به آن ها طمع ببندند چشم

می پوشند زیرا معلوم می شود این جا حریم عفاف است، چشم طمع کور، و دست خیانت کوتاه است.

به طور کلی مطلبی که از این آیه استفاده می شود و یک حقیقت جاودانی است این است که زن مسلمان باید آن چنان در میان مردم رفت و آمد کند که علائم عفاف و وقار و سنگینی و پاکی از آن هویدا باشد و با این صفت شناخته شود، و در این صورت است که بیماردلانی که دنبال شکار می گردند از آن ها مأیوس شده و فکر بهره گیری از آن ها در مخیله شان خطور نمی کند. می بینیم که جوانان و لگردد همیشه متعرض زنان جلف و سبک می گردند. وقتی که به آن ها اعتراض می شود که چرا مزاحم می شوی؟ می گویند اگر دلش این چیزها را نخواهد با این وضع بیرون نمی آید. این دستور مانند دستوری است که در بیست و پنج آیه قبل از این آیه خطاب به زنان رسول خدا صلی الله و علیه و آله وارد شده است: «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ»؛ در سخن گفتن رقت زنانه و شهوت آلود که موجب تحریک طمع بیماردلان می گردد به کار نبرید. در این دستور، وقار و عفاف در کیفیت سخن گفتن و در آیه مورد بحث، دستور وقار در رفت و آمد را بیان می کند. قبلاً گفتیم که حرکات و سکنات انسان گاهی زبان دار است. گاهی وضع لباس، راه رفتن، سخن گفتن زن معنی دار است و به زبان

بی زبانی می گوید دلت را به من بده، در آرزوی من باش، مرا تعقیب کن. گاهی برعکس با بی زبانی می گوید دست تعرّض از این حریم کوتاه است. به هر حال این آیه در مقام بیان کیفیت خاصی برای پوشش نیست. کیفیت پوشش فقط در آیه ۳۱ سوره نور بیان شده است و با توجه به این که این آیه بعد از آیه سوره نور نازل شده است می توان فهمید که منظور از «يُذْنِبْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَالِیْبِهِنَّ» این است که دستور قبلی سوره نور را باید کاملاً رعایت نمایند تا از شرّ آزار مزاحمان راحت گردند. در آیه قبل از این آیه می فرماید: «وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَآ اِكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُّبِينًا»؛ آنان که بدون جهت مردان و زنان باایمان را آزار می رسانند بهتان و گناه بزرگی مرتکب می گردند. این آیه رسماً به کسانی که مردان و زنان مسلمان را آزار می رسانند، پرخاش می کند. بلافاصله به زنان دستور می دهد که در رفتار خود وقار و سنگینی را کاملاً رعایت کنند تا از آزار افراد مزاحم مصونیت پیدا کنند.

از لحن آیه چنین استفاده می شود که سه گروه در مدینه مشغول خرابکاری بودند، هر کدام به نحوی اغراض شوم خود را پیاده می کردند، و این به صورت یک برنامه و جریان درآمده بود و جنبه شخصی و فردی نداشت. نخست منافقین بودند که با توطئه های ضداسلامی برای براندازی اسلام می کوشیدند. دوّم

اراذل و اوباش که قرآن از آن‌ها تعبیر به: «الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» [بیماردلان] کرده است. گروه سؤم کسانی بودند که با پخش شایعات در مدینه مخصوصاً به هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و ارتش اسلام به غزوات می رفتند به تضعیف روحیه بازماندگان می پرداختند و خبرهای دروغین از شکست پیامبر صلی الله علیه و آله و مؤمنین می دادند و قرآن هر سه گروه را مورد تهدید شدید قرار داده است.

نکته ای که در این جا قابل تأمل است این است که افرادی که در کوچه ها و خیابان ها مزاحم زنان می گردند، از نظر قانون اسلام مستحق مجازات سخت و شدیدی می باشند. تنها دستگیری و تراشیدن سر آن‌ها کافی نیست. بسیار سخت تر باید مجازات شوند. حداقل آن چه از این آیه فهمیده می شود، تبعید آن‌ها از جامعه پاک اسلامی است. جامعه، هراندازه برای عفاف و پاکی بیشتری قائل باشد برای خائنان، مجازات شدیدتری قائل می شود.

پیام‌ها

۱. نوع لباس مردم در جامعه، معرف شخصیت، مکتب و هدف آن‌ها می باشد؛

۲. زنان باید لباسی بپوشند که معرف شخصیت و تأمین کننده

ص: ۱۳۹

عفت و آبروی آنان باشد؛

۳. با پوشش نامناسب نباید بهانه به دست بیمار دلان و مزاحمان عفت عمومی داد؛

۴. عامل اصلی بسیاری از مزاحمت‌ها برای زنان و دختران، نوع پوشش آن‌هاست؛

۵. رفت و آمد زنان در خارج از منزل، با حفظ عفت عمومی مانعی ندارد؛

۶. حفظ عفاف عمومی و امنیت در اجتماع به عهده زنان باایمان است؛

۷. نافرمانی‌های گذشته و استفاده از پوشش‌های نامناسب پس از توبه مورد بخشش و رحمت الهی قرار خواهد گرفت؛

۸. مزاحمین نوامیس باید از جانب حکومت اسلامی باشدت مجازات گردند.

نوع پوشش در روایات

رسول خداصلی الله وعلیه وآله فرمودند:

صِنْفَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا؛ دو گروه از دوزخیان را هنوز ندیده‌ام، قوم معهُم سیاطُ کأذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ، گروهی که با تازیانه‌هایی که با خود دارند مردم را می‌زنند، وَ نِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ، مَائِلَاتٌ مَمِيلَاتٌ، رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنَمِهِ الْبَخْتِ الْمَائِلِهِ لَا تَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ، وَلَا تَجِدَنَّ رِيحَهَا وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَ كَذَا. و

ص: ۱۴۰

(گروه دیگر) زنانی که در عین پوشیدگی برهنه اند (لباس نازک و بدن نما به تن دارند)؛ کج روی می کنند و دیگران را به بیراهه می کشند؛ موهایشان را مانند کوهان شتر می بندند؛ اینان به بهشت نمی روند و بوی بهشت را که از فاصله دور به مشام می رسد؛ استشمام نمی کنند. (۱)

امیرمؤمنان علیه السلام نیز درباره اوضاع زنان در آخرالزمان چنین فرمودند:

يُظْهَرُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَ أَقْتِرَابِ السَّاعَةِ وَ هُوَ شَرُّ الْأَزْمَنِ نِسْوَةٌ كَاشِحَاتٌ عَارِيَاتٌ مَتَبَرِّجَاتٌ مِنَ الدِّينِ دَاخِلَاتٌ فِي الْفِتَنِ مَائِلَاتٌ إِلَى الشَّهَوَاتِ مُسْرِعَاتٌ إِلَى اللَّذَاتِ مُسْتَحِلَّاتٌ لِلْمَحْرَمَاتِ فِي جَهَنَّمَ خَالِدَاتٌ؛

در آخرالزمان که بدترین زمان ها است، زنانی پیدا می شوند که در عین پوشیدگی برهنه اند و خودنمایی می کنند؛ از دین خارج و در فتنه ها داخل شده اند و به شهوات متمایل و به سوی لذات شتابانند؛ حرام های خدا را حلال می شمارند و در جهنم جاودانه اند.

و نیز ایشان می فرمایند:

عَلَيْكُمْ بِالصَّفِيقِ مِنَ الثِّيَابِ فَإِنَّ مِنْ رَقِّ ثَوْبُهُ رَقٌّ دِينُهُ؛

از لباس نازک برحذر باشید؛ زیرا کسی که لباسش نازک شد؛ دینش نیز ضعیف می شود. (۲)

امام صادق علیه السلام فرمودند:

ص: ۱۴۱

۱- میزان الحکمه، ویرایش سوم، ج ۲، ص ۹۹۴؛ پیام پیامبر، ص ۴۲۲.

۲- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۹؛ بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۲۹۹.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّخَذُوا السَّرَاوِيلَ فَإِنَّهَا مِنْ أَشْتَرِ ثِيَابِكُمْ وَحَصَّنُوا بِهَا نِسَاءَكُمْ إِذَا خَرَجْنَ؛

ای مردم شلوار بپوشید؛ زیرا پوشاننده ترین لباس های شماست و زنان شما را هنگام خروج از منزل حفظ می نماید. (۱)

لباس شهرت

امام حسین علیه السلام می فرماید:

«مَنْ لَبَسَ ثَوْبًا يَشْهُرُهُ كَسَاءَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَوْبًا مِنَ النَّارِ»؛

هرکس لباس بپوشد که او را انگشت نما نماید، خداوند در قیامت لباسی از آتش به او می پوشاند. (۲)

امام صادق علیه السلام نیز در این باره فرمودند:

كَفَى بِالْمَرْءِ خِزْيًا أَنْ يَلْبَسَ ثَوْبًا يَشْهُرُهُ أَوْ يَرْكَبَ دَابَّةً تَشْهُرُهُ؛

برای رسوایی و خواری فرد همین بس که لباسی بپوشد یا مرکبی سوار شود که او را انگشت نما کند. (۳)

تشبه زن به مرد و برعکس

امام صادق علیه السلام نقل می کنند که:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَزْجُرُ الرَّجُلَ أَنْ يَتَشَبَّهَ بِالنِّسَاءِ وَيَنْهَى الْمَرْأَةَ

ص: ۱۴۳

۱- مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۲۴۴.

۲- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۴؛ کافی، ج ۶، ص ۴۴۵.

۳- همان؛ کافی، ج ۶، ص ۴۴۵.

أَنْ تَشَبَّهَ بِالرِّجَالِ فِي لِبَاسِهَا؛ (۱)

رسول خداصلی الله وعلیه وآله مردان را از این که خود را به زنان شبیه نمایند، منع می فرمود و زنان را نیز از پوشیدن لباس شبیه مردان نهی می نمود و می فرمود:

لَعَنَ اللَّهُ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ؛

مردی که چون زنان لباس بپوشد و زنی که چون مردان لباس بپوشد، مورد لعنت خدا واقع می گردد. (۲)

احکام نوع پوشش

لباس هایی که پوشیدن آن ها بر زن و مرد حرام است

پوشیدن لباس شهرت چه برای مرد چه زن بنا به احتیاط واجب جایز نیست. (همه به استثنای آیات عظام گلپایگانی و بهجت که حرام می دانند) ولی نمازخواندن با آن اشکال ندارد. (۳)

تذکر: لباس شهرت، لباسی است که به لحاظ رنگ، جنس، دوخت و طرح آن برای کسی که آن را می پوشد معمول نیست و موجب جلب توجه نامحرمان می گردد. یادآور می شود هر چیزی که مصداق پوشش باشد مثل کفش، کلاه، پیراهن، دامن،

ص: ۱۴۴

۱- مکارم الاخلاق، ص ۱۱۸؛ وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۵.

۲- نهج الفصاحه، ص ۶۲۸.

۳- توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵ و اجوبه الاستفتائات، س ۱۳۶۱؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۳۳ و ۱۳۴.

روسری، مقنعه، جوراب، شلوار و... این حکم، شاملش می گردد.

احتیاط واجب آن است که مرد لباس زنانه و زن لباس مردانه نپوشد ولی نمازخواندن با آن اشکال ندارد. (همه به جز آیات عظام خامنه ای و بهجت) (۱)

آیت الله خامنه ای: اگر آن را به عنوان لباس انتخاب نکرده باشند اشکال ندارد. پوشش اعم از این که دیده شود یا دیده نشود و فرقی بین اجتماع و خلوت نیست.

آیت الله بهجت: حرام است.

پوشیدن لباس های مختص کفار حرام است. (همه به جز آیت الله بهجت) (۲)

آیت الله بهجت: خلاف احتیاط است.

آیت الله خامنه ای: به طور کلی پوشیدن کراوات و یا دیگر لباس هایی که پوشش و لباس غیرمسلمان محسوب می شود به طوری که پوشیدن آن ها منجر به ترویج فرهنگ منحط مهاجم شود جایز نیست. (۳)

ص: ۱۴۵

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۶.

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۴۵.

۳- مسائل جدید از دیدگاه مراجع، ص ۸۵ و ۸۶؛ احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۴۶

جوراب های نازک که پوست پا از پشت آن نمایان باشد حکم پوشش ندارند و خانم ها باید از پوشیدن این گونه جوراب ها در مقابل نامحرم اجتناب کنند. بلکه باید از جوراب هایی استفاده کنند که بدن نما نباشد. (همه). (۱)

پوشیدن لباس در رنگ های زننده و جلب توجه کننده در محیطهایی که نامحرم هست با فرض مهیج بودن حرام است. (همه) به جز آیات عظام بهجت، تبریزی، فاضل، گلپایگانی (۲)

آیت الله بهجت: اگر چه منعی ندارد، ولی مسلمان در لباس هم باید وقار داشته باشد.

آیت الله تبریزی: اگر لباس زن زینت باشد واجب است مانند بدن پوشانده شود.

آیت الله فاضل: اگر موجب فساد و گناه می شود جایز نیست.

آیت الله گلپایگانی: با فرض مهیج بودن و معرضیت داشتن برای فساد حرام است.

پوشیدن لباس های تنگ که حجم و برآمدگی های بدن زن را مشخص می کند یا لباس های محرک در مهمانی ها اگر از نگاه نامحرم به دور باشد و ایجاد مفسده ای نکند، اشکالی ندارد

ص: ۱۴۶

۱- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۱۴؛ مسائل جدید از دیدگاه مراجع، ج ۱، ص ۳۱ و ۳۲.

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۱۵.

در غیر این صورت جایز نیست. (همه). (۱)

پوشیدن هر گونه لباسی که عرفاً مهیج باشد و جلب توجه نامحرمان کند حرام است چه برای زن چه مرد؛ بدیهی است لباس باید از نظر عرف مهیج نباشد نظر یک یا چند نفر ملاک نیست. (همه). (۲)

در این صورت برخی دستکش های توری، چادر یا روسری تروی و نازک، آویختن چیزهایی مانند گل، گل سینه یا زری دوزی به روسری، چادر و مانتو، گذاشتن دکمه در محل های خاصی از لباس، بازگذاشتن دکمه هایی از لباس اگرچه زیر آن پوشش باشد اگر مهیج باشند حرام است. (۳)

اگر شوهر، همسرش را مجبور کند که بدون پوشش اسلامی در جلوی میهمانان نامحرم حاضر شود، زن می تواند در این موارد از دستور شوهر سرپیچی کند و اگر ماندن او در خانه شوهر با مشقت فراوان همراه باشد، می تواند از منزل او بیرون برود و جای دیگری زندگی کند. (همه). (۴)

ص: ۱۴۷

۱- مسائل جدید از دیدگاه مراجع، ج ۴، ص ۸۳ و ۸۴؛ استفتائات واحد پاسخ گویی به سؤالات جامعه الزهراء علیها السلام

۲- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۴۲.

۳- همان، ص ۱۴۳.

۴- امام خمینی رحمه الله، استفتائات، ج ۳، احکام طلاق، ص ۲۵؛ آیت الله مکارم، استفتائات، ج ۲، ص ۱۱۴۶؛ جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۴۵۰.

آیه ۳۲ سوره احزاب چگونگی حرف زدن زن با نامحرم را بیان می نماید. (۱)

«يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا»؛

ای همسران پیامبر! شما هم چون یکی از زنان معمولی نیستید اگر تقوی بیشه کنید، بنابراین به گونه ای هوس انگیز سخن نگوئید که بیماردلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگوئید.

پیام ها

۱. وقتی به زنان پیامبر صلی الله و علیه و آله که بیشترشان پیر و سالخورده بودند و زندگی ساده ای داشتند، هشدار داده می شود که با کرشمه و ناز سخن نگویند، زنان جوان و زیبا باید حساب کار خود را بکنند.

۲. با کرشمه سخن گفتن زن، بی تقوایی است.

۳. گرچه چشم چرانی و هوسبازی یک بیماری روحی است امّا زن باید با رعایت وقار در گفتار و رفتار مانع تحریک بیماردلان گردد.

۴. از دیدگاه قرآن، سخن مورد رضای خداوند، هم پرمحتوا است و هم با شیوه سالم ادا می شود.

ص: ۱۴۸

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۷، ص ۲۸۹؛ تفسیر نور، ج ۹، ص ۳۵۹؛ ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۴۵۵.

امام صادق علیه السلام فرمودند:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَسَلُّمُ عَلَى النِّسَاءِ وَ يَرُدُّدَنَّ؛ رَسُولُ خِدَاصِلَى اللَّهِ وَعَلَيْهِ وَآلِهِ بِهَ زَن هَا سَلَام مِى كَرَدَنَد و زَن هَا هَم جَوَاب سَلَام ايشان را مى دادند، وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَسَلُّمُ عَلَى النِّسَاءِ وَ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يَسَلَّمَ عَلَى الشَّابِّهِ مِنْهُنَّ، امير مؤمنان نيز به زن ها سلام مى كردند، ولى از سلام كردن به زن هاى جوان كراهت داشتند و مى فرمودند: أَتَخَوَّفُ أَنْ يَعْجَبَنِي صَوْتُهَا فَيَدْخُلَ عَلَيَّ أَكْثَرَ مِمَّا أَطْلُبُ مِنَ الْأَحْرِ، از اين مى ترسم كه از صدائش خوشم بيايد و ضرر اين سلام بيشتر از ثواب آن بشود. (۱)

ابابصير مى گويد:

كُنْتُ أَقْرَى امْرَأَةً كُنْتُ أَعْلَمُهَا الْقُرْآنَ؛ به زنى قرآن آموزش مى دادم، فَمَا زَحَّتْهَا بِشَيْءٍ عٍ، با او مزاح و شوخى كردم فَقَدِمْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَبَسَ نَزِدَ امَامَ بَاقر عليه السلام رَفْتَم. فَقَالَ لِي أَيْ شَيْءٍ قُلْتَ لِلْمَرْأَةِ، آن حضرت به من فرمودند: به آن زن چه گفتى؟ فَغَطَّيْتُ وَجْهِي، شرمگين شدم و صورتم را پوشاندم، فَقَالَ لَا تَعُودَنَّ إِلَيْهَا، ايشان فرمودند: به سوى او بازنگرد! (۲)

ص: ۱۴۹

۱- بحار الانوار، ج ۴۰، ص ۳۳۵؛ كافي، ج ۲، ص ۶۴۸.

۲- بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۲۵۸؛ وسائل الشيعه، ج ۲۰، ص ۱۹۸.

شنیدن صدای زن در صورتی که تلذذ و ریبه در کار نباشد جایز است. مرحوم آیت الله سید محمد کاظم طباطبائی یزدی در العروها لوثقی باب نکاح فصل اول مسئله ۳۹ می فرماید:

شنیدن صدای زن در صورتی که همراه با تلذذ و ریبه نباشد جایز است، ولی در عین حال مادامی که ضرورتی نیست، ترک آن بهتر است. و بر زن حرام است که بخواهد صدای خود را نازک کند و نیکو سازد به طوری که تحریک آمیز باشد، چنان که خدای متعال در قرآن خطاب به زنان پیغمبر اکرم صلی الله و علیه و آله می فرماید: در حرف زدن صدا را نازک و مهیج نکنید که موجب طمع بیمار دلان گردد.

مسئله جواز استماع صدای زن، جزء مسلمات است و دلیل آن سیره قطعی بین مسلمین و ضروری بودن و مخصوصاً سیره قطعی تاریخ رسول خدا صلی الله و علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام است. علاوه بر این، مفهوم آیه مذکور این است که حرف زدنی که در آن کرشمه و ناز به کار نرود جایز است. یعنی خود این آیه دلیل بر جواز هم سخن شدن زن و مرد اجنبی است.

(۱)

مردها با دو شرط می توانند با نامحرم صحبت کنند:

الف) به قصد لذت و ریبه نباشد.

ص: ۱۵۰

ب) با این صحبت کردن به گناه آلوده نشوند. (همه). (۱)

صحبت کردن با نامحرم به غیر ضرورت مکروه است، خصوصاً اگر مخاطب جوان باشد. (همه). (۲)

اگر مردی بداند با صحبت با نامحرم به گناه می افتد نباید با او صحبت کند خواه زن به گونه ای صحبت کند که مرد را به گناه بیندازد یا درباره مطلبی صحبت کند که مرد به گناه بیفتد. (همه). (۳)

صحبت کردن با هر کس درباره هر چیزی از روی شهوت و لذت جایز نیست (مگر با همسر). (همه). (۴)

خانم ها با سه شرط می توانند با نامحرم صحبت کنند:

الف) به قصد لذت و ریبه نباشد.

ب) صدای خود را ترقیق و تلطیف نکند. (نازک کردن صدا یا با ناز و غمزه حرف زدن)

ج) بیم افتادن در فتنه و فساد برای دو طرف صحبت نباشد. (همه). (۵)

خانم ها نباید در هنگام صحبت کردن با نامحرم صدای

ص: ۱۵۱

۱- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۵۱.

۲- همان.

۳- همان، ص ۱۵۲.

۴- همان، ص ۱۵۴.

۵- همان، ص ۱۵۵.

خود را رقیق و نازک کنند به گونه ای که اگر در دل مخاطب مَرَضی باشد او را به خود جلب کند، اگرچه در مورد مطالبی عادی صحبت کنند. (همه). (۱)

دوستی زن و مرد نامحرم (همراه با قصد لذت و شهوت) جایز نیست. (همه). (۲)

قرآن خواندن خانم ها در مقابل نامحرم اگر موجب تحریک و مفسده باشد جایز نیست. (همه به استثنای آیات عظام گلپایگانی و بهجت)

آیت الله بهجت: اگر موجب فساد است مجاز نیست، بلکه غالباً خواندن زن در حضور مرد و استماع آن موجب فساد است پس جایز نیست.

آیت الله گلپایگانی: بانوان و دختران نزد نامحرم قرآن را باصدا نخوانند و همچنین با صدا خواندن مرد چنانچه موجب تلذذ بانوان باشد، اشکال دارد. (۳)

آیات عظام خامنه ای و فاضل: هم خوانی زنان و هم چنین شنیدن آن در صورتی که به قصد لذت و ریه نباشد مانعی ندارد.

آیت الله بهجت: حکم هم خوانی زنان مانند قرآن خواندن آن ها می باشد.

ص: ۱۵۲

۱- همان، ص ۱۵۷ و ۱۵۸.

۲- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۵، ص ۵۳ و ۵۴.

۳- احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، ص ۱۵۹.

آیت الله سیستانی: چنان چه بیم واقع شدن در حرام باشد، یا نوعاً محرک باشد، جایز نیست. (۱)

آیات عظام بهجت و خامنه ای: تک خوانی زن اگر موجب فساد است مجاز نیست، بلکه غالباً خواندن زن در حضور مرد و استماع آن موجب فساد است پس جایز نیست.

آیت الله فاضل: تک خوانی زن جایز نیست. (۲)

گوش دادن به اخباری که گوینده آن زنان هستند، اگر بدون لذت و ریه باشد اشکال ندارد. (همه). (۳)

ورود به حریم زن و شوهر

اشاره

آیات ۵۸ و ۵۹ سوره نور آداب ورود به جایگاه خصوصی پدر و مادر و همسران را بیان می نماید. (۴)

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيْسَ تَأْذِنُكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَصَلُّونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ وَأُولَئِكَ ظُهُورُ الَّذِينَ فَسَقُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ عَذَابٌ أَلِيمٌ»

ص: ۱۵۳

۱- همان، ص ۱۵۸.

۲- همان.

۳- همان، ص ۸۶.

۴- تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۵۳۸؛ تفسیر نور، ج ۸، ص ۲۰۹؛ ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۲۲۵.

ای کسانی که ایمان آورده اید باید بردگان شما و هم چنین کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده اند در سه وقت از شما اجازه بگیرند: قبل از نماز فجر، و در نیمروز هنگامی که لباس های (معمولی) خود را بیرون می آورید، و بعد از نماز عشا، این سه وقت خصوصی برای شما است،

اما بعد از این سه وقت گناهی بر شما و بر آن ها نیست (که بدون اذن وارد شوند) و بر گرد یکدیگر طواف کنید (با صفا و صمیمیت به یکدیگر خدمت نمایید) این گونه خداوند آیات را برای شما تبیین می کند و خداوند عالم و حکیم است.

«وَ إِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»؛

و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند، همان گونه که اشخاصی که پیش از آن ها بودند اجازه می گرفتند، این چنین خداوند آیاتش را برای شما بیان می کند و خدا عالم و حکیم است.

این آیات نیز به یکی از اموری که با مسئله عفت عمومی و مبارزه با هرگونه آلودگی جنسی ارتباط دارد پرداخته و خصوصیات آن را تشریح می کند و آن مسئله اجازه گرفتن کودکان بالغ و نابالغ به هنگام ورود به اتاق هایی است که مردان و همسرانشان ممکن است در آن خلوت کرده باشند.

بدیهی است این دستور متوجه اولیای اطفال است که آن‌ها را وادار به انجام این برنامه کنند، چراکه آن‌ها هنوز به حد بلوغ نرسیده‌اند تا مشمول تکالیف الهی باشند، و به همین دلیل مخاطب در این جا اولیا هستند.

این یک نوع ادب اسلامی است، هرچند متأسفانه امروز کمتر رعایت می‌شود و با این که قرآن صریحاً آن را در آیات فوق بیان کرده است، در نوشته‌ها و سخنرانی‌ها و بیان احکام نیز کمتر دیده می‌شود که پیرامون این حکم اسلامی و فلسفه آن بحث شود، اگرچه ظاهر آیه و جوب رعایت این حکم است حتی اگر فرضاً آن را مستحب بدانیم به دلیل اهمیتی که این موضوع در ساختار اخلاقی فرزندان دارد، باید از آن سخن گفته شود، و جزئیات آن مورد بحث قرار گیرد.

برخلاف آن چه بعضی از ساده‌اندیشان فکر می‌کنند که کودکان سر از این مسائل در نمی‌آورند و خدمتکاران نیز در این امور دقت نمی‌کنند؛ ثابت شده است که کودکان روی این مسئله فوق‌العاده حساسیت دارند، و گاه می‌شود سهل‌انگاری پدران و مادران و برخورد کودکان به منظره‌هایی که نمی‌بایست آن‌را ببینند سرچشمه انحرافات اخلاقی و گاه بیماری‌های روانی شده است. متأسفانه قربانیان این بی‌توجهی کم هم نیستند. این جا است که ارزش و عظمت این حکم اسلامی آشکار می‌شود که

مسائلی را که روانشناسان امروز به آن رسیده اند از چهارده قرن پیش در احکام خود پیش بینی کرده است.

در همین جا به پدران و مادران توصیه می شود که این مسائل را جدی بگیرند و فرزندان خود را به گرفتن اجازه ورود عادت بدهند، و هم چنین از کارهای دیگری که سبب تحریک فرزندان می گردد از جمله خوابیدن زن و مرد در اتاقی که بچه های ممیز می خوابند تا آن جا که امکان دارد پرهیز کنند، و بدانند این امور از نظر تربیتی فوق العاده در سرنوشت آن ها مؤثر است.

پیام ها

۱. مسئول آموزش احکام دین به فرزندان، والدین مؤمن هستند؛

۲. محل خواب والدین باید جدا و دور از چشم فرزندان باشد؛

۳. کودکی و بردگی بهانه ای برای شکست حریم دیگران نیست؛

۴. مرد باید در طول شبانه روز، ساعاتی را به همسر خود اختصاص دهد و فرزندان مزاحم نشوند؛

۵. اسلام دین زندگی است و از جامعیت کاملی برخوردار است. برای مسائلی مانند ورود کودک به اتاق والدین نیز طرح

و برنامه دارد؛

۶. کودکان باید پاکدامنی را از محیط خانه بیاموزند؛

۷. تربیت و آموختن آداب اسلامی باید قبل از بلوغ کودکان آغاز شود؛

۸. پوشش زن و مرد در حضور فرزندان و در خلوت باید متفاوت باشد؛

۹. دستوراتی که خداوند برای حفظ عفت صادر کرده، آگاهانه و حکیمانه است؛

۱۰. نوجوانان از اعمال و رفتار بزرگان و اطرافیان، الگو می گیرند.

حکم رعایت عفت

رعایت مسائل عفت در مورد بچه ها توسط پدر و مادر لازم است. (همه). (۱)

پوشش زنان سالخورده

اشاره

آیه ۶۰ سوره نور استثنایی برای حکم حجاب مطرح می نماید. (۲)

ص: ۱۵۷

۱- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۲، ص ۳۲.

۲- تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۵۴۳؛ تفسیر نور، ج ۸، ص ۳۱۰؛ ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۲۲۷.

«وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَغْفِرْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ»؛

و زنان از کار افتاده ای که امید به ازدواج ندارند گناهی بر آن ها نیست که لباس های (روئین) خود را بر زمین بگذارند به شرط این که در برابر مردم خود آرایی نکنند و اگر خود را بپوشانند برای آن ها بهتر است. و خداوند شنوا و دانا است.

این آیه، استثنایی برای حکم حجاب زنان بیان می کند و زنان پیر و سالخورده را از این حکم مستثنی می شمرد. برای این استثناء دو شرط وجود دارد: نخست این که به سن و سالی برسند که معمولاً امیدی به ازدواج ندارند، و به تعبیر دیگر جاذبه جنسی را کاملاً از دست داده اند. دیگر این که در حال برداشتن حجاب، خود را زینت نمایند. روشن است که با این دو قید مفاسد کشف حجاب در مورد آنان وجود نخواهد داشت و به همین دلیل اسلام حکم حجاب را از این زنان برداشته است.

این نکته نیز روشن است که منظور، برهنه شدن و بیرون آوردن همه لباس ها نیست بلکه تنها کنار گذاشتن لباس های رو است که بعضی روایات از آن تعبیر به چادر و روسری کرده است. منظور این است که مانعی ندارد آن ها سر خود را برهنه کنند و موها و گردن و صورت خود را بپوشانند. و به هر حال

همه این‌ها در صورتی است که آن‌ها خودآرایی نکنند و زینت‌های پنهانی خود را مانند دیگران بپوشانند، هم چنین لباس‌های زینتی که جلب توجه می‌کند به تن نکنند و به تعبیر دیگر آن‌ها مجازند بدون چادر و روسری با لباس ساده و بدون آرایش بیرون آیند.

پیام‌ها

۱. قوانین اسلام مطابق با واقعیت و ضرورت‌ها و نیازها و توانایی‌های اجتماعی است (باید برای پیرزنی که میل به همسر ندارد و آرایش نمی‌کند، مسئله را آسان گرفت)

۲. برای زنان چه پیر چه جوان، آرایش و نشان دادن زینت به نامحرم ممنوع است.

۳. سالخوردگی به تنهایی کافی نیست، بلکه باید بی‌میلی به ازدواج نیز باشد تا اجازه برداشتن روسری را داشته باشند.

۴. حجاب، مایه حفظ عفت و به نفع زنان است.

۵. دویخت لباس و نوع و رنگ آن، هرچه به عفت نزدیک‌تر باشد، بهتر است.

۶. در کنار آزادی، هشدار لازم است. (اگر از آسان بودن و راحتی احکام الهی، سوءاستفاده شود و برای اهداف شیطانی، به کاربرده شود، خدا شنوا و آگاه است و به حساب متخلفان

روایت پوشش زنان سالخورده

در روایات اسلامی حدود برداشتن پوشش برای زنان سالخورده تعیین گردیده است و ذکر شده که جایز است روسری خود را بردارند. از جمله: از امام صادق علیه السلام نقل است که: مقصود از أَنْ يَضَعَ عَنِ ثِيَابِهِنَّ، الْخِمَارَ وَالْجِلْبَابَ، روسری و چارقد است، گفتیم: بَيْنَ يَدَيْ مَنْ كَانَ، جلو هر کس که بود؟ فرمود: بَيْنَ يَدَيْ مَنْ كَانَ، جلو هر کس که بود، غَيْرَ مَتَبَرِّجَةٍ بَزِينَةٍ، اما به شرط این که ساده باشد و نخواهد خود آرائی و خودنمایی کند، فَإِنَّ لَمْ تَفْعَلْ فَهُوَ خَيْرٌ لَهَا، پس اگر این کار را انجام ندهد برای او بهتر است. (۱)

از جمله وَأَنْ يَسْتَتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ در آیه و فَإِنَّ لَمْ تَفْعَلْ فَهُوَ خَيْرٌ لَهَا در این روایت می توان یک قانون کلی استنباط کرد و آن این است که از نظر اسلام هر قدر زن جانب عفاف و ستر را بیشتر مراعات کند پسندیده تر است. این اصل کلی اخلاقی را در مورد همه رخصت های تسهیلی و ارفاقی که به حکم ضرورت درباره وجه و کفین و غیره داده شده است، نباید از یاد برد.

ص: ۱۶۰

در روایت آمده است که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: من و فاطمه خدمت رسول خداصلی الله وعلیه وآله بودیم و دیدیم که حضرت به شدت گریه می کند علت را سؤال نمودیم، حضرت فرمود: شبی که مرا به معراج بردند نمونه هایی از اهل عذاب را به من نشان دادند و گریه من به خاطر آن چیزهایی است که مشاهده کردم، از جمله زنانی از امتم را دیدم که در عذاب هستند و سپس به ذکر موارد پرداختند تا رسیدند به این جا که فرمودند: وَرَأَيْتُ امْرَأَةً مَعْلَقَةً بِشَعْرِهَا يُغْلَى دِمَاحُ رَأْسِهَا: زنی را دیدم که به موهایش آویزان در آتش است و مغز سرش می جوشد.

سپس به ذکر علت این عذاب ها پرداخت و در توضیح آن فرمود: این زنی از امت من بود که در دنیا موی خودش را از نامحرم نپوشانده است. (۱)

کیفیت حجاب مورد نظر اسلام

هر لباسی که تمام بدن غیر از وجه (صورت) و کفین (دست ها تا مچ) را بپوشاند و موجب تحریک و جلب توجه نامحرم نگردد؛ کافی است ولی باید توجه داشت که همان طور که بقیه واجبات دارای مراتب مختلفی می باشند، حجاب نیز

ص: ۱۶۱

دارای مراتب متوسط، خوب، خوب تر است. حجاب پیامی قاطع و کوبنده با خود دارد، و آن این است که در برابر همه مردان اجنبی نوعی هشدار و اعلام دورباش می دهد، اکنون باید دید چه عواملی در رساندن این پیام و اثرگذاری آن مؤثر است:

۱. حدود و میزان پوشش: بدون شک هر اندازه بدن زن پوشیده تر باشد نقش نیرومندتری در دورسازی دیدگان نظاره گر ایفا می کند. اگر نگاه های آلوده را هم چنان که در روایات آمده است تیرهای زهرآلود شیطان بدانیم، پوشش زن همانند قوسی است که تیر از آن کمانه می کند و منحرف می شود و از اصابت و نفوذ در هدف بازمی ماند. برعکس هر اندازه بدن زن برهنه تر باشد تیرهای شیطانی را بیشتر متوجه خود ساخته و از آن آسیب خواهد دید. از همین روست که چادر را حجاب برتر شناخته اند، زیرا با وجود شرایط دیگر، بیشترین پوشش و مطمئن ترین مصونیت را فراهم می آورد.

۲. کیفیت پوشش: میزان ضخامت و حتی کیفیت دوخت لباس، خود بخش مهمی از حجاب را تشکیل می دهد بدون شک لباس های نازک و تنگ و بدن نما فرودگاه پیکان مسموم شیطان و موجب خیره شدن چشم های هرزه و آلوده و به فسادکشاننده جامعه است. در مقابل، لباس های غیر بدن نما، دیده ها را از خود دور می سازد، و سلامت معنوی نفوس را تأمین می کند.

۳. رنگ پوشش: تردیدی نیست که برخی از رنگ ها چشم

را خیره می سازد، و پاره ای دیگر نگاه ها را از خود می راند و دور می سازد. اگرچه در روایات به پوشیدن لباس های روشن و مخصوص سفید سفارش شده است؛ (۱) اما باید اندیشید که چه رنگی برای تأمین حجاب واقعی و مصونیت معنوی جامعه و خیره نکردن چشم ها و برنیفروختن آتش شهوت مناسب تر است؟ مگر ما در جامعه ای زندگی نمی کنیم که میلیون ها جوان در اوج غریزه جنسی به سر می برند و در سخت ترین شرایط جوانی از امکان ازدواج محرومند و کافی است با اندک جرقه ای شعله های غریزه در وجودشان برافروخته شود و به انواع گناهان و ناراحتی ها مبتلا گردند؟ پس باید به هر وسیله ای (حتی با گزینش رنگ مناسب لباس در جامعه) به سلامت دینی و روحی و روانی آنان کمک کنیم و موجب جلب توجه آنان و قرارگرفتن شان در دام مفسد نشویم. گرچه فقها نسبت به رنگ ها تأکید چندانی نکرده اند، ولی بر این مسئله پای می فشارند که لباس نباید موجب جلب توجه و عواقب سوء ناشی از آن باشد. از این رو است که در طول تاریخ، زنان مسلمان به میل خود لباس مشکی را برای حجاب برگزیدند و این سنت حسنه مورد تقریر و پذیرش پیامبر صلی الله و علیه و آله و امامان علیهم السلام قرار گرفت، زیرا آنان به این وسیله احساس امنیت و مصونیت

ص: ۱۶۳

بیشتری می کردند. (۱)

۴. شیوه های رفتاری: طرز صحبت و چگونگی راه رفتن نیز بخشی از حجاب به معنای وسیع کلمه است. حفظ وقار و متانت هم همان نقشی را دارد که پوشش زن دارد و عدم رعایت آن نیز پیامدی چون برهنگی دارد.

آهنگ خوش از کام و دهان و لب شیرین

ار نغمه کند ورن کند دل بفریبد

از این رو قرآن مجید یکی از صفات خوب زنان مؤمن را در قالب داستان دختران شعیب، حیا و وقار می داند.

حاصل بررسی آیات و روایات آن که:

۱. زن باید بدن و زیورآلات و آرایش خود و هرآن چه را که نزد عرف زینت محسوب می شود، در برابر مرد نامحرم بپوشاند و تنها دست و صورت از آن استثنا شده است.

۲. هرچند دین اسلام نسبت به نوع و رنگ و حتی دوخت لباس، تأکید چندانی ندارد و تنها به اصل پوشش اعم از چادر، مانتو و مانند آن تکیه کرده است ولی روشن است که لباس نباید تنگ، محرک، نازک، بدن نما و باعث جلب توجه گردد. از این رو چادر برترین پوشش به شمار می آید. از مواردی که مشکی بودن آن مکروه نیست بلکه نشانه وقار و متانت است،

ص: ۱۶۴

۱- حجاب در ادیان الهی، محمدی آشنایی.

چادر و عبا می باشد که در روایات به آن اشاره شده است. (۱)

۳. پرهیز از نرمش در سخن که باعث طمع نامحرم شود و متانت در راه رفتن و استفاده نکردن از کفش هایی که باعث توجه نامحرم می گردد، بخشی از حجاب زن را تشکیل می دهد.

۴. گرچه پوشش کامل برای مرد واجب نیست ولی نگاه زن به بدن او حرام است. همان گونه که پوشش صورت و دست ها تا میچ بر زن، واجب نیست ولی نگاه مرد به آن از روی شهوت حرام است.

حضور زن در اجتماع

اسلام با همه توجهی که به خطر شکسته شدن حصار عفاف دارد، همان طور که روش این آئین پاک خدایی است که یک آئین معتدل و متعادل است و از هر افراط و تفریطی به دور است و امتش را امت وسط می خواند، از جنبه های دیگر غافل نمی شود. زنان را تا حدودی که منجر به فساد نشود از شرکت در اجتماع نهی نمی کند. در بعضی موارد شرکت آن ها را واجب می داند، مانند حج، که بر زن و مرد هر دو واجب است و حتی شوهر حق ممانعت ندارد. و در بعضی موارد به دادن اجازه اکتفا می کند. چنان که می دانیم جهاد بر زنان واجب نیست، مگر

ص: ۱۶۵

۱- کافی، ج ۳، ص ۴۰۳؛ وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۳۸۳.

وقتی که شهر و دیار مسلمین مورد حمله واقع شود و جنبه صددرصد دفاعی به خود بگیرد. در این صورت همان طور که فقها فتوا می دهند بر زنان نیز واجب می شود، ولی در غیر این صورت واجب نیست. در عین حال رسول خدا صلی الله علیه وآله به برخی از زنان اجازه می داد که در جنگ ها برای کمک به سربازان و مجروحین شرکت کنند. قضایای زیادی در تاریخ اسلام در این زمینه هست. (۱)

بر زنان واجب نیست که در نماز جمعه شرکت کنند، ولی بعد از حضور واجب است بمانند و ترک نکنند. (۲)

بر زنان واجب نیست که در نماز عیدین شرکت کنند، ولی شرکتشان بلامانع است. برای زنان صاحب جمال شرکت در این مجامع مکروه است. (۳)

پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله زنان خود را (با قید قرعه) به سفر می برد؛ بعضی از اصحاب نیز چنین می کردند. (۴)

همه مورخین این مطلب را نوشته اند که: پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله از زنان بیعت گرفت، ولی با آن ها مصافحه نکرد، دستور داد ظرف آبی آوردند، دست خود را در آن فروبرد و دستور داد زنان دست

ص: ۱۶۶

۱- صحیح مسلم، ج ۵، ص ۱۹۶ و ۱۹۷؛ سنن ابوداود، ج ۲، ص ۱۷؛ جامع ترمذی، ص ۲۴۷.

۲- وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۴۵۶.

۳- همان، ص ۴۷۴.

۴- صحیح بخاری، ج ۷، ص ۴۳.

خویش را در آب فروبرند و همین را بیعت شمرند. (۱)

عایشه گفت هرگز دست ییغمبر صلی الله و علیه و آله در همه عمر، دست یک زن بیگانه را لمس نکرد. (۲) زنان را از تشییع جنازه منع نکرد ولی آن را لازم هم نشمرد. رسول خدا صلی الله و علیه و آله ترجیح داد زنان در تشییع جنازه شرکت نکنند. در عین حال در موارد خاصی شرکت کرده اند و احیاناً نماز خوانده اند. در روایات ما آمده است که وقتی زینب دختر بزرگ رسول اکرم صلی الله و علیه و آله وفات کرد، زهرای مرضیه علیها السلام و زنان مسلمانان آمدند و بر وی نماز خواندند. (۳)

از نظر روایات شیعه برای زنان جوان شرکت در تشییع جنازه مکروه است. علماء اهل تسنن از ام عطیه نقل کرده اند که گفت رسول اکرم صلی الله و علیه و آله ما را توصیه کرد که در تشییع جنازه شرکت نکنیم ولی منع نفرمود. (۴)

«اسماء» دختر یزید انصاری، از طرف زنان مسلمان مدینه مأمور شد به نمایندگی آنان نزد رسول خدا صلی الله و علیه و آله برود و پیام گلایه آمیز زنان مدینه را به رسول خدا صلی الله و علیه و آله ابلاغ کند و جواب بگیرد. اسماء وقتی وارد شد که رسول خدا صلی الله و علیه و آله در میان جمع

ص: ۱۶۷

۱- کافی، ج ۵، ص ۵۲۶.

۲- بحار الانوار، ج ۲۱، ص ۹۸.

۳- وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۱۳۹ و ۲۳۹.

۴- صحیح مسلم، ج ۳، ص ۴۷؛ صحیح بخاری، ج ۲، ص ۹۴؛ سنن ابوداود، ج ۲، ص ۱۸۰.

اصحاب بود. گفت: پدر و مادرم قربانت. من نماینده زنان هستم به سوی تو، ما زنان می‌گوییم خداوند عزوجل تو را هم بر مردان مبعوث فرمود و هم بر زنان. تو تنها پیامبر مردان نیستی، ما زنان نیز به تو و خدای تو ایمان آوردیم. ما زنان در خانه‌های خویش نشستیم، نیاز جنسی شما مردان را برمی‌آوریم، فرزندان شما را در رحم خویش می‌پرورانیم، اما از آن طرف می‌بینیم وظائف مقدّس و کارهای بزرگ و ارجمند و پراجر و باارزش به مردان اختصاص یافته و ما محرومیم. این مردان هستند که توفیق جمعه و جماعت دارند، به عیادت بیماران می‌روند، در تشییع جنازه شرکت می‌کنند، حج مکرّر انجام می‌دهند، و از همه بالاتر توفیق جهاد در راه خدا دارند. در صورتی که وقتی یک مرد به حج یا جهاد می‌رود ما زنان هستیم که اموال شما را نگهداری می‌کنیم، برای جامه‌های شما نخ ریزی می‌کنیم، فرزندان شما را تربیت می‌کنیم. چگونه است که ما در زحمت‌ها شریک شما مردان هستیم، امّا در وظائف بزرگ و مقدّس و کارهای پراجر و پاداش، شرکت نداریم و از همه آن‌ها محرومیم؟

رسول اکرم صلی الله وعلیه وآله نگاهی به اصحاب کرد و فرمود: آیا تاکنون از زنی سخنی به این خوبی و منطقی بدین رسایی در امور دین شنیده‌اید؟ یکی از اصحاب گفت: خیال نمی‌کنم این سخن از خود این زن باشد. رسول خدا صلی الله وعلیه وآله به جواب این مرد اعتنا نکرد؛ رو کرد به اسماء و فرمود:

ای زن! آن چه می‌گوییم

درست توجه کن و به زنانی که تو را فرستاده اند نیز بفهمان. پنداشتی که هر که مرد شد به واسطه این کارها که برشمردی توفیق اجر و پاداش و فضیلت را می یابد و زنان محرومند؟ خیر چنین نیست. زن اگر خوب خانه داری و شوهرداری کنی، نگذارد محیط پاک خانه با غبار کدورت آلوده شود، اجر و پاداش و فضیلت و توفیقش معادل است با همه آن کارها که مردان انجام می دهند.

اسماء زنی باایمان بود و تقاضای او و زنان هم فکرش از عمق ایمانشان برمی خاست؛ نه از روی هوای نفس. آنان نگران این بودند که مبادا وظائفی که به عهده شان واگذار شده، قدر و قیمتی نداشته باشد و همه وظائف مقدس و قدر و قیمت دار به مردان اختصاص یافته باشد. آنان تقاضای مساوات زنان و مردان را داشتند اما در ربودن گوی فضیلت و انجام وظیفه مقدس؛ چیزی که در خیال آنان خطور نمی کرد این بود که امیال فردی را حقوق بنامند و جنجال راه بیندازند. این بود که وقتی آن جواب را شنید، چهره اش از خوشحالی برافروخته شد و با خوشحالی به سوی هم فکرائش برگشت. (۱)

نه حبس و نه اختلاط

از مجموع آن چه بیان شد، معلوم گشت که نظر اسلام، نه آن

ص: ۱۶۹

چیزی است که مخالفان، اسلام را بدان متهم می کنند، یعنی زندانی بودن زن در خانه، و نه اختلاط زن و مرد در مجامع، که دنیای جدید آن را پذیرفته است و عواقب شوم آن را می بیند. حبس کلی زن در خانه، نوعی مجازات بود که به طور موقت در اسلام برای زنان بدکار مقرر شد. اسلام، با اختلاط مخالف است نه با شرکت زن در مجامع. اسلام می گوید: نه حبس و نه اختلاط، بلکه باید حریم نگه داشته شود. سنت جاری مسلمین از زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله همین بوده است که زنان از شرکت در مجالس و مجامع منع نمی شده اند ولی همواره حریم بین زن و مرد نامحرم رعایت شده است. در مساجد و مجامع، حتی در کوچه و معبر، زن یا مرد مختلط نبوده است. لذا شرکت مختلط زن و مرد در برخی مجامع، مانند برخی مشاهد مشرفه و خیابان های پرازدحام، برخلاف آموزه های دینی است. (۱)

ص: ۱۷۰

۱- مسئله حجاب، مرتضی مطهری، ص ۲۴۱ و ۲۴۰.

فصل چهارم: بدحجابی؛ مقابله، پیامدها و راه های درونی کردن

اشاره

ص: ۱۷۱

از آیات امر به معروف و نهی از منکر می توان استفاده کرد که جلوی هر گونه منکر و گناه، باید ایستاد و اجازه ظهور و بروز به آن نداد. در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و امام علی علیه السلام نیز هر چند زنان بدحجاب وجود داشته اند امّا آن بزرگواران به حکم قرآن با این پدیده برخورد کردند، به دنبال آن دیگر آن ها نمی توانستند هر طور دلشان خواست در اجتماع ظاهر شوند حتّی اقلیت های مذهبی نیز موظّف به رعایت مقررات اسلامی در جامعه اسلامی بوده اند.

در هر صورت هنجارهای دینی را باید در جامعه به اجرا گذاشت و نمی توان تنها به عقیده و میل مردم اکتفا کرد. فکر کنید، چقدر از مردم حاضرند با میل و رغبت و از روی اعتقاد، از رشوه گرفتن و اختلاس اجتناب کنند؟ چقدر حاضرند از شراب و زنا با میل و رغبت احتراز نمایند تا آن ها را آزاد

گذاشت که در عمل هم با میل و رغبت وظایف خویش را اجرا کنند؟ این موضوع منحصر به کشور ما نیست. در هر کشوری یک سلسله قوانینی است که به اجبار آن ها را به اجرا می گذارند. در کشوری مثل فرانسه که آن را مهد آزادی می شمارند چگونه به اجبار دختران را وادر به بی حجابی می کنند تا به مدرسه یا دانشگاه راه یابند؛ تفاوت در جامعه اسلامی و غیراسلامی در نوع هنجارها است نه چگونگی برخورد با آن ها.

برای مقابله با بدحجابی و بی حجابی راه های ذیل مناسب به نظر می رسد:

۱. برخورد از موضع قدرت و حساب شده با متخلفین

۲. کار بنیادی فرهنگی

برای ریشه کن ساختن یک مفسده اجتماعی، همزمان با اجرای حدود الهی، برای ایجاد یک محیط اجتماعی سالم، باید مجموعه ای از آموزش های فکری و فرهنگی آمیخته با آداب اخلاقی و عاطفی و آموزش های صحیح اسلامی، ترتیب داد.

اگر در مسئله لباس و پوشش اسلامی صرفاً بخواهیم از طریق زور وارد شویم و استدلال و منطق نداشته باشیم و نتوانیم حقانیت و لزوم پوشش اسلامی، آثار مثبت و فواید و برکات اجرای این فریضه الهی را با کار فرهنگی مستمر، عمیق و ریشه ای ثابت کنیم، متأسفانه باید منتظر رواج و گسترش بدحجابی و رواج ارزش های غربی به صورت گسترده در

ص: ۱۷۴

۳. احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر

عامل مهم دیگری که می تواند ما را در مقابله با این معضل اجتماعی یاری نماید اهتمام جدی جامعه به انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر است. بدیهی است که اگر مردم در این زمینه به صورت جدی وارد عمل شوند و این فریضه الهی را منطبق با شرایط و مراتبی که در شرع مقدس معین گردیده، عملی سازند دستگاه های فرهنگی و امنیتی نیز بهتر می توانند در حل این معضل اجتماعی اقدام نمایند.

«امر به معروف و نهی از منکر که یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرائض اسلامی است باید در جامعه ما احیا شود و هر قدری از آحاد مردم خود را در گسترش نیکی و صلاح و برچیده شدن زشتی و گمراهی و فساد، مسئول احساس کند.»^(۱)

«مسئله امر به معروف و نهی از منکر، تکلیف همیشگی مسلمان هاست. جامعه اسلامی، با امر به معروف و نهی از منکر، زنده می ماند. قوام حکومت اسلامی به امر به معروف و نهی از منکر است و اگر این کار نشود آن وقت است که: لَيْسَ لِطَنِّ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ شِرَارٌ كُمْ عَلٰى خِيَارِكُمْ فَيَدْعُوْا خِيَارُكُمْ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ؛

ص: ۱۷۵

خداوند اشرار را بر خوبان مسلط خواهد کرد و دعوت خوبان بی جواب خواهد ماند. (۱) قوام حکومت اسلامی و بقای حاکمیت اختیار به این است که در جامعه امر به معروف و نهی از منکر زنده باشد. امر به معروف و نهی از منکر، فقط این نیست که ما برای رفع تکلیف دو کلمه بگوییم، آن هم در مقابل منکراتی که معلوم نیست مهم ترین منکرات باشند. همه باید معروف شناس و منکرشناس باشند، این معنای نظارت و حضور و همکاری عمومی است، به معنی معرفت بالا در همه است و الا اگر ما امر به معروف را در یک دایره محدود آن هم به وسیله افراد معلوم زندانی بکنیم و دشمن هم در تبلیغات خودش سمپاشی کند که در ایران قرار است از این به بعد نسبت به زن های بدحجاب این چنین عمل بشود، این صحیح نیست.» (۲)

«چیزی که جامعه را اصلاح می کند همین نهی از منکر زبانی است. اگر مردم به آدم بدکار، خلاف کار، کسی که اشاعه فحشا می کند و می خواهد قبح گناه را در جامعه از بین ببرد، بگویند و ده، صد، یا هزار نفر و به طور کلی افکار عمومی جامعه روی وجود او سنگینی کند، این برای او شکننده ترین چیزهاست.

تکرار، بهترین حربه در مقابل گناهکار است. نهی از منکر،

ص: ۱۷۶

۱- بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۷۸؛ نهج البلاغه، نامه ۴۷.

۲- سخنرین مقام معظم رهبری، ۷/۵/۷۱.

اراده و تصمیم، قدرت و شجاعت لازم دارد. لذا آحاد مردم باید با شجاعت و قوت نفس از عملی شدن خلاف های سیاسی، اقتصادی، اداری، فرهنگی در جامعه ممانعت کنند و با نهی از منکر به کسی اجازه غیبت، دروغگویی، شایعه پراکنی، توطئه، کم کاری و ناراضی تراشی، دزدی مال مردم و بر باد دادن آبروی دیگران را ندهند.» (۱)

برخی از مراتب امر به معروف از وظایف نظام اسلامی است و از همین رو رهبر معظم انقلاب مراتب دوّم و سوّم را که نوعاً منجر به برخورد عملی می شود به عهده نیروهای انتظامی و قضایی نهاده اند، لیکن مرتبه اوّل آن (که جنبه ارشادی و راهنمایی دارد) به دوش همگان است. درعین حال در این رابطه باید چند نکته را در نظر داشت:

۱. شناخت دقیق احکام شرعی مربوط به امر به معروف و نهی از منکر، موارد معروف و منکر، شرایط وجوب، مراتب و کیفیت اجرای زیبای آن.

۲. استفاده از شیوه های رفتاری و اخلاقی آموزنده و کارساز و جذّاب در امر به معروف.

۳. مایوس نشدن از عدم تأثیر آنی و فوری. (۲)

ص: ۱۷۷

۱- سخنرانی مقام معظم رهبری، ۷۱/۷/۲۹.

۲- حکایت های امر به معروف و نهی از منکر، مؤسسه فرهنگی قدر ولایت.

اقلیت‌های مذهبی که در قلمرو حکومت اسلامی زندگی می‌کنند موظفند مقررات و قوانین کشور اسلامی را رعایت کنند. از جمله مواردی که آن‌ها در جامعه اسلامی باید رعایت کنند عبارتند از:

۱. کلیه مقررات و قوانین اسلامی کشورهای محل اقامت؛

۲. احترام به مقررات و شعائر دینی؛

۳. عدم تظاهر به منکرات؛

اقلیت‌های مذهبی نمی‌توانند سنت‌های حاکم بر جامعه اسلامی را بشکنند. طبق قراردادشان با حکومت اسلامی نباید به حدود و احکام اسلامی تجاوز کنند. حجاب یکی از احکام و ضرورت‌های دین مبین اسلام است، پس باید از جانب اقلیت‌ها رعایت گردد.

«از تاریخ استفاده می‌شود که در صدر اسلام نیز آن‌ها نوعی حجاب داشتند. منتها حجاب‌های آنان با حجاب‌های مسلمین فرق داشته. شاید این که در روایات اسلامی داریم کنیزها واجب نیست سرشان را بپوشانند، به خاطر این بوده که اینان مسلمان نبودند، تحت حکومت اسلامی آمدند و حجاب را در تمام بدن رعایت، اما در موهای سر رعایت نمی‌کردند. این در حالی است که ما می‌بینیم بعضی از اهل کتاب هم پوشش سر را رعایت می‌کردند، به یقین حکومت اسلامی فشار زیادی روی اهل

کتاب و اهل ذمه نداشته و شاید در میان آن ها زنانی بودند که موهای خود را نمی پوشاندند و در اجتماع ظاهر می شدند ولی گاهی می شود اگر تبعیض میان زنان مسلمان و غیرمسلمان در یک جامعه واقع شود، منشأ مشکلات می شود. حکومت اسلامی می تواند از آن ها هم بخواهد برای رعایت احترام جامعه اسلامی و هم رنگ شدن با مسلمین و برای این که در محیط تبعیضی نباشد، احتراماً ارزش های کشوری را که در آن زندگی می کنند، رعایت کنند که یکی از آن ارزش ها حجاب است.»(۱)

پیامدهای بدحجابی

الف) پیامدهای اجتماعی بدحجابی

۱. بی میلی برخی مردان به لذت های مشروع درون خانواده در اثر دسترسی آسان به زنان بدحجاب در بیرون خانواده که منجر به افزایش تعداد زنان خودسرپرست و بدسرپرست می گردد.
۲. محدود شدن آزادی و مشارکت اجتماعی مطلوب زنان و محروم شدن جامعه از فعالیت سازنده و سالم آنان، چراکه بدحجابی و خودآرایی زمینه ناامنی و خشونت اجتماعی و

ص: ۱۷۹

۱- فرهنگ حجاب؛ بیم ها و امیدها، دفتر مطالعات دینی زنان، ص ۱۳۸ (زیر نظر آیت الله مکارم شیرازی).

تجاوزات و سوءاستفاده علیه زنان را فراهم می سازد و اتلاف عمر و سرمایه و استعدادهای مرد و زن را باهم به دنبال دارد.

۳. فروپاشی اخلاق اجتماعی و ازبین رفتن عشق و عاطفه پاک در روابط.

۴. ابزار قرار گرفتن خانم ها در حد مانکن های پشت ویتترین جهت فروش محصولات سرمایه داران.

۵. بی اعتنائی نسل جوان به ازدواج به سبب کشیده شدن لذت های بصری و جنسی به بیرون از کانون خانواده.

(ب) پیامدهای فرهنگی – عقیدتی بدحجابی

«لباس هر انسان پرچم کشور وجود اوست، پرچمی است که او بر سر در خانه وجود خود نصب کرده است و با آن اعلام می دارد که از کدام فرهنگ تبعیت می کند. هم چنان که هر ملتی با وفاداری و احترام به پرچم خود اعتقاد خود را به هویت ملی و سیاسیش ابراز می کند، هر انسان نیز مادام که به یک سلسله ارزش ها و بینش ها معتقد و دلبسته باشد لباس متناسب با آن ها را از تن بدر نخواهد کرد.» (۱)

در تمدن غرب، انسان حیوانی باهوش محسوب می شود؛ پس زندگی انسان در همین چند سال عمر خلاصه می گردد. بدیهی است در چنین بینشی از انسان و جهان، لذت طلبی هدف

ص: ۱۸۰

۱- فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، غلام علی حداد عادل، ص ۴۰.

اصلی و نهائی است. نتیجه این که لباس و پوشش نیز وسیله ای برای آرایش و نمایش و ایجاد و تشدید لذائذ جنسی محسوب می گردد. پس طراحی و تولید لباس بر مبنای نمایش مبالغه آمیز و غیرواقعی جذابیت ها و زیبایی های بدن انسان صورت می گیرد. اما در شرق، انسان در تن خلاصه نشده، به مراتب معنوی و عرفانی او نیز توجه شده، در اسلام علاوه بر تن به روح انسان نیز توجه شده و او موجودی خداگونه و کمال جو معرفی گردیده و علاوه بر لذت طلبی جسمی لذائذ عرفانی و معنوی، از اهداف عالی خلت او محسوب می شود و بدین ترتیب تفاوت لباس در واقع تفاوت دو بینش است و تبدیل و تغییر آن در گرو تغییر و تعویض جهان بینی و فرهنگ انسان می باشد.

از این رو این عمل به ظاهر پیش پا افتاده، یعنی برداشتن چادر و روسری، زنان متجدد را در فرآیند پذیرش بینش مبتنی بر فرهنگ بی حجابی قرار داده و به زودی آنان را در مقابل دین و عقیده و فرهنگ خودی قرار می دهد.

رهبر معظم انقلاب می فرمایند:

باید معلوم شود که واقعاً پوشش زن ایرانی (لباس زیر چادر) چه گونه باید باشد. لباس زن هندی لباسی ساده است، زن اروپایی هم لباسش معلوم است، اما آیا زن ایرانی هم لباس مشخصی دارد که نشان دهد ایرانی است؟ همان مدی

ص: ۱۸۱

می کنند ما می آوریم این جا، این لباس ایرانی نیست، این ترویج فرهنگ غرب است. آن وقت ما که می گوییم مرگ بر آمریکا، خودمان این طور فرهنگ آمریکا را ترویج می کنیم!... ما ایرانی هستیم باید بگردیم همان چیزی را که متعلق به خود ماست پیدا کنیم. (۱)

تصور نکنید که اگر ما فرضاً چادر را گذاشتیم کنار و مقنعه و لباسی که در قرآن هست را درست کردیم، دست از سر ما برمی دارند؛ نه، آن ها به این چیزها قانع نیستند بلکه می خواهند مثل زمان شاه که زن اصلاً حجاب و پوشش نداشت، همان فرهنگ منحوس خودشان عیناً در این جا عمل بشود. (۲)

شهید مطهری معتقد بود که:

«اگر انسان در عمل، شهوتران، ماده پرست و اسیر شهوات گردید تدریجاً افکار و اندیشه هایش هم بر حکم اصل انطباق با محیط، خود را با محیط روحی و اخلاقی او سازگار می کنند، یعنی اندیشه های متعالی خداشناسی و خداپرستی و خدادوستی جای خود را به افکار پست مادّیگری می دهد. مادّیگری گاهی اعتقادی است و گاهی اخلاقی، مادّیت اخلاقی یعنی اینکه شخص هرچند از نظر اعتقاد معتقد به ماوراء طبیعت است لیکن از نظر اخلاق و

ص: ۱۸۲

۱- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۷۱/۲/۱۵.

۲- سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۷۰/۱۰/۴.

عمل مادی است و مادّیت اخلاقی، (بی عفتی، بی حجابی، خودآرایی و روابط نامناسب با افراد هم جنس و غیرهم جنس و...) یکی از علل و موجبات مادّیت اعتقادی است. لذا در نهایت یا اعتقاد فدای عمل می شود یا عمل فدای اعتقاد، این را نمی توان باور کرد که کسی بتواند یک عمر زندگی کند در حالی که به لحاظ فکری و ایمانی، الهی ولی عملاً مادی باشد؛ عاقبت یکی از دو طرف غالب خواهد شد و این همان فاجعه ای است که در غرب و وابستگان به فرهنگ غرب اتفاق افتاده. (۱)

زن، مظلوم ترین قربانی سرمایه داری غرب و درعین حال بُرنده ترین سلاح دست آن ها است. در آن جا فاجعه با غفلت از هویت معنوی انسان آغاز شد و همه وجود زن در جسم او منحصر گردید و آن گاه چشمان آزمند دنیاپرستان، زن را چونان طعمه ای برای گرمی بازار سرمایه برگزید و او را در مسلخ پول قربانی کرد. عشق، آن لطیفه معنوی که آکنده از رازورمز بود، جای خود را به سکس داد و سکس، در خدمت اقتصاد قرار گرفت و زاینده هزار صنعت تولیدی و گرداننده هزار بازار مصرف شد و هنر چنان به سکس آلوده شد که در این قحط سالی یاران، همه عشق را فراموش کردند و از یاد بردند، که روزگاری هنر دریچه گشوده ای به سوی عالم معنا و حقیقت بود. هنر که ترجمان عالم معنا

ص: ۱۸۳

۱- علل گرایش به مادیگری، مرتضی مطهری، ص ۱۷۰.

بود، اکنون آئینه دنیای صورت شده است و در این میان سینما یعنی هنر هفتم، آئینه تمام نمای ابتذال شد و تلویزیون سینمای مبتذل را به خانه ها برد و تئاتر کمی دیرتر ولی سرانجام مغلوب این غول وحشی گردید و نمایش تن های عریان و صحنه های آمیزش جنسی در تماشاخانه ها معمول گشت، اکنون در آن جاها برهنگی و عریانی، جای زیبایی نشسته، سکس جای عشق و ابتذال و تحریک جنسی نام هنر یافته است. و دریغاً در این فرهنگ که فرهنگ های اصیل را به حقارت می نگرد، زن به صورت حیوانی درآمده که باید از جنسیت او بی هیچ قید و حد و مرزی بهره گرفت. این حیوان که خود افسارش به دست دنیاداران حریص است، به نوبه خود افسار مردان را در دست دارد، و این نگاه مردان است که آنان را غافل از همه چیز برده وار به دنبال زنان می کشاند و کار به جایی می رسد که اگر زندگی زن بسته به آن است که او را نگاه کند مردان نیز زنده از آنند که زن را نگاه کنند و از نگاه تا گناه راهی نیست و فاصله این دو حتی از تفاوت این دو کلمه نیز کمتر است که نگاه در حقیقت همان گناه است.

اما در اسلام معنویت و روحانیت به هیچ روی در مقابل مادّیت و جسمانیت قرار نگرفته و انسان برای رسیدن به حقیقت معنوی خود مجبور نیست واقعیت مادّی خود را نابود کند. معنویت اسلامی هدایت کننده و کنترل کننده جسمانیت و مادّیت است. دین نیامده تا ما را از جسم غافل

سازد، بلکه برای آن است که به ما اندازه بیاموزد، تا بتوانیم با حفظ اعتدال از افراط و تفریط مصون بمانیم. در این بینش، انسان روبه خدا دارد که کمال مطلق و سرچشمه همه خوبی‌ها و ارزش‌ها است و این است که از تن بهره می‌گیرد اما به اندازه، نه همه وقت نه همه جا و نه با همه کس. وظیفه او خطیرتر از آن است که به جسمش شناخته شود. برای آن لباس نمی‌پوشد که تن را عرضه کند. بلکه لباس می‌پوشد تا خود را بیوشاند. لباس برای او حریم است، به منزله دژی تن او را از دستبرد محفوظ می‌دارد و کرامت او را حفظ می‌کند. لباس برای آن است که تحریک جنسی را کم کند نه آن که بر قدرت تحریک بیفزاید. لباس پوست دوّم انسان نیست بلکه خانه اوّل اوست، انسانِ اسلام، کمال خود را در آن نمی‌بیند که تن خود را چون کالا تزئین کند و به راه اندازد و بفروشد. بلکه بجای آن که تن خود را به خلق بفروشد، جان خود را به خدای خویش می‌فروشد. پس مسئله لباس یک سلیقه فردی نیست، مسئله تفاوت دو فرهنگ است و این تفاوت در همه امور اصلی مربوط به انسان از جمله در لباس جلوه گر می‌شود. تغییر لباس همواره پیامد تغییر یک

فرهنگ است. انسان تا با فرهنگ خود وداع نکند نمی‌تواند با لباس خود وداع کند و تا فرهنگ قومی را نپذیرد لباس آن‌ها را به تن نمی‌کند، به همین خاطر در احادیث آمده که: *مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ أَوْشَكَ أَنْ يَكُونَ مِنْهُمْ*؛

هرکس خود را به قومی شبیه کند به زودی از آن گروه خواهد شد. (۱)

د) پیامدهای سیاسی بدحجابی

با توجه به این که خاست گاه اصلی برهنگی و اختلاط زنان و مردانِ مغرب زمین و مشخصاً اروپا و آمریکا است، لذا افراد بی قید و بی حجاب نیز به تأیید فرهنگ و سیاست های حاکم بر آن سرزمین ها اقدام می کنند و برای تحکیم و توجیه موقعیت خود به تکریم و تأیید سیاست ها و سیاستمداران غرب و نفی و تحقیر مدیران و متولیان کشور خود (که رعایت حجاب و روابط مشروع درون خانواده را حکمی الهی و لازم الاجرا می دانند) می پردازند.

ه) پیامدهای روانی بدحجابی

۱. تشدید رقابت کاذب در جلب نظر و نگاه مردان بیماردل، نگرانی و دلهره ناشی از مورد تأیید قرارنگرفتن توسط دیگران، احساس حقارت و خود کم بینی و تلاش در تسکین امراض روحی ناشی از وسواس در انتخاب لباس و کیف و کفش و آرایش.

۲. انتقال ناآرامی های روانی زنان به همسران و فرزندان آن ها، بلوغ زودرس و اضطراب های مخرب روانی را به دنبال دارد.

ص: ۱۸۶

۱- فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، ص ۳۵ و ۳۴ - ۳۹ و ۴۰ با اندکی تلخیص.

۳. روحیه تنوع طلبی جنسی، بیماری خودارضائی، تجاوز و آزار جنسی همراه با خشونت، اعتیاد به مواد مخدر و مشروبات، برای تسکین کاذبِ تشنّجات ناشی از تحریکات جنسی.

۴. پرداختن به امور پست و کودکانه ای چون به نمایش گذاردن جاذبه های ظاهری، زن را از مطالعه، تحقیق، پیشرفت و معنویت بازمی دارد.

۵. بی رنگ شدن نقش مادری و همسری زنان که در عدم اعتدال روانی و رفتاری خانواده و ناآرامی اجتماعی بسیار مؤثر است.

راه های درونی کردن حجاب در افراد

۱. ایجاد شناخت نسبت به مصالح رعایت حجاب و تبعات و مضرات عدم رعایت آن، تا از این طریق شناخت کافی و درپی آن باور قلبی حاصل گردد.

انسان قبل از این که عملی را انجام دهد، در ذهن خود آن عمل را تصوّر می کند و از تصوّر مصالح آن عمل، شوقی در او به وجود می آید که باعث برانگیخته شدن و ایجاد رغبت نسبت به انجام آن عمل می گردد و برعکس اگر از عواقب سوء کاری آگاه باشیم انگیزه ای برای ترک و اجتناب در ما ایجاد می شود.

۲. منطق ساختن رفتار با این شناخت و باورهای قلبی.

جهت موفقیت در این کار، انجام این امور مفیدفایده می باشد:

الف) کم کردن رابطه با کسانی که به این باورها بی اعتقاد یا کم اعتقادند.

ب) ایجاد ارتباط با کسانی که به این باورها سخت پایبندند.

ج) تفکر درباره آثار مثبت حجاب و آفات بی حجابی.

د) توجه ویژه به عبادات و انجام به موقع آن ها.

ه) عدم توجه به تمسخر و سرزنش دیگران.

و) توسل و استمداد از ائمه اطهار علیهم السلام

ز) یادآوری خشنودی خداوند از عمل به دستور حجاب.

۳. از همه عوامل مهم تر تربیت های خانوادگی است.

نقش خانواده در درونی کردن حجاب

به تحقیق، نخستین و مؤثرترین محیط آموزشی و تربیتی انسان محیط خانوادگی و اولین مربیان و معلمان او پدر و مادر می باشند. کودک از بدو تولد تا سالیانی چند با خانواده در ارتباط مستقیم و انحصاری می باشد. او طریقه خوردن، سخن گفتن، لباس پوشیدن و راه رفتن را در خانواده می آموزد. سلسله اعصاب و مغز و ذهن حساس و ظریف کودک از همان آغاز تولد دقیقاً از صحنه ها، حوادث، رفتار و اعمال و حالات پدر و مادر فیلم برداری می کند و شکل می گیرد. در همین جاست که

جام وجود او باید لبریز از معارف ناب گردد تا در اجتماع اگر در این جام هر چیزی ریخته شود بیرون بریزد و با آن ممزوج نگردد. عدم رعایت پوشش و عفاف و ارتباط پدر و مادر با نامحرم، بدون عنایت به موازین اخلاقی و اسلامی به شدت پایه و اساس بینش و روش او را متزلزل می کند. در بیان نقش خانواده همین بس که در رژیم گذشته علی رغم محیط آلوده بیرون تعداد کثیری از خانواده ها با مراقبت عالمانه و دقیق در سایه عفاف و حجاب و اخلاق دینی، فرزندان پاک و متدین و پایبند به ارزش های اسلامی تربیت و تحویل جامعه دادند و هم آن ها از اول انقلاب نقش اثرگذار خود را ایفا نمودند. در این میان مادر به جهت برخورداری از موقعیت ویژه و استثنایی در مقایسه با سایر اعضای خانواده تأثیر فوق العاده ای در ساختار اخلاقی فرزندان خود دارد. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمودند:

شقاوت و سعادت هرکس از رحم مادرش آغاز می گردد.

و امام حسین علیه السلام در جریان کربلا-دائم شقاوت یزید را به دامن ناپاک مادرش و دوربودن از ذلت خود و اهل بیت علیهم السلام را به دامن های پاکی که در آن ها تربیت شده بودند، نسبت می دادند و امام صادق علیه السلام نیز می فرمودند:

خوشبخت کسی است که مادرش دارای گوهر گرانبهای عفت باشد.

امام خمینی قدس سره می فرمودند:

ص: ۱۸۹

تربیت از دامن مادر شروع می شود، آن قدر که اخلاق مادر در بچه نوری تأثیر دارد و به او منتقل می شود، از دیگران عملی نیست. مادرها مبدأ خیرات هستند. اگر بد تربیت کنند مبدأ شرورند. یک مادر ممکن است بچه ای را خوب تربیت کند و آن بچه یک ائمت را نجات دهد، ممکن است بد تربیت کند و موجب هلاکت ائمت بشود. (۱)

اگر مادران بدانند که اندیشه های آن ها چه تأثیر ژرفی روی فرزندانشان می گذارد، اندیشه های خود را تعالی بیشتری می بخشند.

در این راستا خانواده ها باید به سه نکته مهم تربیتی حتماً توجه نمایند:

۱. قبل از ورود فرزند به زندگی و حتی قبل از ازدواج خلق و خویهای ناشایست را با تمرین و امر به معروف و نهی از منکر از یکدیگر بزدایند و عادت های ناخوشایند و ناهماهنگی های اخلاقی بین خود را تا حد امکان اصلاح نمایند تا در تربیت فرزندشان اختلال به وجود نیاید.

۲. از گفتن و پرداختن به هر سخنی یا هر درد دلی از دوست و آشنا و اجتماع و خصوصاً گفت و گوهای دوستانه و غیردوستانه در باب رفتار با کودکان و انتقاد از رفتار یکدیگر در حضور فرزندانشان جداً احتراز نمایند.

۳. همیشه به یاد داشته باشند که هرچه در کودکی در ذهن

ص: ۱۹۰

فرزندانشان بکارند و دائم به تغذیه مفید آن پردازند در هنگام بلوغ و جوانی آن را درو خواهند کرد.

به این ترتیب نقش کلیدی خانواده در پرورش انسان های استوار و پایبند به فرهنگ اصیل مشخص گردید و روشن است که اگر خانواده ها از وظایف خطیر خود غافل گردند دیگر نهادهای تربیتی با زحمت طاقت فرسا و با دشواری و ضریب احتمال پایین می توانند این نقص تربیتی را جبران نمایند.

سیره عملی حضرت فاطمه علیهاالسلام و اهل بیت علیهم السلام در باب پوشش

چادر در صورتی که در میان ایرانیان معمول است (چادر بلند که تا پایین پای می رسد) در میان جامعه عرب ها معمول نبوده، ولی چیزی شبیه نیمه چادر رایج بود که ظاهراً منظور از جلباب هم که در آیات قرآن آمده، همین است. چیزی که نه مثل مقنعه و روسری کوتاه و نه مثل چادر خیلی بلند است، این چادر شاید تا کمر و کمی پایین تر می رسیده است و آن بزرگواران از آن استفاده می کردند. عرب ها لباسی داشتند به نام درع که پیراهنی وسیع است و ملحفه ای که همان چادر بوده است و مقنعه از روایات استفاده می شود. این بزرگواران هر سه پوشش فوق را داشتند. مقنعه را سر می کردند و درع هم پیراهن گشادی بوده که تا پشت پا می رسیده و آستین هایش بلند و گشاد بوده و

مقنعه آن چادری بوده که به خودشان می پیچیدند. در آداب نمازگزار هم آمده که زن در موقع نماز اگر بخواهد حجاب کاملی داشته باشد، از مقنعه و درع و ملحفه استفاده کند. (۱)

بنابر نقل تاریخ، کیفیت حجاب حضرت فاطمه علیها السلام به هنگام خروج از منزل و ایراد خطبه معروف خود در مسجد، چنین بوده؛ مقنعه را به سر پیچید و سر و صورت و تمام بدن را با جلباب (عبا یا چادر) پوشانید و در میان جمعی از زنان قوم خود به طرف مسجد حرکت نمود. (۲)

امام صادق علیه السلام فرمودند:

إِنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ وَعَلِيَهُ وَآلَهُ، اسْتَأْذَنَ عَلَيْهَا أَعْمَى فَحَجَبَتْهُ؛

مرد نابینایی اجازه خواست تا بر حضرت فاطمه علیها السلام وارد شود.

آن حضرت خود را پوشاند. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: لِمَ حَجَبْتَهُ وَ هُوَ لَا يَرَاكَ؟ چرا خود را می پوشانی حال آن که او تو را نمی بیند؟ حضرت عرض کردند: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لَمْ يَرَانِي فَأَنَا أَرَاهُ وَ هُوَ يَشْمُ السَّرِيحَ؛ اگر او مرا نمی بیند من او را می بینم و او بو را استشمام می کند. (۳)

این جمله دقیق صدیقه اطهر علیها السلام بیانگر آن است که حالت زن بی حجاب در روان مرد نامحرم حتی اگر آن مرد او را نبیند،

ص: ۱۹۲

۱- فرهنگ حجاب؛ بیم ها و امیدها، دفتر مطالعات دینی زنان، ص ۱۳۸ (زیر نظر آیت الله مکارم شیرازی).

۲- طبرسی، الاحتجاج، ج ۱، ص ۱۳۲؛ ابن طاووس، الظرائف، ص ۲۶۴. لَأْتِ خِمَارَهَا عَلَى رَأْسِهَا وَ اسْتَمَلَتْ بِجِلْبَابِهَا وَ أَقْبَلَتْ فِي لَمَةٍ مِنْ حَفَدَتَيْهَا وَ نِسَاءِ قَوْمِهَا.

۳- مکارم الاخلاق، ص ۲۴.

تأثیر منفی خود را خواهد گذاشت و عفت فاطمی حتی این اندک تأثیر را بر نمی‌تابد.

بارها این ماجرا را شنیده ایم که: روزهای آخر عمر فاطمه علیهاالسلام به اسماء فرمودند: من از این که (پس از مرگ) زن‌ها را در تابوت سربازی که بر روی آن پارچه‌ای می‌افکنند به طوری که حجم بدن آن‌ها برای بینندگان مشخص می‌باشد، ناراحت هستم. اسماء می‌گوید: من آن‌چه را در حبشه دیده بودم که چوبی کمانی را روی تابوت قرار می‌دادند و پارچه را روی آن می‌انداختند؛ برای ایشان درست کردم. سپس حضرت فرمودند: چقدر خوب و زیبا، در این صورت دیگر حجم بدن مشخص نیست و زن از مرد شناخته نمی‌شود. (۱) یعنی پاره تن پیامبر صلی الله وعلیه وآله حتی پس از مرگ هم، راضی نیست حجم بدنش را نامحرم ببیند.

فاطمه صغری (دختر امام حسین علیه السلام) پس از این که کتک خورد و گشواره و مقنعه اش را کشیدند، خطاب به عمه اش حضرت زینب علیهاالسلام گفت: آیا پارچه‌ای هست که با آن سرم را بپوشانم؟ (احتمالاً منظور نداشتن چادر یعنی همان جلباب است). (۲)

ص: ۱۹۳

۱- بحارالانوار، ج ۸۱، ص ۲۵۰؛ وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۲۱.

۲- بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۶۱.

وقتی عمر بن سعد در کوفه نزد اهل بیت علیهم السلام آمد، زنان بر او فریاد زده و گریه کردند. او به یارانش گفت: هیچ کدام از شما داخل خیمه های ایشان نشوید و به این جوان مریض (امام سجاده علیه السلام)، تعرّض نکنید. پس زنان از او خواستند که آن چه از آن ها گرفته اند، به آن ها برگردانند تا با آن خود را بیوشانند. (۱)

در حین سفر مردی به نام سعد وقتی فهمید که آن ها فرزندان امام حسین علیه السلام هستند؛ از سکینه علیها السلام پرسید: آیا حاجتی داری؟ سکینه علیها السلام گفت: ای سعد به حاملان این سرها بگو: این سرها را در جلوی ما حرکت دهند تا مردم مشغول نگاه کردن آن ها شده، به حرم رسول خدا صلی الله و علیه و آله نگاه نکنند. (۲)

حضرت سکینه علیها السلام می گوید: در خواب، حضرت فاطمه علیها السلام را دیدم، روبه روی او ایستاده، گریه می کردم و می گفتم: ای مادر! به خدا حق ما را انکار کردند، چادر ما را پاره کردند و حریم ما را شکستند. (۳)

حضرت زینب علیها السلام در دربار یزید به او فرمود: ای یزید! آیا این عدالت است که زنان و کنیزان خود را از نامحرم بیوشانی و دختران رسول خدا صلی الله و علیه و آله را به اسارت گیری و پوشش از آن ها برگیری، چهره هایشان را در مقابل نامحرم آشکار سازی و در

ص: ۱۹۴

۱- همان.

۲- همان، ص ۱۲۸ و ۱۲۷؛ اللهوف، ص ۱۷۴.

۳- بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۴۱؛ اللهوف، ص ۱۸۸.

سکینه علیهاالسلام دختر امام حسین علیه السلام در مجلس یزید می گریست. یزید از او علت گریه اش را پرسید. سکینه علیهاالسلام گفت: چرا گریه نکند کسی که پوششی ندارد تا با آن صورت خود را از تو و همنشینان تو، بپوشاند؟!

تصور کنید، زنان و بچه هایی که ماه ها در سفر بوده اند، رویارویی و جسارت سپاه دشمن را از هنگام ورود به کربلا دیده اند، از روز هفتم محرم در محاصره آب بوده اند، از شب دهم دیگر آب در خیمه ها یافت نشده، روز عاشورا آن همه شقاوت دشمن را در به شهادت رساندن عزیزانشان و حمله وحشیانه به خیمه ها مشاهده کرده اند، خسته، گرسنه، تشنه، اما هر جا که لب به شکایت گشوده اند، تنها غصه آن ها هتک حرمت و حریمشان و کم شدن پوششان بوده است و از شاگردان مکتب فاطمه علیهاالسلام مگر جز این انتظار می رفت!

أسراء علی رغم گرسنگی شدید در طول راه، از پذیرفتن خوراک از مردم خودداری می کردند و حتی کودکان را نیز از گرفتن غذا از مردم بازمی داشتند و با عزت نفس بیان می داشتند: صدقه بر ما حرام است. اما با این حال از فرمانده دشمن، تقاضای پوششی برای رعایت حجاب خود می نمودند.

ص: ۱۹۵

بعضی افراد خیال می کنند که حجاب برای زن، محدودیت و حصار است که خانواده و وابستگی به شوهر برای او ایجاد نموده است و بنابراین پندار، حجاب نشانه ضعف و محدودیت زن است، لیکن راه حل رفع این شبهه و تبیین حجاب در بینش قرآن کریم و روایات به این است که زن باید کاملاً درک کند که حجاب او تنها مربوط به خود او نیست تا بتواند از حق خود صرف نظر کند و نیز حجاب زن مربوط به مرد هم نیست تا با رضایت مرد از حجاب صرف نظر شود. حجاب زن مربوط به خانواده هم نیست تا اعضای خانواده هم رضایت بدهند؛ بلکه حجاب زن، حقی الهی است.

در جهان غرب و کشورهایی که به قانون غربی مبتلایند، اگر زن همسر داری آلوده شد و همسرش رضایت داد، قوانین آن ها پرونده را مختومه اعلام می کنند؛ اما در اسلام چنین نیست. حرمت زن، به خود زن، به شوهر و به برادر و فرزندان اختصاص ندارد و همه این ها اگر رضایت بدهند، خدا راضی نخواهد بود؛ چون حرمت زن و حیثیت زن، حق الله است و خدای سبحان زن را سرمایه عاطفه آفرید که معلّم رقت باشد و پیام عاطفه بیاورد.

اگر جامعه ای این درس رقت و عاطفه را ترک نماید و به

دنبال غریزه و شهوت برود، به همان فسادی مبتلا می شود که غرب گرفتار آمده است. از این رو کسی حق ندارد بگوید که من به نداشتن حجاب رضایت داده ام و از این که قرآن کریم می فرماید: هر گروهی، اگر هم راضی باشند، شما حد الهی را در برابر آلودگی اجرا کنید، معلوم می شود که عصمت زن، حق الله است و به هیچ کسی ارتباط ندارد. قهراً همه اعضای خانواده و اعضای جامعه و خصوصاً خود زن امین امانت الهی هستند.

زن از نظر قرآن امانت دار حق خداست؛ یعنی این مقام، حرمت و حیثیت را خدای سبحان که حق خود اوست به زن داده و خواسته است او این حق را به امانت حفظ کند؛ آن گاه جامعه مسلمانان به صورتی درمی آید که جهان در برابر آن خضوع می نماید.

جامعه ای که قرآن در آن حاکم است، جامعه عاطفه است و سرّش این است که نیمی از جامعه یعنی زنان، معلّمان عاطفه هستند؛ بخواهیم یا نخواهیم و بدانیم یا ندانیم، اصول خانواده درس رأفت و رقت می دهد و رأفت و رقت در همه مسائل، کارساز است؛ بنابراین، در هر بخشی و بعدی از ابعاد، برای سیر به مدارج کمال، زن و مرد تفاوتی ندارند، منتها باید اندیشه ها، قرآن گونه باشد؛ یعنی همان گونه که قرآن کمال و حجاب و

اندیشه و عفاف را با هم سازگار می‌داند، ما نیز در نظام اسلامی، کمال و حجاب را هماهنگ بدانیم؛ یعنی عظمت و کمال زنان در این است که مردان نامحرم را نبینند و مردان نامحرم نیز، آنان را نبینند.

حجاب، احترام به زن است؛ اگر کسی از تشخیص اصول ارزشی عاجز باشد، ممکن است حجاب را بند بدانند و حال آن که قرآن کریم در بیان فلسفه حجاب می‌فرماید: «این دستور برای این است که زنان (محترم) شناخته شوند و مورد اذیت قرار نگیرند.»^(۱)

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

ص: ۱۹۸

۱- زن در آئینه جلال و جمال، عبدالله جوادی آملی، ص ۳۵۰.

- قرآن.

- نهج البلاغه.

۱. اجوبه‌الاستفتائات، حضرت آیت الله خامنه ای، رهبر معظم انقلاب.
۲. احکام دختران، محمد وحیدی.
۳. احکام دین، محمد حسین فلاح زاده.
۴. احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان، سید مسعود معصومی.
۵. آسیب شناسی دینی فمینیسم، سید حسین تقوی دهاقان.
۶. الگوی جامع شخصیت زن مسلمان، محمد تقی سبحانی.
۷. بار سنگین زنان شاغل، شرلی اسلون فیدر، مترجم، مینا اعظامی.
۸. بحارالانوار.
۹. پاسداران حجاب، محمد مهدی تاج لنگرودی.

۱۰. پوشاک اقوام مختلف، براون و اشنایدر، ترجمه یوسف کیوان شکوهی.
۱۱. پوشاک زنان در ایران، جلیل ضیاءپور.
۱۲. تاریخ تمدن، ویل دورانت.
۱۳. تحلیلی بر روابط دختر و پسر، علی اصغر احمدی.
۱۴. تفسیر المیزان.
۱۵. تفسیر نمونه.
۱۶. تفسیر نور.
۱۷. توضیح المسائل مراجع، سید محمد حسین بنی هاشمی خمینی.
۱۸. جریان شناسی دفاع از حقوق زن، ابراهیم شفیع سروستانی.
۱۹. حجاب از دیدگاه قرآن و سنت، فتحیه فتاحی زاده.
۲۰. حجاب بیانگر شخصیت زن، محمدی اشتهاردی.
۲۱. حجاب در ادیان الهی، علی محمدی آشنایی.
۲۲. حجاب غنچه ها، ج ۴-۱ (کودکان) رضا شیرازی.
۲۳. حجاب میوه شناخت، سید مسعود آقایی.
۲۴. حجاب و کشف حجاب در ایران، فاطمه استاد ملک.
۲۵. حجاب و نقش آن در سلامت روان، عباس رجبی.
۲۶. خانواده متعادل، دکتر محمد رضا شرفی.
۲۷. درآمدی بر ظنم شخصیت زن در اسلام، محمد رضا زیبایی نثراد و محمدتقی سبحانی.

۲۸. دفاع از حقوق زن، محمد حکیمی.
۲۹. روانشناسی زن در نهج البلاغه.
۳۰. زن از دیدگاه ادیان و مکاتب، حوزه علمیه خواهران.
۳۱. زن در آینه جمال و جلال، آیت الله جوادی آملی.
۳۲. سایت باشگاه اندیشه WWW.bashgah.net سایت حوزه WWW.hawzah.net.
۳۳. سخنرانی های مقام معظم رهبری.
۳۴. صحیفه نور.
۳۵. عطر عفاف، ناهید طیبی.
۳۶. غررالحکم.
۳۷. فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، حداد عادل.
۳۸. فرهنگ حجاب، جعفر شیخ الاسلامی.
۳۹. فلسفه حجاب، علی محمدی آشنایی.
۴۰. فلسفه حجاب، شهید مطهری.
۴۱. کشف حجاب، زمینه ها، پیامدها و واکنش ها، مهدی صلاح.
۴۲. لهوف.
۴۳. مسائل ازدواج و حقوق خانواده، علی اکبر بابازاده.
۴۴. مسائل جدید از دیدگاه علماء و مراجع تقلید، سید محسن مسعودی.
۴۵. مستدرک الوسائل.
۴۶. من لایحضره الفقیه.

۴۷. نظام حقوق زن در اسلام، شهید مطهری.

۴۸. نهج الفصاحه.

۴۹. واقعه کشف حجاب، دفتر مطالعات تاریخ معاصر ایران.

۵۰. واقعه کشف حجاب، سازمان اسناد انقلاب اسلامی.

ص: ۲۰۲

۱. احکام مسجد ..... منتشر شده است
۲. احکام تاکسیرانی ..... منتشر شده است
۳. احکام معاملات ملکی ..... منتشر شده است
۴. احکام پرستاری ..... منتشر شده است
۵. احکام اعتکاف ..... منتشر شده است
۶. احکام کشتیرانی ..... منتشر شده است
۷. احکام تالارهای پذیرایی ..... منتشر شده است
۸. احکام ورزش بانوان ..... منتشر شده است
۹. احکام مدیریت و کارمندی ..... منتشر شده است
۱۰. احکام انتخابات ..... منتشر شده است
۱۱. احکام قنادیها ..... منتشر شده است
۱۲. احکام سینما ..... منتشر شده است

۱۳. احکام عکاسی.....منتشر شده است

۱۴. احکام آرایشگری.....منتشر شده است

۱۵. احکام هتل داری.....منتشر شده است

۱۶. احکام مسکن.....منتشر شده است

۱۷. احکام جشن و شادمانی.....منتشر شده است

۱۸. احکام و آداب حجاب و عفاف.....منتشر شده است

۱۹. احکام تعلیم و تربیت.....منتشر می شود

۲۰. احکام مخابرات و اینترنت.....منتشر می شود

۲۱. احکام نانوایی.....منتشر می شود

برای تهیه آثار فوق با ما به نشانی: قم، میدان معلم، بلوار سمیه، ۱۶ متری عباس آباد جنب مدرسه شهیدین، انتشارات نورالسجاد تماس بگیرید.

تلفن: ۰۲۵۱-۷۸۳۵۵۵۴ و ۰۹۱۲۷۵۱۰۵۲۹

ص: ۲۰۴

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

